VSEBINA

STRAN 3:
Neslaven konec »Slovenskega Alcazarja«

STRAN 4:
Ali so ure s svetlečimi številčnicami nevarne?

STRAN 5:
Vodilnim državnikom ne bi škodovalo

STRAN 11:
Če Italijan ne razume...

TV-15

LJUBLJANA, 24. I. 1963
LETO I ŠT. 3

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

Stvarnost in čas

Čeprav se je sonce dvignilo šele nekaj pedi nad obzorje in z ledene sveče ni kanila niti ena kaplja, se naše misli že sprehajajo po zelenih poljanah. Želje in pričakovanja prejšnjega leta naj bi se zagotovo uresničila v tem letu. Ne samo pri nas, na vseh štirih straneh sveta.

Novo leto, liho po našem koledarju, so pričakali povsod s starimi običaji a novimi upi. V Havani so ga sprejeli v znamenju pachange, za Carioce, sinove blestečega Ria, je bila to prva noč karnevalske muzike, v Moskvi je bil na vsakem koraku dedek Mraz, Rim se je prebudil v zvoku prave kanonade, Hollywood se je poslovil od starega, polnega tragike, a tudi novih triumfov, z nostalgijo, v Tanganjiki so proslavili zmago svetlobe nad temo v znamenju plemenskih iger in tam-tama bobnov, Indijci so pokopali staro že v novembru, na Kitajskem pa bodo vkorakali v novo šele februarja.

Season's greetings! Meilleurs voeux! Feliz ano nuevo! Z novim letom! piše še vedno na telegramih iz San Francisca, Pariza in Valparaisa, Leninkana in Teherana.

Na Himalaji so že preje utihnili koraki vojaških straž, Tibet, streho sveta, je pokril debel sneg, doline Hindustana so ozelenele in se pokrile z novim cvetnim plaščem, Evropa, vsa zameglena a pripravljena za nov start, se duši v ledu, mrazu, »fogu« in »smogu«, predsednik John Kennedy pa je imel v svojem bungalowu v Palm Beachu, na sončni Floridi, svojo prvo neuradno tiskovno konferenco.

Več optimizma! Da, kdo ima kaj proti? Razkadile so se megle tostran in onstran Rena, reke nemške usode, Cuba libre je spet postala biser Caraibov, indijski parlament je pristal na predloge šestih neangažiranih, tiskovni predstavnik Bele hiše, Bostonec francoskega porekla Pierre Salinger je sporočil, da bo ameriški predsednik obiskal maja ali junija staro Evropo. In še nekaj, rimska Unita je ondan objavila, da sta papež rimske cerkve in premier Sovjetske zveze izmenjala novoletni zdravici.

Toda kakor ni vse zlato, kar se sveti, in ni bila vse čista resnica, kar je govorila skrivnostna Pitija, tako tudi drži, da so se nad Atlantsko zvezo prikradli temni oblaki, ki groze zatreti razgled z Eifflovega stolpa. Charles de Gaulle, tvorec pete republike, hoče veliko Francijo v mali Evropi, ne pa malo Francijo v veliki Evropi. Želi govoriti s Kennedyjem in Hruščovom »tu per tu« in sam krmariti svoj brod med ameriško Scilo in rusko Caribdo. Na evropskem kapitanskem mostu želi odločati sam brez Macmillanove Britanije, Adenauerjeva Nemčija mu nudi zaščito proti Vzhodu pa tudi široko manevrsko področje za nove šahovske poteze zoper Zahod.

Stara Evropa želi rešiti večne zanke, a se iz njih nikakor ne more skopati. Minister kraljevskega pečata Edward Heath, najbolj verjetni premier Nj. veličanstva, kakor ga je počastil neki londonski list — hiti od prestolnice do prestolnice z nabito diplomatsko pošto, »der Alte«, 87-letni Adenauer pa se je pravkar vrnil iz Pariza. V četverokotu Pariz—London—Bonn—Rim je živo ko v panju. Še nikoli niso zahodni ministri toliko potovali, zahodnonemški kancler se je lani pripeljal kar z osebnim avtomobilom v Bruxelles, metropolo »šestih«.

Sicer pa je povsod na svetu več dobre volje in pripravljenosti, da se svetovni problemi rešijo v interesu vseh in da se nož ne uporablja nikjer kot le še v kuhinji. Diplomacija je opustila tajne kanale, postala je javna. Res je, da se sedaj več govori in, logično, tudi grozi, toda, kakor je že rekel neki francoski diplomat... kam pa bi prišli, če bi verjeli vsem besedam in vse grožnje vzeli zares.

Tudi v Vzhodnem Berlinu, na kongresu SED, je prišla do izraza težnja, da se nasprotja poravnajo z besedami, ne dejanji, človeško, ne živalsko. Ali ni človek že začel prodirati v kozmos, ali se ne odpirajo človeškim mravljam nove, še neslutene energije tako rekoč za lastnim pragom!

In vendar sodi delegat največje države na svetu, 700-milijonske Kitajske, da mora tudi v letu 1963, štirinajstem letu kitajske revolucije, odločati surova sila, ne pa naš razum. Sin kitajske zemlje, lačne novih dobrin, meni, da je nasilje zakon razvoja in da je ameriški tiger brez zob. Res je, beneški in britanski lev sta jih že zdavnaj izgubila.

Svet je postal eno samo veliko šahovsko polje. Na tem črno-belo-rdeče-rumenem travniku je kar 110 figur. Nobena država noče biti več kmet niti konj ali tekač, vse žele imeti iste pravice, vse žele dihati pod svobodnim soncem. In naj to sije vsem enako!

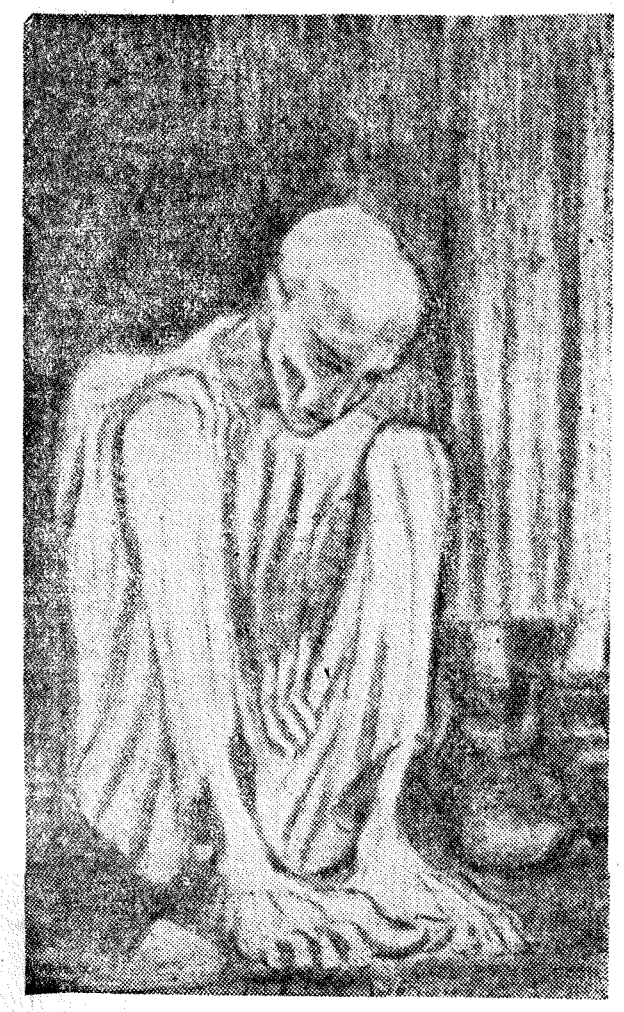

SLAVJE NA GORENJSKEM

Tisti, ki je bil rojen na prelomu 1941–1942, je danes v cvetu mladosti. Skoraj neverjetno se mu zdi, če mu starejši pripovedujejo o času njegovega rojstva, o velikem, nečloveškem trpljenju, o borni ceni človekovega življenja, o grozi in smrti, ki jo je sovražnik razpredel po vsej deželi, ko je kakor volk zavojeval našo zemljo... Pa tudi o uporu, o partizanih, o mnogih junakih, ki so se dvignili kakor orli za čast svoje domovine.

Da, kadar starejši pripovedujejo.

— Bilo je Silvestrovo, pripovedujejo. Le nekaj mesecev je bilo od tega, ko je do tal pogorela Rašica. Plameni te prve goreče vasi, rdeči petelini, ki so iznad nje splavali pod nebo, so bili le znamenje nečesa velikega, ki je tlelo pod pepelom, a se že spreminjalo v iskre... Srd je splaval čez rob. Vzvalovila je vsa Gorenjska. Množična streljanja, obešanja talcev, naslajanja sadistov, požigalcev in morilcev so kalila v jeklo ranjena srca... Vstali so Bohinjci in Poljanci... Nemška predrznost je bila plačana na Rovtah. Cankarjev bataljon se ni strašil bojev. Sklenil je maščevati grozo in smrt. V lastni krvi se bo zver zopet spremenila v človeka... Po težkih spopadih v snegu in mrazu na Črnem vrhu in na Pasji ravni se je Cankarjev bataljon na Silvestrovo ustavil v Dražgošah.

Ves Cankarjev bataljon, kakih dve sto mož in fantov, cvet gorenjskih komunistov, se je za novo leto stisnil pod strehe dražgoških hiš. V veljavo je prišlo staro gostoljubje. Domovi so bili toplejši, počitek prijetnejši, kruh slajši. Vsem so se odpirala vrata novega leta z upanjem. Nasilje bo v novem letu spodsekano v koreninah. Vrnil se bo mir, vrnila se bo svoboda, taka kot še nikoli, lepa in žareča, kot so nageljni na dekliških oknih.

Toda to upanje je bilo prerano, táko kot nedonošeno dete.

• Že tretji dan novega leta jih • je zapeklila novica: V Dragi • so Nemci postrelili 35 talcev. • Do srca je vžgalo petintrideset • predsmrtnih krikov, ki so po• stoterjeni odjeknili v materah • in otrocih, v očetih, bratih in • sestrah. Ta odjek je paral du• še, padal nanje s trdnostjo • skal, z žgočim srdom: uničiti • zlo!

Deveti dan novega leta se je zbral nad Jelovico črn oblak. Potem je tri dni divjalo neurje jekla in svinca. V ognjenih snopih so Nemci sekali z Rudnega, dolgi rafali so orali zemljo, hiše, ljudi. **Osem tisoč čelad je napadalo, se umikalo, padalo, s krvjo barvalo beli sneg v vrtincu svinca iz tridesetih partizanskih mitraljezov, iz pušk niti ne dvestotih partizanov na tri kilometre dolgi fronti.**

Potem, po treh dneh, se je oblak stisnil čisto k tlom. V vas je udrla drhal, trop steklih psov. In onemele so žene in matere, ko je pred njihovimi očmi padlo v sneg osemnajst talcev. Od otroka do starca. Sneg je od njihove krvi rdeče zacvetel... Ni bilo ne solzá in ne prošnjá. V molku je potonila strašna bolečina, ko so Nemci sedemnajst živih vrgli v ognjene hiše. In še ni bilo konca. Od dražgoških domov ni ostal kamen na kamnu. Vas je postala kakor mrtvašnica, legendarna kakor Termopile...

Vendar sila, ki zraste v ljudstvu iz vere in ljubezni, je nezlomljiva, ne dá se ubiti z najtežjim orožjem.

Danes so Dražgoše nove, lepše. Kakor mladost in pomlad na pobočju Jelovice.

Pred kratkim je bilo na stezah partizanske Jelovice, v Železnikih, Dražgošah, Selcah, Kropi in Lancovem prijetno mladostno slavje. Zbrali so se mladi smučarji, vsi, ki v našem smučarskem športu kaj pomenijo — pionirji, fantje in dekleta — da v spomin na dražgoško bitko pomerijo svoje mladostne moči, da pomerijo svoje moči v plemenitem zanosu ob spominu na dražgoške junake, na ves Cankarjev bataljon.

In starejši pripovedujejo, mlajšim komaj verjetne stvari. Sliši se kakor legenda... Mladost, rojena v tistih hudih dneh, je zrasla do cveta...

TU SE JE SMRT UTRUDILA DO SMRTI

V jugozahodni Poljski, nedaleč od Krakova, leži mestece Oswiecim. Nemci so ga prekrstili v Auschwitz, podobno kot so ponemčili tudi imena naših krajev. Kmalu potem ko so Nemci zasedli Poljsko, je tam nastalo koncentracijsko taborišče. V njem in s pomočjo tamkaj zaposlenih strokovnjakov za množično ubijanje naj bi Nemci postopoma »rešili« vprašanje, kako uničiti domače prebivalstvo ter tako pridobiti ta del Poljske za kolonizacijo Nemcev.

Prvi jetniki so bili res Poljaki, pripeljali so jih poleti 1941. Kasneje, ko se je vojna obrnila tako, kot si nacisti niso želeli, pa so okusili Auschwitz tudi pripadnih drugih narodnosti. Okoli 4 milijone ljudi je v tem taborišču našlo mučeniško smrt. Natančnega števila nihče ne bo nikoli zvedel, ker ga niso vedeli niti sami Nemci. Auschwitz je bil namreč skupaj s svojimi podružnicami predvsem uničevalno taborišče, pri tem pa še eno izmed najmanj urejenih. Ogromno število jetnikov so s transportom enostavno pognali v plinske celice in takoj sežgali, ne da bi se trudili z vpisovanjem v razne sezname ali celo samo s štetjem.

Vse tiste, ki jih niso nacisti hoteli uničiti takoj, ker so potrebovali njihovo delovno silo, so gonili v taborišče, ki je nosilo uradni naslov Auschwitz I. V taborišču Auschwitz II ali Birkenau, ki je bilo kake tri kilometre oddaljeno od prvega, so stali štirje veliki krematoriji, podobni tovarnam. Na vhodu v prvo taborišče je bil velik napis »Delo osvobaja«. Drugače pa je vsak nov transport pričakal esesovski oficir, ki je odkrito povedal jetnikom, naj si zapomnijo, da so prišli v koncentracijsko taborišče, od koder ni drugega izhoda kot skozi dimnik krematorija. Zato tudi želijo, da bi skozi dimnik tudi čimprej šli.

Prvi Jugoslovani so prispeli v taborišče že novembra 1941. To so bili jetniki iz Begunj, Maribora, Celja in od drugod. Podobno kot v drugih taboriščih so tudi v tem imeli na jetniških zebrastih oblekah trikotnik in številko, črka pa je označevala državo, iz katere je bil jetnik. Politični jetniki so nosili rdeče trikotnike.

Taborišče v Auschwitzu je bilo med nemškimi taborišči eno najbolj proti vzhodu ležečih, zato je bilo razmeroma zgodaj osvobojeno. Osvobodila ga je Rdeča armada.

Že sredi januarja 1945 so nacisti vse preživele jetnike nenadoma uvrstili v dolgo kolono in jih pognali proti zahodu, v globino Nemčije. Tisoče trupel je ostalo v snegu...

27. januarja 1945 so osvoboditelji kljub temu našli v taborišču še kakih 500 na smrt bolnih in izstradanih ljudi. Esesovci jih niso več utegnili pobiti.

Odporniška organizacija, ki je vsa leta obstoja taborišča delovala med jetniki, je poskušala pomagati, kjer se je dalo. S pomočjo organizacije so dobivali najbolj potrebni hrano in zdravila, obupani spet pogum. Ubežnikom je organizacija pomagala z nasveti in predmeti, potrebnimi za pobeg, oskrbovala jim je zveze z okoliškim prebivalstvom. V raznih predmetih, na videz popolnoma nedolžnih je pošiljala v svet poročila o strahotah v taboriščih, ki so prispela v London, Moskvo in drugam, od tam pa so z njimi seznanili ljudi po vsem svetu.

Na sliki: **iz kataloga poljskega slikarja Adama Brandhuberja — »Musliman« (iz cikla Oswiecim, 1947)**

PISMA - DOPISI - ZZB NOV - PISMA - DOPISI - ZZB NOV - PISMA - DOPISI - ZZB NOV

● LJUBLJANA

Savsko naselje v Ljubljani s skoraj 7 tisoč prebivalci ima zelo razvito družbeno in politično življenje, v katerega zelo aktivno posega močna krajevna organizacija ZB. Skoraj vsi njeni člani sodelujejo v raznih družbenih in političnih organizacijah. Kljub vsej prizadevnosti pa nekoliko hromi delo organizacije veliko pomanjkanje delovnih prostorov, saj opravljajo vse delo v mali pisarni skupno s stanovanjsko skupnostjo, širše sestanke pa imajo v avli šole »Borisa Kidriča«.

Zaradi dvorane je morala organizacija prestaviti letno konferenco. Udeležilo se je bo okoli 150 delegatov, ki jih bodo določili na sestankih poverjeništev blokov in ulic v naselju. Tudi na prosvetnem področju skuša organizacija čimbolj pomagati predvsem šoli »Borisa Kidriča«. Daje jim na voljo potrebne predavatelje za »obujanje spominov iz NOV« in skrbi za poučne filme s tematiko NOV.

● Letne konference krajevne organizacije Združenja borcev v Mostah se je udeležilo precej članstva. O uspehih in slabostih je obširno poročal član predsedstva. O nakazanih in tudi ostalih vprašanjih bi bil potreben temeljit razgovor, toda razprava se nikakor ni mogla razviti.

● Ob zadovoljivi udeležbi so člani krajevne organizacije Združenja VVI »Stara Ljubljana« opravili pred kratkim svojo letno konferenco. Iz poročila in razprave na njej je bilo razvidno, da je en član lani dobil stanovanje in da je organizacija prejela od ObLO 235.000 dinarjev za zimsko pomoč članstvu. Temu znesku so še iz lastnih sredstev dodali 50.000 dinarjev in razdelili socialno šibkim članom.

● Na redni volilni konferenci krajevne organizacije ZB Milan Majcen v Ljubljani je bila dobra udeležba članstva. V razgibani razpravi so se dotaknili raznih aktualnih vprašanj, od stanovanjske gradnje za borce do socialno zdravstvenega varstva. Pogovorili so se tudi o smernicah prihodnjega dela organizacije.

● Ob udeležbi 149 članov so v Novih Jaršah v Ljubljani opravili letno konferenco krajevne organizacije ZB. Razpravljali so o priznanju delovne dobe za ilegalno delo v času NOB in o stanovanjskem vprašanju, ker imajo še 140 nerešenih prošenj. Tudi o občinskem statutu so se pogovorili. Sklenili so dokončno urediti »spominski gaj«.

Komisija za zgodovinsko dejavnost je poročala, da je sestavila celotno kroniko o delu, življenju in boju Jaršanov med NOB.

● NOVO MESTO

Po ukinitvi okraja se politično in družbeno delo Združenj borcev nadaljuje z nezmanjšano aktivnostjo. Letne konference krajevnih organizacij se že končujejo, z občinskimi skupščinami bodo še malo počakali. Ocena celotne aktivnosti organizacij ZZB NOV in njihovih dosedanjih uspehov je zadovoljiva. Rahla trenja, ki so jih povzročali posamezni člani iz individualnih razlogov, je predsedstvom organizacij uspelo odstraniti.

V vseh organizacijah ZZB NOV bivšega novomeškega okraja je 18.985 članov. Večina le-teh je vključena v družbeno politično delo in delavsko ter družbeno upravljanje. V posameznih gospodarskih organizacijah so sestavili aktive ZB, ki skupno z vodstvi podjetij uspešno rešujejo razne probleme bivših borcev.

● IZOLA

Skupščine Združenja VVI v Izoli so se poleg delegatov krajevnih organizacij udeležili tudi predsednik občine, sekretar občinskega komiteja ZKS, predsednika ZB in ZROP, predstavnik ZZB iz okraja in drugi. Obračun njihovega enoletnega dela je pokazal na določene uspehe pri izvrševanju organizacijskih nalog.

V razpravi o stanovanjski problematiki so ugotovili, da je še precej invalidov in borcev, ki še nimajo dostojnih stanovanj. Govorili so tudi o družbeno politični aktivnosti članstva in sodelovanju med organizacijami. D. V.

● BRŠLJIN

Člani krajevne organizacije ZB Bršljin so na svoji redni letni konferenci med drugim ugotovili, da je bilo delovanje aktivov ZB po podjetjih zelo uspešno. Sklenili so, da se predsedstvo pozanima v podjetju »Pionir«, zakaj njihov uslužbenec in član ZB, ki že enajst let stanuje v baraki, še ni dobil nakazanega stanovanja v podjetju.

● BIRČNA VAS

Krajevna organizacija ZB Birčna vas, ki šteje 103 člane, je imela pred kratkim svojo letno volilno konferenco, na kateri so sprejeli razne sklepe, med drugim tudi predlog o popolnem popisu krajevne topografije. Pogovorili so se tudi o pripravah za obisk članov ZB iz Tržiča.

● MIRNA PEČ

Na letni volilni konferenci krajevne organizacije ZB v Mirni peči so razpravljali predvsem o raznih pomanjkljivostih, ki jih bo moralo novoizvoljeno predsedstvo odpraviti. Opozorili bodo občinsko Združenje borcev na zdravstveno stanje članov, da bi pri pošiljanju bolehnih borcev na klimatsko zdravljenje upoštevali številčno stanje članov organizacij. Grajali so pomanjkljivosti organizacije ZB v Jurni vasi, kjer je grobišče borcev zanemarjeno, grobovi borcev iz Italije prekopani, spominska plošča pa leži v travi.

● ŠMARJETA

Na letni volilni konferenci krajevne organizacije ZB Šmarjeta, ki so se je člani polnoštevilno udeležili, se je po zaključenem dnevnem redu razvila živahna razprava. Člane je posebno zanimal Statut ZZB NOV Jugoslavije, ki ga je pojasnjeval predsednik organizacije. Na vprašanja o socialnem zavarovanju je odgovarjal predstavnik okrajnega zavoda za socialno zavarovanje. Konferenca je tudi predlagala, naj strogo kaznujejo vse, ki so neupravičeno prejemali pokojnino ter osvojila predlog, da se v prihodnje sprejema v organizacijo le borce NOV.

● URŠNA SELA

Tudi v Uršnih selih je krajevna organizacija ZB pohitela z letno volilno konferenco. Udeležba je bila zaradi slabega vremena nezadovoljiva. Organizacija je v preteklem letu dobro gospodarila. Ustvarila je 60.888 dinarjev dohodkov. Tako je lahko obdarila nosilce štafete za »dan mladosti«, priredila slovesnost za »dan žena« in za 1. maj obdarila socialno šibke otroke padlih borcev. Med drugim so sprejeli sklep o dobri pripravi evidenčne službe, kar bo olajšalo delo v organizaciji.

● IRČA VAS – BROD

Krajevna organizacija ZB Irča vas šteje le 42 članov. Na letni volilni konferenci, ki so jo imeli pred kratkim, so ugotovili premalo sodelovanja članov v družbeno-političnem življenju. Sklenili so postaviti spominsko ploščo neznanim partizanom, ki so padli 1943. leta v Irči vasi. Razpravljali so tudi o neprimernih prostorih organizacije.

● VELIKE LAŠČE

Pred kratkim je bila letna volilna konferenca krajevne organizacije ZB Velike Lašče. Konference se je zaradi slabega vremena udeležilo manjše število članov. Razpravljali so o učinkovitejšem reševanju stanovanjske stiske in zaposlovanju članov, ki zadevajo pri iskanju službe na razne težave. Med drugim je predsednik organizacije na vprašanja članov pojasnil, da je strokovno delo pri postavljanju spomenika močno povečalo stroške, kar ni bilo predvideno. Sklenili so, naj organizacija učinkoviteje pomaga socialno šibkim članom.

● ČRNOMELJ

Na letni konferenci krajevne organizacije ZROP v Črnomlju so razpravljali zlasti o programu strokovnega izpopolnjevanja svojih članov v letu 1963. Sklenili so tudi, da bodo rezervni oficirji in podoficirji bolj kot doslej sodelovali s svojimi aktivnimi tovariši. Grajali so tiste svoje člane, ki se ne zavedajo svojih dolžnosti. Ugotavljali so tudi, da so prav rezervni oficirji in podoficirji v večini primerov nosilci družabnega in političnega življenja v komuni. J. S.

● RAVNE NA KOROŠKEM

Okrog 150 članov krajevne organizacije ZROP v Ravnah se je zbralo na letni konferenci. Med uspehi lanskoletnega dela so omenjali predvsem udeležbo ekipe njihovih članov na pohodu »Ob žici okupirane Ljubljane«, orientacijski pohod v svoji organizaciji, udeležbo pri občinskem tekmovanju, obisk graničarjev za dan JLA in predavanja o topografiji. V prihodnje bodo morali bolj skrbeti za udeležbo na strokovnih predavanjih in za izpopolnjevanje svojih članov. Tudi o ustanovitvi strelske družine so se pogovorili in sklenili tesneje sodevati s krajevnima organizacijama Združenj borcev in VVI. F. S.

● VELENJE

Na letni konferenci velenjske krajevne organizacije Združenja borcev so med drugim sklenili, da bodo postavili spomenik padlim borcem in žrtvam nacizma. Na šmarskem pokopališču pa bodo uredili skupno grobnico za vse partizane, kateri grobovi so še vedno razstreseni po vsej okolici. Splošna želja je, da bi bil ta sklep uresničen že do dne borca 1963.

● POMURJE

Organizacije borcev v Pomurju so številne in delavne. V bivšem murskosoboškem okraju obstaja 18 združenj borcev s 70 krajevnimi organizacijami, v okviru občinskih invalidskih organizacij pa 28, a ZROP ima 17 krajevnih organizacij. Skupno je v bivšem okraju 4685 članov vseh treh združenj.

Ker je Pomurje pretežno kmetijsko področje, prizadevanje vodstev organizacij borcev v pogledu prekvalifikacije ni rodilo uspehov, kot so jih želele organizacije, vendar se je s pomočjo le-teh izšolalo v povojnih letih 315 članov, še vedno pa obiskuje šole 49 članov.

Na težave zadevajo pri zaposlovanju bivših borcev in invalidov. V Apaški kotlini je 99 bivših borcev — kolonistov, ki bi se želeli zaposliti.

Stanovanjsko vprašanje bivših borcev v Pomurju je tudi pereče. Do leta 1962 so rešili komaj 17 najbolj nujnih primerov z novogradnjami, nerešenih je še ostalo 45 prošenj. Stanovanjska stiska je posebno huda v Apaški kotlini, ker je skoraj 50 % zgradb v zelo slabem stanju, precej stanovanj je celo zdravju škodljivih.

Zdravstvenih pregledov se je udeležilo 340 članov, 86 borcev in invalidov je bilo poslanih na zdravljenje. V Apaški kotlini, kjer je bilo pregledanih 192 borcev in invalidov, so ugotovili 172 obolelih.

● SENOŽEČE

Senožeče so med zadnjo vojno prispevale pomemben delež v osvobodilnem gibanju. Skoraj deset odstotkov vsega prebivalstva Senožeč, ali 86 borcev in aktivistov je padlo v NOB. Tem naj bi sredi vasi postavili lep in dostojen spomenik. Načrt je že izdelan, njegovo uresničitev pa bodo Senožečani podprli tudi s prostovoljnim delom.

● NOVA GORICA

Krajevna organizacija Združenja VVI v Novi Gorici, ki šteje 114 članov, je po oceni Združenja najbolj delavna v občini. To so ugotovili tudi na letni konferenci, ki je bila pred kratkim.

Predsedstvo je vestno reševalo osnovne probleme svojih članov: kvalifikacijo in prekvalifikacijo invalidov, skrb za bolne in socialno ogrožene člane, šolanje otrok padlih borcev, stanovanjske zadeve članov, organiziralo je tolmačenje invalidske zakonodaje in nudilo pomoč posameznim članom pri urejanju njihovih pravic.

● LOVRENC NA POHORJU

Krajevna organizacija ZROP Lovrenc na Pohorju je na letni konferenci polagala obračun svojega enoletnega dela. Lani so imeli nekaj strelskih tekmovanj. Sklenili so ustanoviti skupine za vadbo v streljanju.

Ob 20-letnici zadnje borbe I. pohorskega bataljona so sestavili patruljo smučarjev, ki je sodelovala na pohodu patrulj in nato pri vseh slovestnostnih na Osankarici.

Koledar

V Berchtesgadnu sta se 20. januarja 1941 sestala Hitler in Mussolini ter se pogovorila o razširitvi svojega »življenjskega prostora«.

Italijanske zasedbene oblasti so proglasile 18. januarja 1942 Ljubljansko pokrajino za operativno področje. Teden dni pozneje je komisar Grazioli izdal odredbo o uvedbi osebnih izkaznic za osebe, stare nad 15 let. — 27. januarja je poveljstvo XI. armadnega zbora v Ljubljani sestavilo posebno neodvisno manevrsko skupino za boj proti partizanom.

Na Jahorini je bil 21. januarja 1942 ustanovljen prvi prostovoljski odred v Jugoslaviji. V prostovoljskih odredih so se borili tisti, ki se niso hoteli boriti na četniški in ne na partizanski strani.

AVNOJ je izdal 15. januarja 1943 odredbo o razpisu Posojila narodne osvoboditve v znesku 500 milijonov dinarjev. V letih 1943—1944 je bilo za 20 odstotkov več vpisanega posojila, kot pa je bilo predvideno.

V začetku leta 1942 se je jugoslovansko odporniško gibanje tako razširilo, da je začel sovražnik resno z njim računati. V Jugoslaviji je bilo tedaj 24 nemških divizij s 390.000 vojaki. Razen teh še dve nepopolni diviziji, pet brigad, 11 polkov in 67 bataljonov. K temu pa je treba prišteti še italijanske divizije, ki jih ni bilo malo, Madžare, Bolgare, četnike in ustaše.

IOOF Slovenije je 20. januarja 1943 izdal vrsto odredb z namenom, da zajame širše množice v OF in NOV in POS. Izdana je bila odredba o ustanovitvi SPZZ, o preimenovanju mladinske organizacije OF v »Zvezo slovenske mladine« ter o preimenovanju Ljudske pomoči v »Slovensko narodno pomoč«.

23. januarja 1943 je bil ustanovljen prvi odred partizanske vojne mornarice. Istega dne so britanske čete zavzele Tripolis.

Nemški planinski lovski bataljon »Heine« je 27. januarja 1944 napadel partijsko šolo v Cerknem. Padlo je 47 gojencev šole, samih mladih aktivistov in partizanov s Primorske in Gorenjske.

Vlada SZ je 26. januarja 1944 objavila poročilo o pokolu v Katynu in obtožila Nemce za ta zločin, kjer je našlo smrt 12.000 poljskih oficirjev in vojakov. — Istega dne je Argentina prekinila diplomatske stike s silami Osi.

Rdeča armada je 17. januarja 1945 osvojila Varšavo. Tri dni pozneje so v Moskvi podpisali zavezniki premirje z Madžarsko. — Deset dni pozneje je RA prebila nemško fronto pri Mazurskih jezerih in dosegla pri Elbingu Baltiško morje.

Auschwitz ali po poljsko Oswiecim, mesto zahodno od Krakova na Poljskem, še danes vzbuja grozo in strah. V drugi svetovni vojni je bilo v tem kraju eno najstrašnejših nacističnih taborišč. Nemški nacisti so tu kakor mrčes pomorili v zadnji, doslej najstrašnejši vojni, štiri milijone ljudi. Sredi januarja 1945, ko se je približevala Rdeča armada, so nacisti preostale jetnike nagnali v dolge kolone ter jih v snegu in mrazu podili proti zahodu, v notranjost Nemčije. Kdor je padel ali omagal, so ga esesovci ustrelili. 27. januarja 1945 so osvoboditelji našli v Auschwitzu še kakih 5000 bolnih in sestradanih ljudi, ki jih esesovci niso imeli časa pobiti. Danes živi le še nekaj tisoč prič najstrahotnejše groze in smrti Auschwitza.

POPRAVEK

V 6. odstavku članka »Kako je z odškodnino za bivše politične zapornike in internirance«, ki je bil objavljen v 2. številki »TV-15«, je tiskarski škrat spremenil besedo »sprejemati« v »spreminjati«. Pravilno se torej glasi:

»... je upravičena sprejemati odškodnino in razpolagati z njo samo država ...«

Najvažnejši dogodki 15 dni

Sovjetski premier Hruščov o Jugoslaviji

Hruščov je dejal na berlinskem kongresu Enotne socialistične partije Nemčije (SED), da se sovjetska ideološka stališča razlikujejo od jugoslovanskih, da pa to ne more biti razlog za trditev, da FLRJ ni socialistična država. Objektivne značilnosti in jugoslovanska ureditev so socialistične. »Sredstva za proizvodnjo in oblast, izvojevana v herojskem boju jugoslovanskih narodov, pripadajo jugoslovanskih delovnim ljudem. Tam ni veleposestnikov, ni bančnikov, ni kapitalistov ...« Kakšen razlog je za »izobčenje« FLRJ iz socializma in komunizma, za njego izključitev iz kategorije socialističnih držav?« je vprašal Hruščov.

Na kongresu SED so se oglasili ogorčeni protestni vzkliki in žvižgi

ko je delegat KP Kitajske Vu Hsiu Čuan surovo napadel ZKJ in predsednika Tita. Predsedujoči Werner je označil govor Čuana kot pravokacijo in pripomnil, da na kongresu SED ni dopustno zmerjati ZKJ. Član politbiroja SED Mattern pa je obsodivši Čuanov nastop opozoril, da ima vprašanje odnosov z ZKJ važno vlogo v mednarodnem komunističnem gibanju in poudaril: »Pred očmi moramo imeti osnovno dejstvo, da je Jugoslavija socialistična država.« Tudi drugi delegati so obsodili kitajsko pravokacijo.

Tov. V. Vlahović je v Berlinu v imenu ZKJ pozdravil VI. kongres SED

2500 delegatov in gostov, navzočih na kongresu, je tov. Vlahovića pred začetkom in po koncu njegovih izvajanj z vstajenjem in dolgotrajnim ploskanjem navdušeno pozdravljalo. Tov. Vlahovič je med drugim poudaril, da je za afirmacijo socializma, poglavitne značilnosti naše dobe in enotnega družbenega procesa, nujno potreben mir. Zavrnil je surovi napad delegata KP Kitajske na ZKJ in FLRJ, se dotaknil številnih drugih problemov, med njimi nemškega problema ter vprašanja mednarodnega delavskega gibanja.

»Veter sprememb je začel pihati močneje kot kdaj koli

tako v svetu komunizma kakor tudi pri nas,« je ugotovil Kennedy v svoji poslanici Kongresu ZDA. Pripomnil pa je, da »nas trenutna tišina ne sme uspavati,« ter napovedal, da bodo ZDA letos porabile za jedrsko oborožitev 15 milijard dolarjev, kar ni kdo ve kako razveseljivo ne za perspektivo sporazuma o razorožitvi ne za davkoplačevalce v ZDA.

Predstavnik Bele hiše v Washingtonu je izjavil,

da sta se Kennedy in namestnik zunanjega ministra SZ Kuznjecov pogovarjala v zelo prisrčnem vzdušju in da je upati na rešitev nekaterih spornih problemov.

»Naša država bo srečna, če bo lahko pozdravila maršala Tita,

našega velike prijatelja,« je izjavil alžirski predsednik Ben Bela novinarjem, ko se je poslavljal od S. Vukmanovića, ki je bil na kongresu alžirskih sindikatov.

V začetku maja obišče Jugoslavijo Kekkonen

predsednik Finske. Finska javnost in tisk posvečata temu prvemu obisku finskega predsednika v Jugoslaviji veliko pozornost.

V New Yorku so se 14. januarja začeli razorožitveni razgovori

med ZDA in ZSSR in razgovori o opustitvi jedrskih poskusov. V zvezi s tem se je razorožitvena konferenca v Ženevi odložila od 15. januarja na 12. februar.

Težko je pričakovati večji napredek v sporazumevanju o razorožitvi,

»dokler ne bo z Nemčijo sklenjena mirovna pogodba,« je izjavil Hruščov na kongresu SED v Berlinu.

Vladi ZDA in ZSSR sta izročili generalnemu tajniku OZN U Tantu pismo

Ni več potrebno — je rečeno v pismu — da bi kubansko vprašanje še nadalje priklepalo pozornost Varnostnega sveta OZN, vendar pa avtorja pisma pripominjata, da kljub temu kriza še ni premagana.

ZSSR je v kubanskem sporu popustila,

a njeno popuščanje je bilo »odgovor na popuščanje druge strani; to je bilo medsebojno popuščanje,« je dejal Hruščov na kongresu SED. Po prvem atomskem napadu bi bilo — sodijo znanstveniki — 700 do 800 milijonov mrtvih, zbrisana bi bila z zemeljske površine ne samo največja mesta v ZDA in ZSSR, temveč tudi v Franciji, Britaniji, Nemčiji, Kitajski, Japonski itd. Da, kapitalistični sistem bi propadel, vprašati pa se moramo, ali bi bila atomska katastrofa v prid socialističnim državam in socializmu. »Samo ljudje, ki zavestno zatiskajo oči pred dejstvi, morejo tako misliti,« je pribil Hruščov in tako zavrnil očitke tistih, ki očitajo ZSSR popuščanje.

Francija ne more sprejeti predlogov predsednika ZDA Kennedyja

o ustanovitvi večstranskih sil NATO, marveč hoče upostaviti lastne atomske sile in tako ohraniti svobodo akcije — je izjavil predsednik de Gaulle na tiskovni konferenci. Glede pristopa Britanije k Evropski gospodarski skupnosti pa bi Francija privolila v to, da pristopi Britanija k EGS kot pridružena, ne pa kot enakopravna članica, je dejal. Zahod je malone soglasno obsodil de Gaullova stališča kot razbijaška in kvarna za enotnost in obrambo Zahoda.

OB TABORNEM OGNJU

Srečal sem ga zvečer v eni izmed bolj zakotnih ljubljanskih predmestnih gostiln. Neobrit je bil in pregloboko je že pogledal v kozarec. To zadnje sem s težavo ugotovil, saj je mož govoril še jasno, jezik se mu še ni zapletal.

»Kaj počneš?« sem ga vprašal. Nisva se videla že več let in nazadnje, ko sva se srečala, je bil še vodilni uslužbenec v eni izmed ljubljanskih občin.

»Čakam, kdaj bodo rešili mojo prošnjo za upokojitev,« je odvrnil.

Toda mož je razmeroma še mlad, nekoč je bil partizanski oficir, nato je vrsto let uspešno delal po raznih ljudskih odborih, končal srednjo šolo, se spet zaposlil. Res izven svoje stroke, za katero je imel veselje in za katero je končal ustrezno šolo. So bile pač take potrebe, da uslužbencev take stroke niso potrebovali, da so bolj potrebovali upravne.

»Kaj pa misliš takole mlad počivati, če boš upokojen?«

»He, saj imam svoj poklic. Pokojnina mi bo samo železna rezerva, doma bom delal in zaslužil dvakrat toliko kot bom dobil pokojnine ...«

»Ali se ne moreš zaposliti v svoji stroki?« sem ga spet vprašal.

»Težko, vsa mesta so zasedena. Preveč nas je. Imel sem tudi jaz ustrezno mesto v nekem podjetju, pa so me spravili proč,« je dodal z grenkobo v glasu.

Potem je pričel pripovedovati. Kako je opravljal svojo službo dokaj uspešno. Seveda je tu in tam tudi kaj napravil napak, toda kdo ne naredi kaj takega. Razlika je samo v tem, da nekomu napake štejejo v zlo, drugemu jih pa spregledajo. Tako se je tudi moj znanec potožil, da je padel med tiste, ki ne smejo delati napak, ker vsako malenkost, ki jo zagreši, napihnejo, napravijo iz muhe slona.

Zakaj? Kritiziral sem, je priznal moj znanec. Vsakdo pa raje vidi podrejenega uslužbenca, ki hvali svoje nadrejene kot pa kritizira. Tudi v tem podjetju je bila klika, ki je držala skupaj.

»Niso me onemogočili zaradi tega, ker sem kritiziral,« je rekel moj znanec. »Tega sploh ne morem trditi. Toda začeli so brskati po mojih delih, vsako malenkost obešati na veliki zvon, skušali so me prikazati pred kolektivom kot lenuha, nerodo in kdo ve kaj še vse. Nazadnje jim je uspelo, da so me spravili na drugo delovno mesto, za katerega nisem imel ne veselja ne sposobnosti. Tam seve nisem vedel kaj početi, niti se mi ni ljubilo delati, saj priznam. Ob neki reorganizaciji sem dobil odpoved ...«

In zdaj, sem vprašal?

»Čakam na upokojitev. Poiskal sem priče, zbral dokumente, saj sem bil ranjen, bolan in tudi zdaj ni z menoj vse v redu.«

»Kako pa kaj zdaj v podjetju, kjer si nekoč delal. Je kdo drug prišel na tvoje delovno mesto?«

»Je nekdo, ki ni strokovnjak. Oddelek, ki sem ga vodil, je zaradi tega, ker ga vodi nestrokovnjak, utrpel precej škode. Že po tem se vidi, da ni šlo pri vsem tem za nič drugega kot za to, da me spravijo iz podjetja. Prej pa so skušali ukiniti moje delovno mesto, ko bi pa odšel iz podjetja, bi ga pa spet uvedli.«

Zdaj je sedel pred menoj in znova pil. Človek, ki bo na višku svojih umskih sposobnosti postal upokojenec. Ali je ta primer, ki sem nanj naletel v gostilni, edini, ali pa jih je več, morda celo mnogo, sem razmišljal.

Kot sem kasneje zvedel, taki primeri niso preveč redki, kot bi morali biti in kar bi bilo dobro spričevalo naših medsebojnih odnosov. Pozanimal sem se pri odgovornih, kako je s to rečjo in zvedel marsikaj. Mar gre res za splošno psihozo, da so partizani samo še za v pokoj, da so samo kritikastri, ki kalijo v svoji okolici mirno sožitje. Ali so to res ljudje, ki živijo v napačnem prepričanju, da imajo samo oni prav, da so samo oni pošteni, vsi drugi pa smo politični nasprotniki?

Tam, kjer take reči vedo, so mi povedali podobno. Da večina relativno mladih borcev želi doseči pokojnino predvsem zato, ker nima pravilne ali vsaj ustrezne zaposlitve, nima potrebnih strokovnih kvalifikacij, formalne šolske izobrazbe itd. Vsakdo zdaj res ni pripravljen ali nima možnosti za šolanje. Posebno če upoštevamo, da so ti ljudje stari v odnosu na mladino, ki zdaj končuje ustrezne šole, v odnosu na borce pa še mladi, ker imajo od 35 do 40 let. Razen tega imajo še družine, otroci še hodijo v šolo, stanovanja nimajo itd.

Tam, kjer take reči vedo, so mi omenili tudi »subjektivne faktorje«, ki imajo pomembno, če ne že odločujočo vlogo pri vsestranskem psihičnem počutju. Ta problem je pri vseh takih posameznikih najvažnejši, po drugi strani pa najzahtevnejši pri reševanju takih primerov. Gre za eno osnovnih vprašanj, so mi rekli, predvsem za odnose do takih ljudi, bodisi s strani nekaterih subjektivnih faktorjev, bodisi za način, kako se ta problem obravnava. Če je nekdo zaposlen na najslabšem delovnem mestu z najnižjimi zaslužki, so mi tudi povedali, z dohodki, ki komaj dosegajo višino šestega pokojninskega razreda ali pa celo tega ne, potem je pač razumljivo, da si človek želi v pokoj. Zakaj bi za isti dohodek delal, če pa lahko dobi enako pokojnino in mu ni treba delati. Če že hoče, si lahko poišče honorarno zaposlitev. Sklicuje se na zdravstveno stanje, ki je pri redkem človeku idealno, pri bivših borcih pa sploh ne.

Zato lahko razumemo povečano število zahtevkov za upokojitev v zadnjem času, so mi še povedali. Če želimo doseči nasprotni učinek, potem moramo predvsem doseči bistvene spremembe odnosa do ljudi na sploh in še posebej do bivših borcev v podjetjih in ustanovah. Predvsem pa je treba vsakomur najti ustrezno zaposlitev, ki jo bo opravljal ne samo zaradi želje po boljših prejemkih, ampak tudi iz veselja in prizadetosti.

M.P.

Neslaven konec »slovenskega Alcazarja«

(Nadaljevanje iz druge št.)

Takrat so se povsem razgalile slabosti belogardistične vojske, ki se je v nekaj dneh razblinila v nič. Tedaj se je dokončno pokazalo, da je bila to vojska brez ciljev, vojska zastrašencev in zločincev, ki sta jo do takrat držala skupaj le teror in strah pred odgovornostjo za zločine, ki so jih zagrešili. Tako najbolj zagrizenim belogardistom, ki so se zaradi svojega zločinskega delovanja upravičeno bali partizanske oblasti, res ni preostajalo ničesar drugega,kot da so kar najhitreje umaknejo proti Ljubljani ali proti Brežicam v bližino Nemcev, svojih bodočih zaveznikov in gospodarjev.

Panika je nastala tudi med belogardističnim vodstvom. Ni se vedelo, kdo pije in kdo plača. Prvemu povelju, v zapečatenih kuvertah z ukazom, naj se vse posadke zbero na Turjaku, je 8. septembra, na dan italijanske kapitulacije, sledilo novo navodilo, po katerem naj bi se »Slovenska vojska« spremenila v »Slovenske goščarje«. Po tem načrtu naj bi starejši belogardisti ostali doma in se ponudili nemškim oblastem kot prostovoljna žandarmerija, vsi mlajši pa bi se umaknili v gozdove, kjer bi formirali pet večjih oddelkov (na področju Krima, Javornika, Male gore pri Ribnici, Polhograjskih Dolomitov in škocjanskih ter mirenskih hribov). Naloga teh oddelkov ali brigad bi bila, da gredo nasproti Angležem, ki naj bi se izkrcali na jadranski obali.

Popolnoma drugačna povelja sta razposlala Peterlinova namestnika stotnik Albin Cerkvenik-Triglav in kaplan Franc Malovrh-Breznik, ki sta bila z »belimi četniki« na poti z Orelj:

»Ker je z današnjim dnem italijanska vojna sila po zaveznških močeh zlomljena in vstaja nova svobodna Velika Slovenija v sestavu Velike Jugoslavije, odrejam sledeče:

1. Vso vojaško in civilno oblast v bivši Ljubljanski pokrajini prevzema v roke Vrhovno Poveljstvo Slovenske Vojske kot sestavni del jugoslovanske armade.

2. Vsi moški od izpolnjenega 18. do 40. let starosti se morajo kot vojni obvezniki javiti takoj Komandi Slovenske Vojske v Velikih Laščah...«

Poveljstvu »Slovenske legije« pa sta poslala poročilo z nujno zahtevo: **»...Zato je neobhodno potrebno, poudarjamo, da takoj pride na teren sposoben polkovnik, ki bo prevzel poveljstvo Slovenske planinske divizije. Triglav-Cerkvenik zahteva Jelena-Peterlina!«** Iz te moke pa ni bilo kruha, ker je dotedanji komandant »Slovenske narodne vojske« v teh odločilnih trenutkih popolnoma odpovedal. Uporno je vztrajal na stališču, ki ga je zavzel 9. septembra na sestanku vodstva »Slovenske legije« v Rokodelskem domu v Ljubljani. Tedaj je izbruhnilo iz njega:

»Jok! Bi me radi videli, da bi vas šel reševat na teren! Vse leto sem vas reševal, sedaj vas pa ne bom več!« Strah pred terenom je bil tako velik, da ga nihče ni mogel več odvrniti od tega sklepa.

Okrog 1700 belogardistov utrjenih v 25 postojankah

Zaradi nasprotujočih ukazov in neobveščenosti, še bolj pa zaradi nepripravljenosti legionarjev in vaških stražarjev, da zapuste domače kraje, se je na Turjaku zbrala komaj četrtina vseh pripadnikov vaških straž in »Legije smrti«.

Ob razpadu Italije je bilo v Dolomitih in na Notranjskem kakih 25 postojank, ki so štele okrog 1700 belogardističnih vojščakov. Po 8. septembru se je večji del teh razšel po domovih, medtem ko so se posadke ob železniški progi Ljubljana—Postojna podredile Nemcem. Tudi posadka v Rovtah je pričakala prihod Nemcev. Na Notranjskem so se belogardisti osredotočili v večjih postojankah, ki pa sta ju Šercerjeva in Gradnikova brigada razbili druga za drugo. Najprej so prišli na vrsto Stari trg, Loški potok in Bloke, nato pa še Cerknica. Najhujši odpor je bil v Begunjah, kjer so se beli predali šele po dveh dneh ogorčenih borb.

Belogardisti iz Mirnske doline — kakih 200 po številu — niso čakali partizanov, temveč so se umaknili čez mejo k Nemcem, ki so jih čez nekaj dni prepeljali v Kostanjevico, kjer so se združili z oddelki »Legije smrti«, ki so se pod vodstvom kapetana Rupnika srečno prebili preko takratne nemško-italijanske meje.

Prvi branilci Turjaka so se pojavili pred gradom že 9. septembra zjutraj. To so bili »beli četniki«, ki so pod imenom »Slovenski planinski odred« zapustili Orlje že 6. septembra zvečer. Med potjo so srečali tudi Novakov »Ljubljanski odred«, ki je hitel proti Grčaricam. Tako je »Slovenski planinski odred«, ki je štel kakih 30 mož, prispel na Turjak 9. septembra zjutraj.

Drugo skupino je, v skladu z navodili v zapečateni kuverti, pripeljal dva dni kasneje poročnik Stane Bitenc iz Bizovika in Rudnika. Po istem ukazu je prišlo tudi kakih 400 belogardistov iz Podpeči, Tomišlja, Iga in Pijave gorice. Ta skupina je pripeljala s seboj velike zaloge hrane, imeli pa so tudi dva topa. Belogardiste iz ribniške doline je pripeljal na Turjak četniški oficir podpolkovnik Dežman, pridružil pa se jim je tudi organizator bele garde v ribniški dolini Škulj, župnik iz Dolenje vasi.

Tudi iz Ambrusa je prišlo kakih 100 belih. Posadka pri Sv. Gregoriju, ki je štela kakih 150 mož, je prihitela na Turjak 12. septembra popoldne. Precej jih je prišlo tudi iz Žužemberka in okolice: njihova skupina je štela kakih 300 mož. Tudi iz Kompolj in okolice jih ni manjkalo. V teh krajih je bilo tik pred italijansko kapitulacijo 431 »Kristusovih vojščakov«. Skoraj v zadnjem hipu pa so prihiteli v grad še belogardisti iz grosupeljske doline in iz Polja pri Ljubljani.

Na Turjaku se je ustavil tudi četniški »Ljubljanski odred«, ki je ob prihodu štel le kakih 15 mož, je pa v teh dneh narastel na kakih 50 ljudi. Med potjo do Turjaka pa so doživeli veliko razočaranje: **»Skupina kakih 15 mož, katero je vodil kapetan Fajdiga, je prišla preko Grosupelj. Tu so ti fantje na lastne oči gledali, kaj je v tistih dneh dala Ljubljana: na tisoče in tisoče jih je bežalo v partizane na Dolenjsko, za protikomunistično borbo dežele pa skoro ni imela smisla.«**

Tako se je v gradu Turjaku in njegovi okolici do 13. septembra nabralo okrog 1.600 belogardistov in četnikov, ki so zaman pričakovali prihod poveljnika »Slovenske narodne vojske« podpolkovnika Peterlina. Tako je na Turjaku nastala kriza glede poveljstva, ki je svoj višek dosegla 12. septembra na posvetu poveljnikov posameznih belogardističnih in četniških enot. Četniki so zahtevali, naj postane podpolkovnik Josip Dežman kot oficir z najvišjim činom komandant vseh enot na Turjaku. Prav tako so vzrajali pri Dežmanovem nasvetu, naj »grad izpraznijo, ker se ne da braniti in je koncentracija v gradu tudi vojaško nesmiselna.« S tem predlogom so se strinjali navzoči jugoslovanski oficirji.

Razočarani »Ljubljanski odred«

Legijski poveljniki so nasprotovali takim predlogom in so zahtevali, naj vrhovno poveljstvo prevzame Peterlinov namestnik stotnik Cerkvenik. Prav tako so bili tudi proti izpraznitvi gradu. Nato je prišlo do tako ostrega spora, da je Dežman s svojimi ljudmi zapustil grad in se napotil proti Čretežu. Dežman je kasneje ob prihodu v Ljubljano izjavil: »Krivdo za padec Turjaka nosimo predvsem sami, ker se nismo umaknili, ko je bil še čas. Vsak trezen vojak je lahko videl, da Turjaka ni mogoče braniti pred italijanskimi topovi. Vojaki in oficirji, ki so drugače mislili, so bili prevpiti in preglasovani od takoimenovanih ljudskih tribunov, kot je bil npr. velikolaški župan Paternost, ki pa o vojaški strategiji niso imeli nobenega pojma. Kričali so v svoji namišljeni strategiji o slovenskem Alcazarju in niso upoštevali tehtnih razlogov, ki sem jih navajal z mislijo na borce in na brezupen položaj. V tem pogledu bi uspel samo človek, oficir, ki bi z revolverjem v roki neodgovorne političnostrankarske kričače prisilil k molku in fante rešil.«

V gradu so po Dežmanovem odhodu nadaljevali s posvetovanjem in sklenili, da bodo njihove enote zasedele položaje med Sv. Ahacem, Rašico in Velikimi Laščami ter za vsako ceno zadrževale partizanski pritisk vse dotlej, dokler ne bodo prejeli iz Ljubljane novih navodil.

V gradu je ostal tudi grof Auersperg, ki je omahljivcem, ki so zapuščali grad, užaljen očital: **»Kaj ne verjamete, da je moj grad nepremagljiv?«** Med obleganjem se je osebno udeleževal borb in poveljeval belogardističnim minometalcem.

Stotnik Cerkvenik, ki so ga na vojaškem posvetovanju v turjaškem gradu imenovali za poveljnika vseh belogardističnih enot v gradu in njegovi okolici, se je medtem zadrževal v Zapotoku, kjer je že prejšnjega dne, 11. septembra, formiral I. planinsko brigado »Triglav« s štirimi bataljoni, ki jih je takoj razporedil na položaje: 1. bataljon je zasedel Kurešček, 2. bataljon je odšel na Veliki Osolnik in v Osredek, 3. in 4. bataljon pa sta ostala v Zapotoku. Ta hitro sestavljena brigada je štela okrog 850 mož. Iz enot, ki so ostale na Turjaku, so v poznejših dneh poskušali formirati II. planinsko brigado »Krim« s Francem Žurajem in kaplanom Malovrhom na čelu.

PREŠERNOVA BRIGADA NA POTI PROTI TURJAKU

PO ZAVZETJU ČETNIŠKE POSTOJANKE V GRČARICAH

Razen tega pa je Cerkvenik imel v načrtu še formiranje III. planinske brigade »Nanos« in IV. planinske brigade »Gorjanci«. Vse to pa so bili računi brez krčmarja, kajti partizanske brigade so jim s svojo hitro in odločno akcijo zmešale vse štrene.

Prešernova brigada, ki je bila takrat vključena v XIV. divizijo, je za italijansko kapitulacijo zvedela na Travni gori nad Ribnico. Hkrati je prejela tudi ukaz, naj krene proti Dolenji vasi, kjer se je fašistična kolona iz Kočevja, ki je štela okrog 1200 mož, poskušala prebiti proti Ljubljani. Nočni napad prešernovcev so italijanski fašisti odbili. Ko pa je bil v zgodnjih jutranjih urah napad ponovljen, so se najprej vdale italijanske enote na cesti, nato pa še drugi njihovi oddelki, ki so že prejšnjega dne zasedli višinske točke med Rakitnico in cesto.

Nato se je Prešernova brigada premaknila v Kočevje, kjer se je izpopolnila s številnimi mlajšimi mobiliziranci. Brigada, ki je prej štela le kakih 200 prekaljenih borcev, je tako narasla na skoraj 1000 mož. Ne bi mogli trditi, da se je v enaki meri povečala tudi njena borbena sposobnost, kajti med mobiliziranci je bilo precej takih, ki niso imeli še nikoli v rokah puške, a tudi bivših belogardistov ni manjkalo.

Po dveh dneh, 12. septembra, so se prešernovci ob devetih zvečer vkrcali na kamione in tako je njihova motorizirana kolona z oklopnima avtomobiloma spredaj in zadaj krenila proti Velikim Laščam, kjer so borci prenočili in zajtrkovali. Ob devetih zjutraj so se spet naložili na kamione in — tokrat brez oklopnih avtomobilov — nadaljevali pot proti Turjaku.

Protinapad belih

Niso pa prišli daleč: na klancu med Rašico in Turjakom jih je zaustavil silovit ogenj belogardističnih enot, ki so že ponoči pod poveljstvom Franca Žuraja zasedle položaje, kot je to bilo dogovorjeno na vojaškem posvetovanju prejšnjega dne. Borci Prešernove brigade so hitro poskakali s kamionov in se raztegnili v bojno črto: ob sami cesti je nastopal 2. bataljon, desno se je razvrstil 1. bataljon, medtem ko je 3. bataljon prodiral na levem krilu 2. bataljona. Dokler so se bataljoni pomikali skozi gozd, je še nekako šlo. Brž pa ko so se pojavili na robu planjave, jih je močan ogenj belogardistov, ki jim ni primanjkovalo ne orožja in ne municije, pritisnil ob tla. Še več. Belogardisti so se opogumili in izvršili protinapad. Novomobiliziranci njihovega pritiska niso vzdržali in so se pričeli umikati proti Rašici.

Beli pa se niso dolgo veselili nad doseženim uspehom. Prešernovci so popoldne spet prešli v napad, samo tokrat sta jih po cesti spremljala dva oklopna avtomobila. Belogardisti so ju sprejeli z divjim streljanjem, toda njihove krogle so se onemoglo odbijale od jeklenih plošč. Oklopna avtomobila, ki sta bila kmalu vštric njihovih položajev, jim nista ostajala dolžna. Z granatami in strojničnimi rafali sta zdrezala belogardiste iz njihovih kritij. Z divjim begom proti gradu so si poskušali rešiti življenja. Nekaterim je to uspelo, drugi pa so za vedno obležali med štori ob cesti in na njivah pred samim gradom. Belogardist France Grum takole opisuje ta dogodek: »Popoldne so partizani pripeljali dva oklopnika in razbili protikomuniste, da so se v neredu razbežali po gozdu. Fantje so se potikali po grmovju, posamezni pribežali v grad, največ pa se jih je vrnilo šele zvečer, po temi, ker so imeli komunisti iz oklopnikov kontrolo nad vsem predelom prav do glavnega vhoda.«

V noči med 13. in 14. septembrom so bataljoni Prešernove brigade zasedli položaje neposredno pred gradom. S tem se je pričelo obleganje turjaškega gradu, ki je trajalo do njegovega padca dne 19. septembra. Vendar to ni bilo pravo obleganje. Naše enote niso mogle strniti obroča okrog in okrog gradu. Grad je namreč dostopen samo z vzhodne strani, medtem ko pobočje na zahodni strani strmo pada v kakih 200 metrov niže ležečo želimeljsko dolino. Poleg tega pa je bila okolica gradu močno poraščena, zaradi česar je bila preglednost izredno slaba. Zato je bilo moč držati grad pod neposrednim nadzorom samo z južne, vzhodne in severovzhodne strani, medtem ko je bilo mogoče nadzirati strma zahodna pobočja le z občasnimi bojnimi patruljami.

Organizator VOS v Ljubljani

Dne 14. januarja 1943 so Nemci obkolili partizanski bunker v Srednji vasi v Poljanski dolini na Gorenjskem. V njem je bil komisar III. operativne cone — »Alpske» Franc Ravbar-Vitez. Šele konec decembra ga je glavni štab postavil na ta položaj.

Ravbar je junaško sprejel neenakopraven boj z veliko nemško premočjo. Uspelo mu je prebiti se, čeprav je bil pri tem hudo ranjen. Ko so ga Nemci ponovno obkolili, si je z zadnjo kroglo sam vzel življenje, da ga ne bi ujeli.

Kdo je bil Franc Ravbar-Vitez in kakšna je bila njegova življenjska pot? Rojen je bil 4. avgusta 1913 v Vrhpolju pri Repentaboru. Leta 1921 je skupaj s starši emigriral v Jugoslavijo. Ravbarji so se naselili v Črnučah pri Ljubljani. France je končal 3 razrede meščanske šole in se nato izučil za kovinskega strugarja.

Leta 1932 se je France vključil v neposredno gibanje kot delavec v Strojni tovarni in livarni v Ljubljani. Nato je bil zaradi aktivnega dela nekaj časa zaprt, po izpustitvi pa brez dela. Potem ko je odslužil vojaški rok, se je zaposlil v tovarni »Unitas« v Šiški, kjer je delal do začetka vojne. Kot član Partije je v tem času deloval v Črnučah in v tovarni. V Črnučah je bil blagajnik delavskega prosvetnega društva »Svoboda« in kasneje »Vzajemnosti«. Zaradi njegovega revolucionarnega dela in politične zrelosti je Ravbar postal leta 1939 član okrožnega komiteja KPS Ljubljane.

Po razpadu Jugoslavije je kot komunist sodeloval v pripravah za vstajo. Po 23. juniju 1941 pa ga srečamo kot ilegalca v Ljubljani. Rašiška četa je sad njegovega dela.

Avgusta 1941 mu je Partija zaupala delo v Varnostno-obveščevalni službi. Postal je član tričlanskega kolegija VOS in je bil kot tak odgovoren za izvrševanje sklepov. S svojo politično razgledanostjo, mirnim pogumom in hladnokrvnostjo je iz množice članov OF izbral najhrabrejše, same komuniste, ki so pod njegovim vodstvom delali največja junaštva, kar jih pomni naša zgodovina. V Ljubljani je VOS izvršil samo do maja 1942 48 likvidacij izdajalcev poleg vseh drugih akcij...

Sredi maja je Ravbar kot član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet odšel iz Ljubljane. Toda spotoma so ga ujeli Italijani, ki pa zaradi ponarejenih dokumentov, ki jih je imel pri sebi, niso vedeli, koga imajo v rokah. Kot interniranec je bil pod tujim imenom odpeljan v koncentracijsko taborišče v Gonarsu. Že 30. avgusta pa je s sedmimi tovariši po tunelu, ki so ga skopali pod bodečo žico, pobegnil in se priključil primorskim partizanom. Ko je padel komisar I. grupe odredov, narodni heroj Kebe, je bil na njegovo mesto imenovan Franc Ravbar.

Za zasluge in junaštvo med NOB je bil Franc Ravbar-Vitez dne 5. julija 1951 odlikovan posmrtno z Redom narodnega heroja.

ALI SO URE S SVETLEČIMI ŠTEVILČNICAMI NEVARNE?

Mnogi ljudje imajo ročne ure s svetlečimi številčnicami. V temi so zelo praktične, saj omogočajo, da lastnik ugotovi koliko je ura, ne da bi zato moral prižgati vžigalico, vžigalnik, žepno svetilko ali kaj podobnega. Toda mnogi med njimi ne vedo, da imajo take ure tudi svojo senčno stran. Ta senčna stran so žarki, ki jih oddajajo številke in kazalci ure.

Intenzivnost radioaktivnega sevanja je pri večini ročnih ur dokaj majhna. V povprečju znaša 1 do 1,5 milirentgena, to se pravi tisočinko do tisočinko in pol rentgena na uro na zgornji strani. To res ni mnogo. Toda ne smemo pozabiti, da je majhna tudi dopustna doza radioaktivnih žarkov, ki jih sme prejeti človek, ne da bi pri tem svoje zdravje izpostavljal nevarnosti. Res pa je, da je pri nekaterih ročnih urah ugotovljena tudi znatno večja aktivnost, pa celo okrog 40 milirentgenov na zgornji strani. Na spodnji strani, obrnjeni proti roki, je aktivnost svetlečih ur seveda znatno manjša, in sicer znaša povprečno 0,2 do 0,3 milirentgena, največ pa celo 10 milirentgenov na uro.

Dopustna doza, ki ne predstavlja nevarnosti za organizem, znaša 0,1 rentgena tedensko na celo telo, na roko pa 1,5 rentgena. Če ima človek, na primer, uro z aktivnostjo 40 milirentgenov na gornji strani in 10 milirentgenov na spodnji in jo nosi na roki 15 ur dnevno ter brez kožne podloge, bo tedensko prejel dozo 1050 milirentgenov. Ta doza je še vedno dopustna, prejel pa jo bo le pod pogojem, da nosi uro na zunanji strani roke. Če pa jo nosi na notranji strani roke, torej obrnjeno proti telesu ali če kdaj pa kdaj zadremlje z roko pod glavo, pa bo prejeta doza že znatno večja.

Mnogi ljudje imajo ročne ure vedno na roki, tudi ponoči v postelji. Taki ljudje bi pri že omenjeni uri z 10 milirentgeni aktivnosti na notranji strani prejeli tedensko 1680 milirentgenov, kar je za 180 milirentgenov preko najvišje dopustne mere. Ta doza pa se bo znatno zvišala, če nosijo uro obrnjeno proti telesu in ponoči spijo z roko pod glavo. Tedaj bodo sevanju izpostavljeni tudi prav tisti deli telesa, ki so najbolj občutljivi. To pa so glava s centralnim živčnim sistemom in spolni organi. V tem primeru pa bi bila taka ura že vir nevarnosti za zdravje človeka in morda celo za njegove potomce.

Ura z že omenjeno aktivnostjo je torej, kot smo videli, lahko za človeka nevarna, lahko pa tudi ne, kar je odvisno predvsem od tega, koliko ur dnevno jo ima na roki in kako jo nosi. Vsekakor pa predstavlja vir stalnega obremenjevanja človeka z ionizirajočimi žarki.

Pri večini ur je količina svetleče snovi na številkah in kazalcih znatno manjša od omenjenega primera in znaša okrog 0,5 mikrocuria radia. To pomeni, da prejema zapestje letno okrog 5 rentgenov, oči pa okrog 10 do 30 milirentgenov, kar predstavlja približno tretjino povprečne človekove obremenitve, ki jo povzročajo naravni viri radioaktivnega žarčenja, kot so kozmični žarki, nekatere rude, zdravilni vrelci itd. To ni posebno veliko. Ne smemo pa pozabiti, da je človek izpostavljen različnim in mnogoterim virom radioaktivnega žarčenja. To so že omenjeni naravni viri, radioaktivne padavine kot posledica mirnodobnih jedrskih poskusov, mnogi ljudje pa so izpostavljeni ionizirajočim žarkom tudi na svojih delovnih mestih, dalje ob rentgenskih pregledih in podobno. Glede na to ni popolnoma nesmotrno izogniti se takemu žarčenju tedaj, ko se to da storiti ali izpostavljanje ni nujno potrebno. Sem pa vsekakor spada odložitev ure s svetlečimi številčnicami pred spanjem.

Vodilnim državnikom ne bi

... če bi pogosteje vzeli v roke branje o strahotah, ki jih prinašajo vojne, ne pa da kdaj pa kdaj zarožljajo z orožjem — navadno iz povsem nepomembnih razlogov — in izzivajo nov svetovni spopad, katerega posledice bi bile strahotne. Če bi to storili, bi morda le prišli do prepričanja, da je v sedanjih pogojih in pri današnji stopnji razvoja vojne tehnike še tako slab mir stokrat boljši od kakršnekoli vojne, ki bi bila »potrebna« za ohranitev vprašanja veljave ali ugleda kake države.

Čeprav posledic zadnje svetovne vojne ne moremo niti primerjati z razdejanji, ki bi jih povzročila morebitna prihodnja vojna, ne bo odveč, če se spomnimo in ne pozabljamo, da so v drugi svetovni vojni letalske bombe uničile 363.000 nemških hiš in je tako ostalo brez strehe 7,000.000 prebivalcev, da je okupator v Jugoslaviji uničil ali poškodoval 504.000 stanovanjskih stavb in da so nemški okupatorji v zasedenih področjih Sovjetske zveze razdejali v mestih 50 odstotkov, na podeželju pa 30 odstotkov celotnega stanovanjskega sklada ali skupno 4,700.000 hiš. Razen tega so Nemci z zračnimi napadi porušili v Veliki Britaniji še 12.000 tovarniških poslopij, jugoslovanski industriji pa povzročili za 518,000.000 dolarjev (okrog 380 milijard dinarjev) škode.

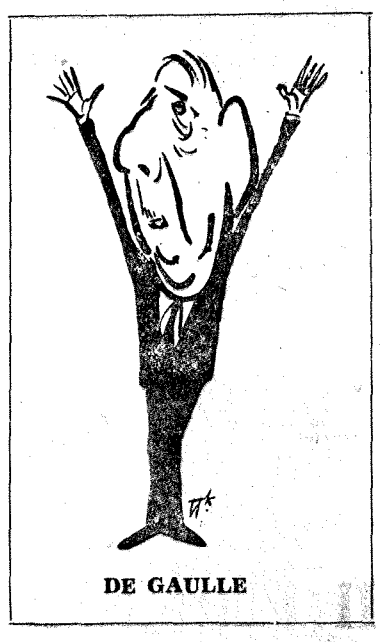

DE GAULLE

Posledic vojne ne moremo tako hitro izbrisati, saj je l. 1946 nemška industrija v primerjavi s predvojnim stanjem, delala komaj s 34 % zmogljivostjo, francoska industrija s 46 %, japonska z 61 %, jugoslovanska pa s 35 %.

DOSLEJ SMO GOVORILI, KOLIKO JE BILO MRTVIH...

Najznačilnejša posledica vojne je brezobzirno uničevanje človeških življenj. Švicarski strokovnjaki so izračunali, da je bilo v zadnjih 5160 letih človeškega obstoja 14.513 vojn in da je človeštvo v tem obdobju samo 292 let živelo v miru. V vseh dosedanjih vojnih vihrah je izgubilo življenje 3.600,000.000 ljudi.

Podatki o izgubah v prvi in drugi svetovni vojni kažejo težnjo za neprestanim porastom. V prvi svetovni vojni je bilo 9,000.000 ali 0,4 % mrtvih vsega prebivalstva na svetu, medtem ko je število žrtev v drugi svetovni vojni poraslo na 37,000.000 ali 1,5 % vsega prebivalstva.

... SEDAJ PA UGIBAMO, KOLIKO JIH UTEGNE OSTATI ŠE ŽIVIH

V ZDA imajo 762 mest s 25.000 in več prebivalci. V teh mestih živi okrog 100,000.000 ljudi ali 55 % vsega prebivalstva. Na področjih, ki bodo po sodbah njihovih strokovnjakov prva prizadeta z nasprotnikovim atomskim udarom, pa živi 70,000.000 ljudi. Koliko teh ljudi ostane še lahko živih, če uniči ena sama vodikova bomba vse živo na prostoru 5000 kvadratnih kilometrov? V primerjavo navajamo dejstvo, da živi v New Yorku 13,000.000 ljudi na površini v premeru 950 km².

Oglejmo si to vprašanje še z druge strani. Po nekaterih podatkih je potrebna za uničenje življenja na vsej zemlji moč 800.000 megaton. Zahodne države imajo trenutno jedrskih bomb s skupno močjo 45.000 megaton (ZDA 35.000 in Velika Britanija 10.000 megaton). Sovjetska zveza pa ima po ameriških cenitvah 20.000, po izjavi sovjetskega generalpolkovnika V. F. Tolupka pa 100.000 megaton.

S sedanjimi zalogami jedrske-

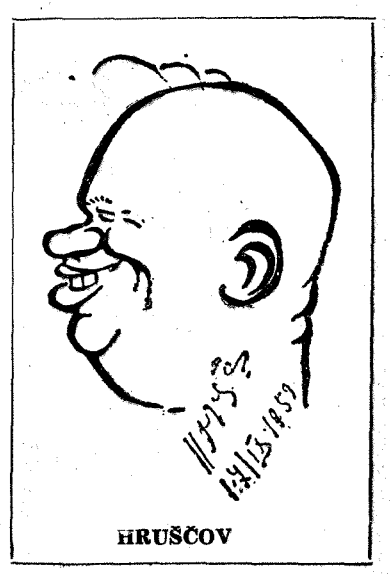

HRUŠČOV

LETALO BREZ PILOTA LOVEC NA TANKE

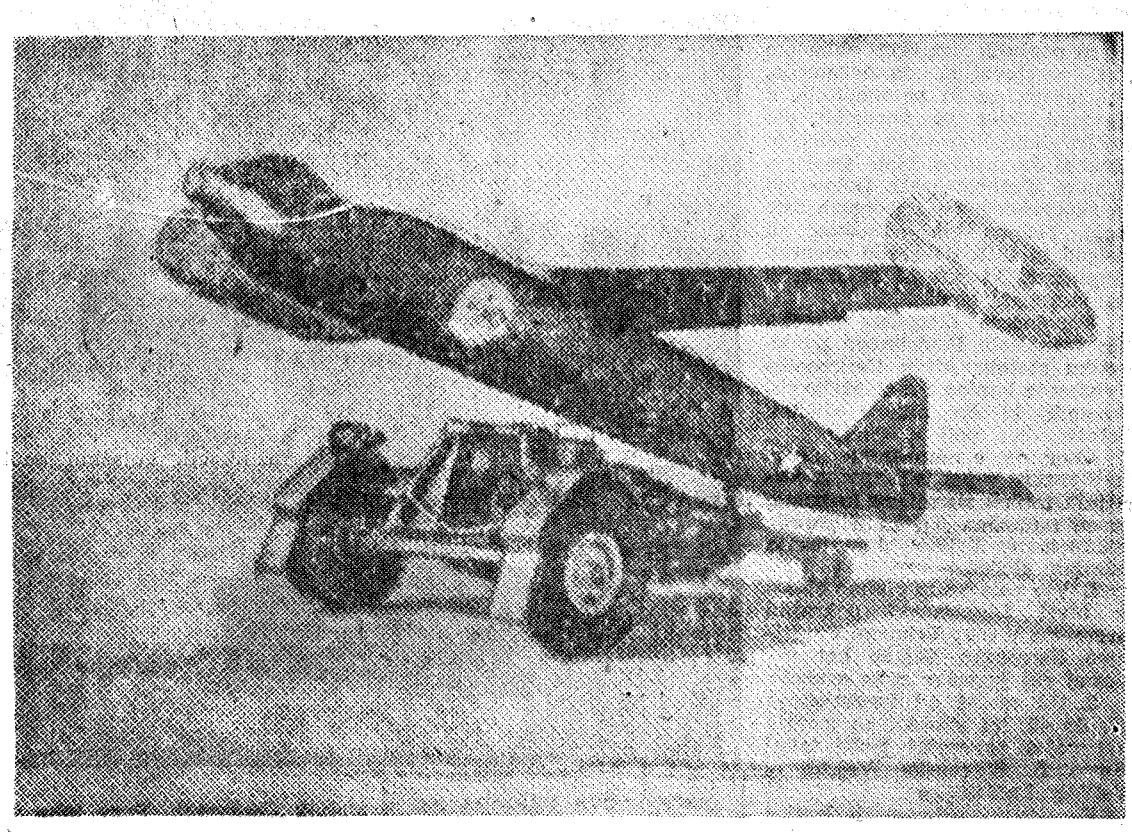

Idealno je tisto protitankovsko sredstvo, s katerim strelec lahko uniči tank, sam pa je pri tem za sovražnika neviden. V tem smislu so vođeni protitankovski izstrelki nekaj posebnega, vendar pa samo v določeni meri ustrezajo tem zahtevam. Ni namreč nobenega zagotovila, da tank ne bi mogel opaziti in uničiti sto ali nekaj več metrov oddaljenega strelca.

V Združenih državah Amerike pa zadnje dni že preizkušajo nekatera nova sredstva protitankovske obrambe. Doseg teh sredstev ne bodo merili z metri, temveč s kilometri. Pri tem mislimo na izvidniško letalo brez pilota »AN/USD-1«, ki ga vodijo po radiu. Letalo lahko ostane v zraku 30 minut, doseže pa hitrost 288 kilometrov na uro.

Doslej so menili, da je to letalo brez pilota zelo primerno za opazovanje bojišča — s pomočjo televizijske kamere ali fotografiranja posameznih rajonov —, sedaj pa so ugotovili, da ga je moč uporabiti tudi za borbo s sovražnikovimi tanki. V tem primeru pritrdijo nanj televizijsko kamero in protitankovski dirigirani izstrelek. Njegov »pilot« ostane na zemlji, letalo pa vodi proti cilju s pomočjo televizijskega sprejemnika. Ko letalo prileti v bližino tanka, izstreli po danem signalu protitankovsko raketo, ki nadaljuje pot naravnost v tank, letalo pa se nato vrne v svoje izhodišče in je spet sposobno za takojšnjo uporabo.

To letalo brez pilota lahko »izstrelijo« z zemlje ali pa z drugega, matičnega letala.

Partizansko zaledje

Emona - sanatorij za ranjene partizane

Dr. MIRO DERGANC

Zdravniška organizacija OF v Ljubljani je bila od začetka do osvoboditve eden najznamenitejših členov v veličastni zgradbi odpora v Ljubljani. Kdor ni pobliže poznal nevidno stkane mreže ilegalne organizacije, se mu bodo zgodbe o tem, da je že prvo partizansko zimo sanatorij Emona sredi Ljubljane postal zatočišče prvih ranjenih partizanov, zdele nekaj fantastičnega, neresničnega. Vendar je vse to res in zgodovinska zasluga za zgradbo zdrastvene organizacije OF pripada odličnim zdravnikom — komunistom, med katerimi je treba predvsem omeniti dr. Božo Ravniharjevo in dr. Mavricija Neubergerja, ki sta opravljala vodilne pionirske posle ter ustvarila idealno organizacijo.

Ob tej priložnosti navajamo nekaj odlomkov iz spominov dr. Derganca.

PRVI RANJEN PARTIZAN

Čeprav me je že v juliju 1941 pokojni dr. Peter Deržaj povezal v ilegalno organizacijo OF, si takrat, ko mi je na klopi parka v bolnišnici razlagal njene namene, še zdaleč nisem mogel predstavljati, da se bo resnični oboroženi boj pričel tako kmalu.

Bilo je 17. septembra 1941. Na ljubljanskih ulicah je mrgolelo italijanskih vojakov, oficirjev, fašistov, policistov in agentov ter italijanskih uradnikov, ko so se vgnezdili v skoro vse javne ustanove in zgradbe.

Ko sem se tisto popoldne vrnil iz bolnišnice domov, v sanatorij Emono, kjer sem bil odgovorni hišni zdravnik, sem na hodniku pred bolniškimi sobami srečal dr. Bogdana Brecelja v belem plašču. Bil je miren in zbran kot navadno, toda iz oči sta mu sijala neobičajna resnoba in napetost. Brez besed mi je odprl vrata v bolniško sobo in me peljal k bolniški postelji. Na belih blazinah je počivala glava z zelo lepim izrazitim obrazom, ki pa je bil bled in izmučen. Velike modre oči so bile udrte, temno obkrožene. Izražale so veliko utrujenost in spokojno zadovoljstvo, obenem pa je iz njih žarel nenavaden ogenj odločnosti in hrabrosti. Na levi rami in nadlahti, ki je počivala na opornici, je bila velika snežnobela obveza, očitno nameščena pravkar in z vso skrbjo.

Bogdan mi je na kratko, brez uvoda in razlage povedal, da je pravkar oskrbel hudo poškodbo rame. Poleg njega je stala bolniška cestra redovnica. Z nobeno besedo ali kretnjo Bogdan ni dal razumeti, da gre za kaj posebnega. Obnašal se je, kot da ima opraviti z običajnim sanatorijskim bolnikom.

Na bolniškem listu je stalo ime »Jože Mihevc, 30 let, šofer, Ljubljana, Zaloška 17.«

Ti podatki so bili seveda napačni, kot je bila napačna tudi diagnoza, ki je pomenila civilno poškodbo nadlahti, Bogdan je še enkrat pomiril bolnika z zatrditvijo, da bo sedaj vse dobro, ter mu stisnil desnico. Nato sva molče odšla iz sobe.

Tudi ko je odlagal plašč in odhajal, mi Bogdan ni rekel ničesar, le z izrazom oči mi je pojasnil položaj. Pri vratih ga je čakal Roman Golob, s katerim sta mirno in na kratko izmenjala nekaj besed, nato pa odšla vsak zase.

V sanatoriju je ležal prvi hudo ranjen partizan Franc Bukovec (poznejši komandant Dolomitskega odreda in narodni heroj Ježovnik). V srcu so mi vrela občutja, po glavi pa so se podile omamno silovite misli, katerih dolgo nisem mogel pomiriti in zvrstiti.

Ko sem zvečer ponovno obiskal ranjenca in mu dal injektijo proti bolečinam, sem se že docela znašel in se obračal k njemu prav tako kot k drugim bolnikom v sobi. Razgovor se je sukal le o njegovem počutju in o vsakdanjih stvareh. Toda iz oči je ranjencu sijalo zaupanje in hrabra vedrost, ki sta napravila name nepozabljiv vtis. Ta mi je bil kasneje pogosto pred očmi, kadar smo govorili ali razmišljali o naših partizanih.

Zdravljenje prvega ranjenca je naslednje dneve potekalo brez motenj in odnos do njega je bil tak kot do vsakega drugega bolnika v sanatoriju. Ranjenec je bolnikom v sobi in sestram povedal izmišljeno zgodbo o svoji »nezgodi«.

Po šestih dneh, brž ko je bil iz nevarnosti, se je odpeljal »domov«, na varnejše mesto.

Bogdan ni nobene stvari komentiral, ampak mi je med štirimi očmi dal naslednja navodila: »Tako bomo odslej ravnali v vsakem primeru. Nobenih besed: kdo, od kod, zakaj, kako in kam. Vsak ranjenec bo imel osebno izkaznico in bo sam povedal potrebne podatke, ki bodo: nesrečen slučaj ali bolezen, pač ustrezno njegovemu zdravljenju. Nobenih izpraševanj in nepotrebnega govorjenja. Ves odnos sanatorijskega osebja naj bo tak kot do drugih civilnih bolnikov. Okrbni stroški bodo v redu poravnani, tako da bo formalna, to je administrativna stran urejena prav tako kot pri običajnih bolnikih«.

Bogdanova navodila sem v enako kratkih besedah razložil svojima bratoma Francu in Kristijanu, ki sta z menoj izmenoma opravljala posle sanatorijskega zdravnika. Vsi trije smo imeli glavno zaposlitev v bolnišnici ali na kliniki, zato smo se v dežurni sanatorijski službi menjavali.

Z našimi prvimi ranjenci je šlo vse gladko, ne da bi osebje s sestrami vred karkoli pripominjalo, šušljalo ali ugibalo. Z nekaterimi, ki so se zavedali pomena tega dela, smo se razumeli molče.

NOVI RANJENCI — NOVE NEVARNOSTI

Razmah partizanskega boja in število ranjencev, nevarnosti in težave zelo različnih vijugastih ilegalnih poti in prevozi v sanatorij — vse to je kmalu preraslo določene organizacijske oblike in pravila za ilegalno delo v sanatoriju. Dasi mi je Nataša — dr. Božena Ravniharjeva izrecno naročila, da ne smemo sprejeti nobenega ranjenega partizana brez njenega predhodnega obvestila, smo morali sprejemati hude ranjence, ki so jih aktivisti mukoma, često po svojih osebnih zvezah pritihotapili v mesto skozi mrežo vojaških patrulj, karabinjerjev in policistov.

Odkloniti hudo ranjenega partizana bi pomenilo zanj smrt — ne glede na to, da bi bila brezsrčno kršena tudi zdravniška etika. Okolnosti so često preraščale konspiracijske oblike in pravila. Javke in zveze so odpovedale. Uničevale so jih aretacije ali pa so se tovariši, ki naj bi skrbeli za zvezo, morali umakniti in spremeniti ilegalna zatočišča. Zato obveščanje pogosto ni delovalo.

Konec prihodnjič

ŠKODOVALO

ga orožja je moč uničiti življenje na površini 26,100.000 km². Skupna površina držav Atlantskega pakta znaša 22,200.000 km², držav Varšavskega pakta pa 22,900.000 kvadratnih kilometrov. Komentar ni potreben. To tembolj, ker ne poznajo nobenega učinkovitega sredstva za obrambo pred raketami.

KDAJ BO KONEC TE NESMISELNE TEKME?

Mitraljez stane 250.000 dinarjev, srednji tank 270,000.000 din, helikopter 750,000.000 din, letaloprestrezalec milijardo dinarjev, bombnik okrog 6 milijard dinarjev, letalonosilka pa okrog 360 milijard dinarjev.

Prva svetovna vojna je stala 200 milijard dolarjev, druga pa dvajsetkrat toliko. Samo letos bodo, po najnovejših podatkih, porabili v vseh državah okrog 200 milijard dolarjev za vojaške namene. Pred to številko se zares lahko samo zgrozimo, če jo primerjamo s tistimi borimi 150 milijardami dolarjev, ki predstavljajo vrednost celokupne proizvodnje vseh nerazvitih držav, v katerih pa žive dve tretjini prebivalstva na svetu.

ADENAUER

KENNEDY

Kdaj bo konec tega brezumja: že s tem orožjem, ki ga sedaj imajo, lahko uničijo vsaj en kontinent, a še vedno razmetavajo tako velikanske zneske za novo orožje. Upajmo, da so se odgovorni državniki ob kubanski krizi le vzdramili in spoznali norost svojega početja.

Rok 31. januar!

Uprava revije »Kurirček« sprejema vnaprejšnja naročila na Kurirčkovo knjižno zbirko treh knjig, in sicer: Karel Grabeljšek: Trije in ena, Mile Pavlin: Titovci in Zoran Hudales: Črček (slikanica).

Cena za vnaprejšnje naročnike je 300 din. Vse tri knjige bodo obsegale nad 300 strani zanimivega, napetega in vzgojnega čtiva. Knjige bodo izšle po 15. februarju in jih bo uprava takoj začela razpošiljati naročnikom.

Ne zamudite izredno ugodne priložnosti in naročite vaše otroke na knjižno zbirko pri poverjenikih na šoli ali na upravi »Kurirčka« v Ljubljani, Gosposvetska 2/I.

Naročila pošljite čimprej, da bo uprava lahko pravi čas določila naklado.

Rok je 31. januar.

Uprava revije »Kurirček«

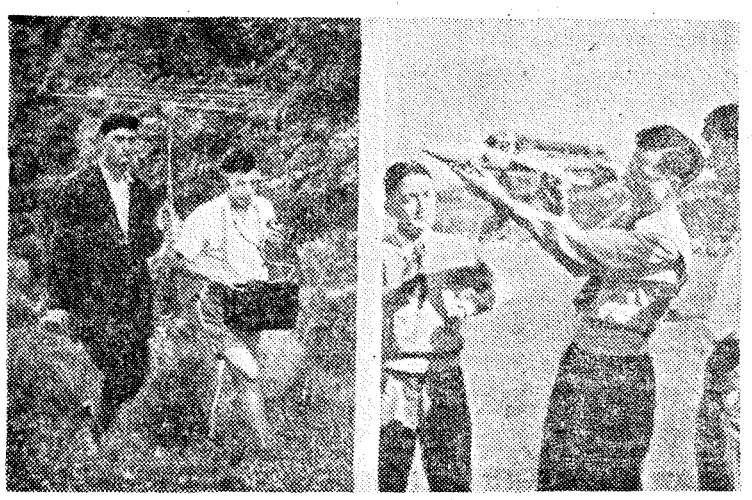

TADVA IŠČETA SKRITO RADIJSKO POSTAJO »LISICO«. IZVEŽBAN »LISIČAR« KAJ HITRO POSTANE DOBER RADIO GONIOMETRIST, KI BO HITRO ODKRIL VSAKO SOVRAŽNIKOVO RADIJSKO POSTAJO

POLKOVNIK SS OTTO SKORZENY, osvoboditelj Mussolinija na Gran Sassu, živi zdaj v Španiji. Med vojno si je nabral precejšnje in trdno premoženje, saj je bil hud iztrebljevalec Židov. Prav zaradi tega ne more domov v Avstrijo. Oblasti so namreč izdale zanj zaporno povelje, ker je v teku velika preiskava o njegovem delovanju proti Židom med drugo svetovno vojno. Ne bo ušel pravici, razen če ga ne bo »pravica« osvobodila . . .

OB ROBU

Največja ladja na svetu je trenutno japonski tanker »Nissio maru«, ki so ga jeseni splavili v morje. Na tej ladji je prostora za 145.000 ton nafte. Tanker je dolg 291, širok pa 43 m. Zgradili so ga v osmih mesecih, stal pa je deset in pol milijard dinarjev.

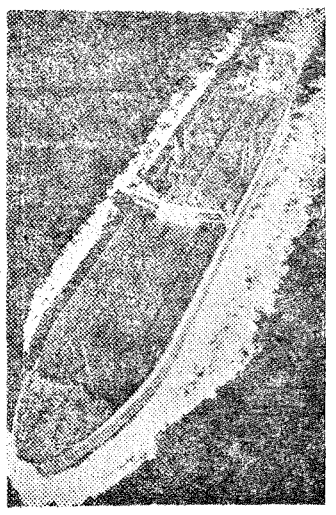

Najmodernejši bager na svetu imajo v nekem rudniku rjavega premoga v Porurju. Visok je 68 metrov, tehta pa 7400 ton. Čeprav delata z njim samo dva človeka, potrebuje skoro toliko električne energije kot kako manjše mesto. Z bagrom lahko izkopljejo 11.000 ton zemlje ali pa 3500 ton premoga na uro.

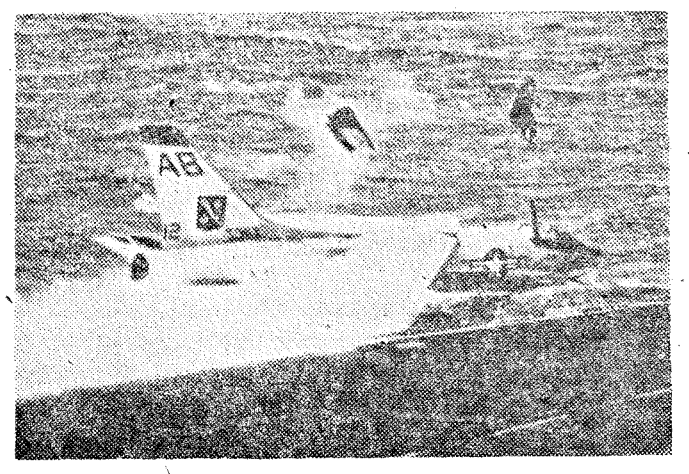

Spričo neuspešnega pristanka na krov ameriške letalonosilke »Franklin Roosevelt« se je lovec »F8U-1« zaril v morje. Ko je letalo zdrknilo s krova, je pilot še pravočasno aktiviral mehanizem, ki v primeru nevarnosti izstreli iz letala pilota z njegovim sedežem vred. Pilot je sicer padel v morje, vendar so ga rešili. Taki primeri se na letalonosilkah večkrat dogajajo.

Srečanja mladincev z vojaki postajajo že tradicionalna. Vojaki obiskujejo delovne brigade, mladinci pa vojašnice in se včasih udeležujejo celo vojaških vaj.

OB IV. KONGRESU LJUDSKE TEHNIKE V ZAGREBU

ČE GLEDAMO S STALIŠČA INTERESOV NARODNE OBRAMBE,

amaterstvo ni »konjiček«

Pri nas ne manjka amaterjev — od tistih, ki izdelujejo najrazličnejše modele, do onih, ki raziskujejo globoke kraške jame in se pri tem izpostavljajo nevarnostim. So pa še ljudje, ki menijo, da je vse to izgubljanje časa.

Vendar utegnejo amaterji postati v primeru vojne izredno koristni. Kolikokrat se je že zgodilo, da so radioamaterji znali popraviti pokvarjene radijske postaje celo takrat, ko ni bilo vseh nadomestnih delov. V svoji veliki iznajdljivosti so našli nove možnosti, montirali kake druge dele in jih povezali na izviren način. Le našim drznim amaterjem se imamo zahvaliti, da so sploh mogle delovati tiste maloštevilne radijske postaje, ki so jih v začetnem obdobju narodnoosvobodilnega boja imeli naši odredi in brigade.

Ko so uredili svojo radijsko postajo, se niso zadovoljili le z nemotenim vzdrževanjem zveze med našimi partizanskimi enotami in štabi, temveč so se ob vsaki priložnosti — kadarkoli so imeli čas — vključevali v sovražnikovo radijsko omrežje. Poslušali so, o čem se pogovarjajo nemški, italijanski ali ustaški radisti. Če so odkrili njihove šifre, so se še sami vmešali v pogovor in se lažno predstavili. Tako npr. so naši radisti na planini Biokovu bili poleti in jeseni leta 1944 v neprestani zvezi s sovražnikovimi postajami v Mostarju, včasih pa tudi s postajami v Sarajevu, in se pri tem predstavili kot nemško-ustaška radijska postaja v Dubrovniku. Brž ko so vzpostavili zvezo, so sporočali o približevanju velikih bombniških formacij, ki pa jih sploh ni bilo. Seveda so v Mostarju in Sarajevu tovarniške sirene takoj oznanile alarm. Partizanski radisti so se lahko svoji zvijači sladko smejali, saj so vedeli, da s tem motijo premike sovražnikovih vojaških enot in zmanjšujejo proizvodnjo po tovarnah, ki so pod sovražnikovo kontrolo.

To je samo en primer iznajdljivosti radioamaterjev. S številnimi drugimi primeri pa bi lahko dokazali, kako je moč s šumi motiti delovanje nasprotnikovih radijskih postaj. Če bi se kak partizanski amater — čeprav s šibko radijsko postajo — približal sovražniku, bi lahko povzročal take motnje, da sovražnikove radijske postaje ne bi mogle ničesar sprejemati.

Naj omenimo še to, kaj vse lahko stori amater, ki se razume na rakete. Če napolni raketo, ki poleti nekaj sto metrov visoko, s papirčki iz staniola in jo izstreli kilometer ali dva daleč od sovražnikovih radarskih anten, bo na radarskih ekranih povzročil hude motnje.

Izredno nevarni za sovražnika bi bili amaterji, ki se ukvarjajo z majhnimi motornimi letali, ki jih je moč voditi po radiu. Taki leteči modeli so zelo gibljivi, lete pa do pet kilometrov daleč. Lahko jih obteže z eksplozivom in jih pripeljejo točno na most, v vojašnico, v skladišče municije ali pa do okna sovražnikovega štaba. Samo enkraten pritisk na gumb — in pol kilograma močnega razstreliva na več kilometrov oddaljenem modelu letala bo eksplodiralo.

Take in podobne »šale« bodo amaterji delali, če bi jih sovražnikov vdor v njihovo državo prisilil, da svoj miroljubni »konjiček« uporabijo v obrambne namene. Važno pa je, da pravočasno skrijejo ali ponesejo s seboj svojo amatersko delavnico, da bi jo uporabili ob pravem času. Včasih zadostuje za njihov podvig že material iz zaplenjene in poškodovane sovražnikove radijske postaje, kak pozabljen letalski model, nekaj baterij, kolutov žice, kondenzatorjev in še drugih »drobnjarij«, ki niso — na prvi pogled — za nobeno korist. Če pa take dele dobi v roke spreten amater, jih bo znal oživiti in tedaj se bodo spremenili v zelo nevarno partizansko orožje.

Dogodki, ki so iznenmirili svet

PO PODPISU NENAPADALNE POGODBE MED NEMČIJO IN SOVJETSKO ZVEZO DNE 23. AVGUSTA 1939, SE JE HITLERJEVA WEHRMACHT DOKONČNO PRIPRAVILA NA SKORAJŠNJI NAPAD NA POLJSKO. KOMAJ OSEM DNÍ POZNEJE, 1. SEPTEMBRA 1939 V ZGODNJIH JUTRANJIH URAH, SO HITLERJEVCI UDRLI PREKO POLJSKIH MEJA, LUFTWAFFE PA JE BREZOBZIRNO ZAGOSPODARILA NAD POLJSKIMI MESTI, LETALIŠČI IN PROMETNIM OMREŽJEM. S TEM SE JE ZA POLJSKO ZAČELO NAJSTRAHOTNEJŠE OBDOBJE V VSEJ NJENI ZGODOVINI: S TEM SE JE ZAČELA TUDI DRUGA SVETOVNA VOJNA. POLJAKI SO SE NEMCEM NEKAJ ČASA SRDITO UPIRALI, TODA KO SO 17. SEPTEMBRA 1939 VDRLE NA POLJSKO OZEMLJE TUDI SOVJETSKE ČETE, JE BILA NJIHOVA USODA ZAPEČATENA. 28. SEPTEMBRA SO RIBBENTROP, STALIN IN MOLOTOV V MOSKVI DOKONČNO RAZDELILI NESREČNO POLJSKO ZEMLJO . . . NA SLIKI: **PARADNI MIMOHOD NEMŠKE ARMADE PRED HITLERJEM, KI GA NA VSO MOČ SLAVIJO KOT OKUPATORJA VARŠAVE.**

O hajdukih in hajdukovanju

Beseda »hajduk« izvira še iz časov, ko so Turki prodrli na Balkan. Turška beseda »haydût« pomeni svojevoljnež upornik, razbojnik.

Hajdukovanje se je na Balkanskem polotoku še posebno razvilo konec 16. stoletja, ko so Turki pričeli doživljati prve vojaške neuspehe, ko je eksploatacija zasužnjenih narodov postajala vedno večja in se je v turški upravi čedalje pogostneje pojavljajo brezvladja in korupcija.

Hajdukovanje je spremljalo fevdalno anarhijo, vojne, epidemije in lakoto. Med hajduke so odhajali tudi bogatejši kmetje in prebivalstvo celih vasi. Ta vrsta političnega hajdukovanja je večkrat prerasla v ljudske upore. Pravim borcem-hajdukom pa so se včasih pridružili tudi taki, ki so v gozdove odhajali zaradi ropanja, ker je bil plen potreben enim in drugim. Zato skoraj ni mogoče potegniti meje med političnim hajdukovanjem in navadnim razbojništvom.

Hajduki niso pretrgali vseh zvez z domom, vasjo, plemenom ali celo turškim gospodarjem. Hajdukom so pomagali tudi pandurji (domači hlapčevski privrženci) in drugi prebivalci. Obračun med Turki in hajduki je bil pogosto osebne narave in je dosegel višel z borbo ali pa s sklenitvijo miru. Včasih pa je prišlo tudi do prikritega ali celo odkritega sodelovanja.

V Makedoniji so se hajduki največ zadrževali v Skopski Črni gori, na Šar-planini in Pelisteru. V Bosni in Hercegovini ter v dalmatinskem zaledju pa je hajdukovanje postalo eno od obeležij ljudskega življenja. V Črni gori so si hoteli s hajdukovanjem ohraniti plemensko avtonomijo, uporabljali pa so ga tudi za roparske pohode. Tudi v vojvodinskih močvirjih so se skrivale hajduške skupine.

Izredno pa se je hajduštvo razvilo med beneško-turškimi in avstrijsko-turškimi vojnami, na prehodu iz 16. v 17. stoletje. Takrat so v Banatu, Srbiji in zahodni Bolgariji delovale hajduške družine, ki so štele tudi po 500 ljudi.

Hajduška družina — včasih so jo imenovali tudi hajduško četo — je navadno štela okrog 30 izkušenih hajdukov. Glavni poklic je bil bojevanje. Družina pa se je le nerada sama spuščala v borbo, ker so bile sovražnikove sile navadno močnejše. Zato je pri izvajanju večjih in težavnejših nalog sodelovalo tudi prebivalstvo. Tako so nastajale prave hajduške vojske, ki so štele po 5000 in še več mož.

Družini je poveljeval harambaša, ki so ga volili. Pri posvetovanju so upoštevali mnenje vsakega hajduha, po sprejetju sklepa pa je harambaša pripravil načrt za akcije. Vedno si je vzel tudi največji del plena. Najvidnejši harambaše so prerasli v narodne prvake, ki so pogosto imeli svoje pisarje in kurirje.

Harambaša je sprejemal v družino nove hajduke, potem ko so preizkusili njihovo vzdržljivost in vdanost. Hajduška družina je imela tudi svojo zastavo. Zastavonošo so imenovali barjaktarja in je bil harambašev namestnik. Nekateri hajduki so v družini opravljali še posebne opravke, kot sli, vodiči (»kalauzi«), izvidniki in vohuni. Najmlajši hajduk je nosil harambaševo torbo in se je zato imenoval torbonoša. Celotna organizacija je bila zasnovana na tovarištvu in brezpogojni disciplini.

Hajduki so napadali turške karavane, davkarje, v zasedah čakali na turške odrede, vpadali v njihove vasi, kjer so požigali hiše turških prvakov ter pustošili njihova polja. Lovili so muslimansko prebivalstvo in kristjane, ki so bili sovražno razpoloženi proti njim, ter jih kot sužnje prodajali v primorska mesta. Na akcije so hodili najraje ponoči, na cestah pa napadali iz zased: po kratkem puškarjenju in rušenju skalovja na sovražnika, so naskočili sovražnika in ga napadli s hladnim orožjem. Pri umiku so njihove manjše skupine varovale odstopnico, da se je družina s plenom lahko umaknila na varen kraj.

Hajduškim družinam je pomagalo tudi prebivalstvo. Zato je imela družina stalne zveze z vaškimi knezi, menihi in stražami pandurjev, prav tako pa tudi svoje stalne pomagače (»jatake«), ki so jih za storjene usluge nagrajevali.

Hajduki so bili oboroženi s pištolami, puškami, handžarji, meči, raznimi sabljami in bodeži. Orožje so kupovali ali pa so ga zaplenili v boju.

Hajduki so Turkom povzročali velike preglavice. Borba proti hajdukom je bila zelo težavna. Turki so si pomagali s tem, da so ob važnih poteh (ob Carigrajski in Dubrovniški cesti, v notranjosti Makedonije ter Bosne in Hercegovine postavili večje število postojank, okrog katerih so se sčasoma razvila naselja.

Za hajduka, ki bi padel v turške roke, ni bilo sodišča. Ujetim hajdukom so navadno odsekali glave in jih nabili na palisade (ošiljene kole), njihova trupla pa metali psom. V zgodovinskih dokumentih omenjajo, da so jih žive drli ali pa obešali za noge in puščali, dokler jih ni smrt rešila muk.

Rad bi povedal nekaj tudi o naših strokovnjakih. Strokovnjakov imamo še vedno malo. Ko smo bili zdaj v Sovjetski zvezi, smo lahko videli, da imajo tam ogromno število strokovnjakov: inženirjev in srednješolskega kadra. Tam kratkomalo ubirajo pot na izšolanje čimveč strokovnega kadra iz vrst delavcev v tovarnah...

Iz govora predsednika Tita v Železniku

ŠOLA S 5000 UČENCI

Nekoč je bilo precej govora o »pokopanih« talentih. Pisatelji so jih celo opisovali v svojih povestih kot žalostne, romantične junake, ki niso mogli uresničiti svojih sanj in stremljenj. Ti junaki so navadno zašli na kriva pota. Vedno nemirni, nezadovoljni, nesrečni so iskali tolažbe v krčmah. Predajali so se alkoholu, kot edinemu tolažniku.

To je bilo nekoč, ko je revščina marsikomu preprečila pot do šole, pot do učenja in znanja — do osebne sreče.

Danes za pokopane talente ni več opravičljivih razlogov. Kdor je nadarjen, mu je pot do šole odprta. Ne samo do redne šole, marveč tudi do izredne, med katerimi ima Dopisna šola (njeno vodstvo je v Parmovi ulici v Ljubljani) častno mesto. Zakaj? Ker vsakomur, ki stremi po znanju, omogoči šolanje, ne da bi zapustil svoje delovno mesto. Uči se lahko v prostem času doma, piše naloge, obiskuje seminarje in se polagoma pripravlja na izpite. Razen tega pa je študij po dopisni metodi uspešen in znatno cenejši od rednega šolanja. Ni čudno torej, da ima naša Dopisna šola več kot pet tisoč učencev-dopisnikov.

Kako je prišlo do ustanovitve Dopisne šole?

Vsaka vojna ima hude posledice. Zmeda se z velikimi koraki utihotaplja v gospodarstvo in šolstvo. Učitelji so morali poprijeti za puško, otroci so ostali brez pouka. Mnogi mladoletniki so odšli v partizane, mnoge so odgnali v internacijo. Vojno stanje zadnje vojne se je še globlje odražalo, ker je naša osvobodilna vojna povezana s socialno revolucijo. Štiri leta je minilo od okupacije do osvoboditve. Svoboda je polagoma celila rane, borci za svobodo pa so se znova strnili v delovne vrste pri obnovi in graditvi razrušene domovine.

Nečesa pa se ni dalo zaceliti: zaradi vojne zamujenega šolanja. Mlada industrija je na vseh področjih zahtevala sposobnejših ljudi. Marsikdo se je znašel v težavnem položaju. Nujno je bilo treba nekaj ukreniti.

Pobudo je dal Glavni odbor ZB NOV Slovenije leta 1957. Zdaj je bilo treba najti ustrezen način šolanja, primerne oblike izobraževanja. Na misel je prihajala dopisna šola. Ta način šolanja se je bil že davno prej uveljavil v mnogih evropskih državah. Mikavna misel se je uresničila. Glavni odbor ZB je najprej ustanovil dopisno ekonomsko šolo. Ta se je kmalu izkazala, zato so tej kasneje pridružili še osemletko, ki ima dve stopnji, se pravi 5 in 6 ter 7 in 8 razred, dalje enoletna administrativna šola, enoletni strojepisni tečaj, jezikovni tečaji, ki imajo štiri stopnje in naposled še štiriletna tehniška šola, ki ima strojno, lesno, elektro in kemijsko stroko. S tem je šola dobila neko zaokroženo celoto in kot taka je v stanju pomagati in olajšati bivšim borcem in članom sindikata, da si v najugodnejši obliki pridobe potrebno znanje in izobrazbo in tako razvijejo do kraja sposobnosti v svojo in našo skupno korist.

- **Že ob ustanovitvi Dopisne šole je ta vzbudila veliko zanimanje; upravičen up v uspeh pa dajejo odlični uspehi v ekonomski dopisni šoli. K sreči se je v vodstvu te šole znašel sicer majhen, vendar zelo prizadeven učni kolektiv, ki je dopisnike oskrbel z učnim gradivom, ki je prilagojeno za samostojno učenje. Snov v učnih pismih je pregledna, nazorna in podana po vseh sodobnih načelih.**

Da pa bo tudi pomen Dopisne šole dovolj nazoren, naj objavimo nekaj odlomkov iz zahvalnih pisem na Dopisni šoli. BARBKA URBANIJA piše: **»Morate razumeti, da je že dolgo od tega, kar sem obiskovala šolo. Vojna me je iztrgala iz šole že spomladi 1943 in pot cele družine v taborišče ni bila lahka. Kot otrok sem preživela mnogo hudega, groze in strahu. Oče mi je umrl v Dachauu, brat mi je padel v partizanih, mi pa smo se po vojni vrnili v prazen dom. Težko mi je obujati spomine na tiste čase. Posledica je občutljivost in občutek manjvrednosti, predvsem zaradi šolske izobrazbe...«** TONE MALOHODKA tudi nima lepih spominov: **»Imel sem slabo urejen dom in starše. Oče je nepismen in nas otroke ni nikoli silil k učenju, češ kaj boš š šolo. Mati je bila v tem pogledu boljša, le napako je napravila, da je nas otroke zapustila v rani mladosti...« — Star sem 33 let —** pripoveduje JOŽE ROZINA — **in sem rudar v Zagorju. Kljub želji, da bi šolanje nadaljeval po pomladi 1941, ni bilo mogoče, ker so bile vse šole, razen v Zagorju, zaprte. Na tej pa so poučevali v nemščini.**

Po vojni sem se zagrizel v svoj poklic in opustil misel na šolanje. Toda kmalu sem spoznal, da se bom moral še učiti. Večerna šola zame ni prišla v poštev, ker delam v treh izmenah. Ko pa sem bral o vaši Dopisni šoli, sem se takoj navdušil in postal vaš učenec, edini iz mojega kraja. Lekcije in naloge moram reševati popolnoma sam. Večkrat skoraj omagujem, toda želja, da bi imel vsaj osnovno izobrazbo, me neugnano sili naprej...« Isto je z MARIJO GLAVAN: »Osnovno šolo sem začela obiskovati leta 1941. Kmalu potem je bila šola v Tomišlju požgana in morala sem ostati doma do osvoboditve. Kljub temu, da sem bolehna, imam trdno voljo študij nadaljevati. Upam, da bom uspela!« Podobno se pritožuje ALEKSANDER BREBEC z Unca pri Rakeku: **»Že v zgodnji mladosti mi je umrla mati in ostala sva z očetom sama. Leta 1942, ko mi še ni bilo petnajst let, sem se znašel v okupatorskih zaporih, na Rabu in v Padovi. Po zlomu Italije sem se vrnil, kmalu zatem pa so me odpeljali v ljubljanske zapore. Končno sem se rešil in se priključil Gradnikovi brigadi. Ker mi zdaj teče življenje normalno, sem se vpisal v Dopisno šolo. Vsaj malce želim nadoknaditi zamujeno in izgubljeno. To je zgodba enega od mladih ljudi, ljudi brez otroških let...«** — ANTON ŽAGAR pa piše: »Star sem 31 let. Moja preteklost ni bila prijetna. Mnogo sem užil uboštva. Med vojno so nam bili požgali dom in z ostalimi člani družine sem bil odpeljan v italijanska taborišča. Lahko si mislite, kako težko nam je bilo, ko smo se vrnili v požgane domove. Takoj smo se lotili obnove. Zgradili smo si zasilna bivališča. Delo pri obnovi me je tako zaposlilo, da se nisem mogel posvetiti nadaljnjemu šolanju. Do 24. leta sem delal po bližnjih gozdovih, potem pa sem zvedel za nižjo gozdarsko šolo v Idriji. Tako sem polagoma postal logar...«

In takih pisem je mnogo, saj je doslej bilo vpisanih na ekonomski šoli 1079 bivših borcev in aktivistov ter 1410 članov sindikata, skupaj torej 2489. Diplomiralo pa je doslej na tej šoli 226 članov ZB in 27 ostalih, skupno 253. V prvih dveh letnikih tehniške šole je vpisanih 291 članov ZB in 958 članov sindikata, skupaj 1249. Na enoletni administrativni je bilo doslej vpisanih 105 članov ZB in 287 članov sindikata. Skupno 392. Na tej šoli je opravilo zaključni izpit 33 članov ZB in 54 članov sindikata, skupno 87. Osemletko je dovršilo 216 članov ZB in 27 članov sindikata, skupno 233. Na vseh treh šolah je torej opravilo izpite 573 vpisanih dopisnikov. Trenutno se šola po dopisni metodi 1898 članov ZB, medtem ko jih je 475 končalo šolanje na različnih šolskih stopnjah. Prvi uspehi, posebno pa solidno znanje diplomantov, so povsem opravičili obstoj Dopisne šole. Dejansko pa je ta šola s svojimi izkušnjami mnogo prispevala tudi k hitrejši uveljavitvi sistema izobraževanja nasploh.

S hitrim razvojem našega družbenega in gospodarskega sistema vse bolj naraščajo potrebe po splošno izobraženih in strokovno usposobljenih kadrih. Železni zakon sili podjetja in ustanove, da se bore za čimvečjo storilnost in zato izbirajo razgledane ter dela vešče moči. Zato se neprimerno teže vključuje v današnje življenje, kdor nima zadosti izobrazbe. Nekaj časa še gre z drugimi v korak, toda kmalu obnemogel obstane in se poln manjvrednostnih občutkov umakne.

To občutijo predvsem bivši borci NOV, ki so zaradi objektivnih okoliščin zaostali v izobraževanju. Mnogi so sicer po osvoboditvi na različne načine pridobili strokovno znanje in na svojih delovnih mestih zadovoljivo opravljajo svoje delo, niso si pa za to pridobili formalno priznane strokovne usposobljenosti. To pa je pomenilo oviro pri napredovanju.

In zaradi tega so se mnogi oklenili dopisnega pouka, ki je za zaposlenega človeka najcenejši. Vsakdo, ki študira, ostane v delovnem razmerju, ne izgublja službenih let pa tudi ne časa s potjo v šolo in domov. Ni vezan na čas in kraj; h knjigi se lahko usede, kadar mu dopušča čas. Dopisni študij tudi ni nujno vezan na opravljanje izpitov, vendar se večina dopisnikov prijavlja k izpitom, kjer jih izprašajo in ocenijo predmetni profesorji, da se s tem dokumentira njihovo znanje. Dopisna šola vzdžuje semirska središča v kraju, kjer so redne šole. Tako za ekonomsko: v Ljubljani, Kranju, Novem mestu, Trbovljah, Celju, Mariboru, Murski Soboti, Slovenjem Gradcu in v Ajdovščini. Za tehniško: v Ljubljani, Celju in Mariboru. V teh šolah kandidati opravljajo izpite, npr. za diplome na ekonomski šoli je treba predelati učne snovi za celih 40 izpitov.

In kaj pravi vodstvo, profesorji na Dopisni šoli?

- **Prvenstveni namen šole je, da posreduje potrebno znanje za strokovno kvalifikacijo. Dopisna metoda naše šole se približuje načinu izobraževanja na tistih ustanovah v svetu, ki se sistematično prizadevajo za napredek množic. Naši kandidati niso prepuščeni sami sebi, temveč imajo od začetka do konca živ stik s šolo, bodisi po nalogah ali s seminarji in učnimi krožki, ki dopolnjujejo indirektni pouk.**

— Ta oblika šolanja je zelo razširjena na zahodu in vzhodu. Lepo se razvija tudi pri nas. Dopisna šola je v mnogočem, zlasti pa z učbeniki podprla splošno šolstvo. Izdala je vrsto učbenikov brez dotacije, a se jih poslužujejo tudi v rednih sorodnih šolah. Pristojni šolski organi bi morali več računati s to obliko šolanja. Medtem ko je Dopisna šola dobila vso moralno in materialno podporo od Glavnega odbora ZZB NOV Slovenije, pristojni sveti do danes sploh niso razpravljali o dopisnem šolanju.

Dopisna tehniška šola v Sloveniji je edina šola te vrste v naši državi. Dosedanje izkušnje tehničnega šolanja po dopisni metodi so dokazale, da bi veljalo v najširšem obsegu po vsej državi izrabiti to obliko šolanja tako potrebnih tehniških kadrov.

Pri Dopisni šoli so honorarno nastavljeni profesorji rednih šol, ki opravljajo korekture nalog. Če dobi profesor za popravljeno nalogo 100 din, mora šola za to plačati 107 din družbenih dajatev. Nastaja kritično vprašanje: ali zaradi tolikšnih družbenih dajatev korekture sploh ukiniti in s tem možnosti uspešnega šolanja zmanjšati na minimum, ali pa povišati šolnino, česar pa dopisniki ne bi zmogli.

Za zaključek pa še nekaj misli ŠTEFANA BARBARIČA, profesorja slovenščine in načelnika pedagoškega oddelka na Dopisni šoli. Misli se nanašajo na srečanja z dopisniki na izpitih:... **»Videl sem jih, kako so bili sklonjeni nad klopjo, pogreznjeni v naloge in vase, ko da je zanje izumrl zunanji svet. Naloga, ki jim je bila predložena, jim je zgrbila čelo, napela poteze okoli ust. Prišli so od vsepovsod, z vlakom, avtobusom, nekateri z osebnim, tudi več kot 100 km daleč, nekateri so vstali ob dveh, treh, še utrujeni od včerajšnje službe in napetega študija zadnjih tednov.**

Kako se je kalilo jeklo... Prišel mi je na misel popularni roman sovjetskega pisatelja Ostrovskega, ki smo ga pri nas na veliko brali po vojni. Proslavljanje zmage človeške volje nad fizičnimi silami, zmage človeka nad samim seboj.

Ne more biti dvoma, samo z izredno voljo so ti zaposleni odrasli vztrajali in ostali zvesti ciljem, ki so si jih zastavili. Če bi stremeli pri učenju in šolanju samo po zvišanju mesečnih prejemkov, ki naj bi jih ti napori končno prinesli, kolikokrat bi se že premislili in zagnali stran pogosto precej suhoparna učna pisma... Nekaj drugega je, kar giblje te naše ljudi, da premagujejo te izredne napore. To nekaj drugega je: težnja po osebnem in delovnem napredku. In zato so ti napori dragoceni...«

PRAVNI NASVETI • PRAVNI NASVETI • PRAVNI NASVETI

OTROŠKI DODATEK ZA ODRASLEGA SINA

VPRAŠANJE: Imate sina, ki je star 30 let in nad 70 % dela nezmožen. Je povsem v vaši oskrbi, zato vas zanima, ali je upravičen do kake podpore ali otroškega dodatka.

Razen tega vas zanima, zakaj prejemate samo 2400 dinarjev otroškega dodatka, ko imate samo majhen kos neobdelane zemlje in majhno hišo. S pokojnino 17.200 dinarjev ne morete preživljati štiričlanske družine.

ODGOVOR: Ni jasno, kakšno podporo naj bi prejeli za sina, ki je dela nezmožen. Vaš sin bi lahko prejemal ali invalidnino, če je nesposoben zaradi udeležbe v vojni ali invalidsko pokojnino, če se je ponesrečil pri delu. Druge osnove ni in je upravičen kvečjemu do socialne podpore.

V smislu določbe Uredbe o otroškem dodatku pripada otroški dodatek otrokom samo do petnajstega leta, nad tem letom pa samo za otroke, ki se šolajo. Izjema velja le za otroke, ki postanejo, preden dopolnijo 15. leto starosti ali med rednim šolanjem popolnoma in trajno ali za več kot eno leto nezmožni za delo. Tem pripada otroški dodatek dokler traja nezmožnost. To torej pomeni, da bi vašemu sinu pripadal otroški dodatek, če je popolnoma nesposoben za delo in je ta nesposobnost trajna. Delovna nezmožnost pa je morala nastopiti do petnajstega leta ali v času šolanja.

Nižji otroški dodatek, torej dodatek v nepolnem znesku pripada tistim, ki plačujejo dohodnino od kmetijstva ali imajo dohodek od lastne hiše in odpade na vsakega družinskega člana več kot to dopušča uredba o otroškem dodatku. Kolikor smatrate, da ste prizadeti, lahko zahtevate pojasnilo na vašem zavodu za socialno zavarovanje, kateremu pa morate prej predložiti ustrezno potrdilo uprave za dohodke o vašem davčnem predpisu ter podatke o družinskem stanju. Svetujemo vam, da se pozanimate na oddelku za finance, kako je z obdavčitvijo vašega neplodnega sveta, ker gre morda za pomoto oziroma za netočne podatke. Šele nato poskusite stvar urediti na Zavodu za socialno zavarovanje.

K. O. VVI L. — Zanima vas, kako je z vojaškimi vojnimi invalidi — socialnimi zavarovanci, kadar so v bolniškem »staležu« ali se zdravijo v stacionarnem zdravstvenem zavodu, glede izplačila oskrbnine in pa plačila 60 din za vsak izdani recept. Poleg teh dveh vprašanj se še zanimate za zakon o invalidskem zavarovanju.

V zakonu o zdravstvenem zavarovanju delavcev in uslužbencev (Ur l. FLRJ, št. 22/62, od 30. V. 1962) je v 67. členu določeno, da se VVI in mirovnim invalidom, narodnim herojem, nosilcem »Spomenice 1941«, kakor tudi družinskim invalidskim upravičencem, ki prejemajo povečano invalidnino po enem padlem otroku ali po več padlih in imajo po navedenem zakonu pravico do nadomestila osebnega dohodka, izplačuje tako nadomestilo v višini 100 % osnove, tudi v vseh primerih, ko so zadržani, da ne morejo delati. 100 % nadomestilo se izplačuje zavarovancu tudi tisti čas, ko je v stacionarnem ali kakem drugem specializiranem zdravstvenem zavodu, v katerem ima nastanitev in hrano, torej v bolnišnici ali pa tudi v zdravilišči.

60 dinarjev ne plačajo le tisti VVI, ki se poslužujejo zdravstvenega varstva iz naslova o VVI.

Ni točna vaša ugotovitev, da se vojna invalidnost istoveti z delovno invalidnostjo. Po Zakonu o invalidskem zavarovanju se namreč vojna invalidnost ne upošteva pri oceni delovne invalidnosti. Vojaški vojni invalid ne more za isto poškodbo zahtevati invalidnine tudi po Zakonu o invalidskem zavarovanju.

PREBERITE TUDI TO

Minilo je že poldrugo leto od ustanovitve Zveze združenj borcev NOV Jugoslavije, a tudi več že kot pol leta, odkar smo v Sloveniji organizacije borcev, invalidov ter rezervnih oficirjev in podoficirjev prilagodili statutu Zveze združenj borcev NOV. Kljub vsemu temu pa se nekatera predsedstva organizacij pa tudi mnogi člani še niso povsem sprijaznili z določili statuta. Še vedno govorijo in pišejo o »osnovnih« organizacijah in občinskih »odborih« »Zveze borcev« in »Zveze VVI«. Tudi razne objave v radio pošiljajo pod takimi imeni. Da bi v prihodnje odpravili take pomanjkljivosti, naj ponovno navedemo 4. člen statuta Zveze združenj borcev NOV, ki se glasi:

»Temelj Zveze so združenja v občinah: Združenje borcev narodoosvobodilne vojne, Združenje vojaških vojnih invalidov in Združenje rezervnih oficirjev in podoficirjev.

Združenja tvorijo vsi njegovi člani na področju občine.

V okraju, oblasti, pokrajini in federaciji se združenja zedinjujejo v Zvezo združenj borcev narodnoosvobodilne vojne.«

Člen 5 statuta pa pravi:

»Najvišji organi združenj so konference in skupščine, a Zveze skupščine in kongresi. Vodilni organ med konferencami, skupščinami in kongresi so predsedstva oziroma zvezni odbor.«

Iz navedenega sledi, da imamo v občini samo **združenja** in **krajevne organizacije** združenj borcev, vojaških vojnih invalidov ter rezervnih oficirjev in podoficirjev, ki jih vodijo **predsedstva** in ne odbori.

Periskop na 46. vzporedniku

V Afriki je Togo

V noči med 12. in 13. januarjem so streli zbudili iz spanja člane ameriškega poslaništva v Lomeju, glavnem mestu republike Togo. Ko so se za silo oblekli in pohiteli na cesto, s katere je bilo slišati strele, so se spotaknili ob truplu pri vežnih vratih v vilo.

Tako je umrl Sylvanus Olympio, predsednik republike Togo, ki šteje 1,4 milijona prebivalcev, potomec afriškega trgovca s sužnji, bivši upravnik koncerna za margarino in milo »Univeler« ob zahodni obali Afrike in absolvent dveh evropskih univerz.

Bil je — za zdaj — edina žrtev nemirov, ki so nepričakovano izbruhnili v mladi afriški republiki, o kateri smo zadnje čase razmeroma malo brali v listih.

Na razlago ozadja atentata ni bilo treba čakati: pobudo za državni udar je dalo 600 bivših vojakov in oficirjev francoske kolonialne armade, ki so zamana upali, da jih bo nova togovska nacionalna armada sprejela v svoje vrste.

O tem pojasnilu ni opravičen nikakršen dvom, vsekakor pa je čudno, zakaj ni prevrat priklical na barikade tiste stranke, ki jo je vodil predsednik Olympio in ki si je na zadnjih volitvah priborila skoraj stoodstotno zmago.

Dejansko je treba tudi tu ločiti zunanji povod od pravih vzrokov, nezadovoljstvo peščice vojaških najemnikov od popolne izolacije Olympia.

Kakor skoraj vse afriške republike je tudi Togo umetna tvorba. Ozemeljsko obsega tisti del nekdanje nemške kolonije Togo, ki so ga leta 1919 prevzeli Francozi. Druga polovica nekdanjega Toga — tudi ta Togo so si izmislile nemške kolonialne oblasti — je prišla po letu 1919 pod britansko upravo in se je v razvoju afriškega gibanja za neodvisnost priključila k sosednji republiki Gani.

Etnografski pregled najbolje ponazori umetno mejo med republiko Togo in togoškim delom Gane: meja deli na dvoje narod Evi, ki šteje okoli 700.000 ljudi. Ljudstvo Evi, eno izmed skupno več kot štiri sto plemen s sudansko govorico, je prav gotovo najnaprednejše in najbolj razgibano na zahodni afriški obali, zato je bila zanj razcepitev vsaj tako boleča, kakor jo občutijo Nemci, Korejci in Vietnamci v svojih razdeljenih domovinah.

Z objektivnega stališča je bil Olympio kriv razkosanosti ljudstva Evi tudi še po razglasitvi samostojnosti: ko so francoski kolonialisti izrazili pripravljenost, podeliti deželi politično svobodo, je Olympio dosledno odklonil vse ponudbe Kvame Nkrumaha, naj se Togo priključi k republiki Gani. Več razlogov je imel: medtem ko je Gana ostala gospodarsko tesno povezana z Veliko Britanijo, je mogla republika Togo upati, da bo kot članica Francoske skupnosti sprejeta v Evropsko gospodarsko skupnost. Banane, kava in kakao, ki od njih Togo živi, bi našli, — tako je upal Olympio — v Franciji, Zahodni Nemčiji in v deželah Beneluxa (Belgija, Nizozemska, Luksemburg) prav gotovo več kupcev kot v Veliki Britaniji, ki jo s tem oskrbujejo njene nekdanje kolonije in dominioni.

Toda Olympiovi računi se niso izšli: razprava o pridružitvi Toga k Evropski gospodarski skupnosti se je vlekla v neskončnost, niti Francija niti Zahod. Nemčija nista bili pripravljeni izdatneje priskočiti na pomoč nezadostno razviti republiki. Medtem ko se v sosednji Gani bliža uspešnemu zaključku graditev jezu na Volti in je življenjska raven Gancev trikrat višja kot prebivalcev Toga, je prišlo do gospodarskega zastoja v mladi republiki, ki nima industrije in je odvisna od znižujoče se cene surovin.

Napredne plasti prebivalstva so spričo tega zahtevale čedalje glasneje in odločneje, naj se republika Togo priključi h Gani ali pa naj vlada vsaj nacionalizira plantaže koncerna Univeler, katerega pooblaščenec in zastopnik je bil Olympio. Napredni krogi so se povezali z ljudstvom Evi, ki teži za združitvijo, po hudih notranjih sporih jim je vlada prepovedala delovanje. Razkol je zajel tudi Olympiovo stranko »Komite za neodvisnost Toga«, od katere se je ločila mladinska zveza »Juvento«, ki se je pridružila nekdanji nasprotnici, »Napredni stranki«.

Olympio ni več našel opore niti pri severnih ljudstvih, ki so bila izprva enotno na njegovi strani. Plemenski poglavarji, pod katerih oblastjo so še vedno ta ljudstva, so se čutili ogrožene zaradi Olympiovih demokratičnih zamisli, zato so mu prav tako odpovedali nadaljnjo podporo.

Tako je ostal Olympio osamljen. Čeprav je želel najboljše, tega ni mogel uresničiti, ker je precenjeval napredne težnje med bivšimi evropskimi kolonialisti.

Nasilna smrt je zapečatila njegov osebni razvoj.

H. P. R.

PROSIMO NAROČNIKE

da nam oprostijo, če so prejeli 1. in 2. številko našega lista z zamudo. To se je zgodilo zaradi tehničnih ovir v adremi. Potrudili se bomo, da bo v prihodnje vsak naročnik prejemal list redno, takoj po njegovem izidu.

Uprava »TV-15«

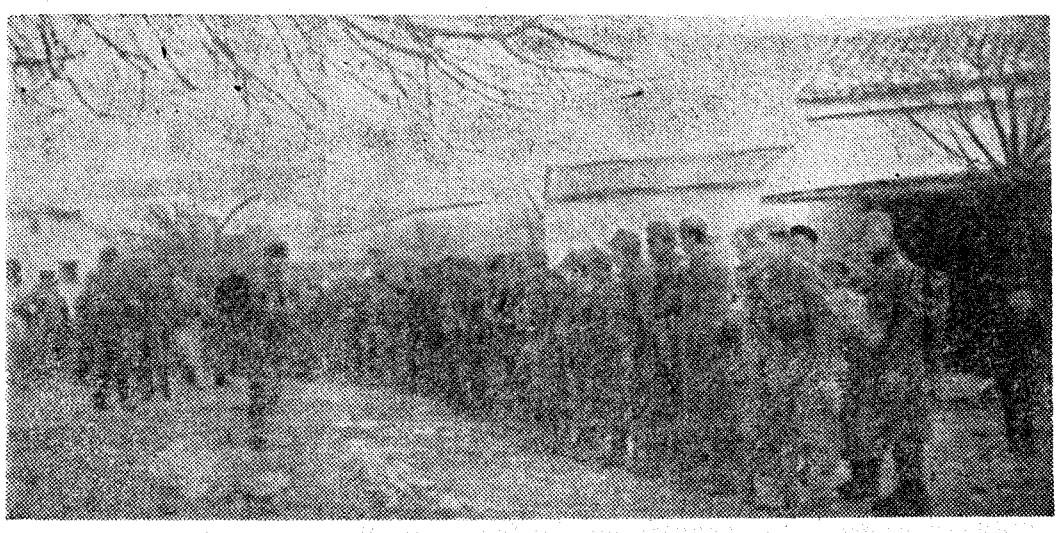

Bogdan Valenčič iz Ilirske Bistrice je poslal k fotografiji z vprašajem, objavljeni v 2. številki »TV-15«, naslednje pojasnilo. Fotografija predstavlja del štaba Istrskega odreda. Prvega na skrajni levi se ne spominja, drugi je Štane Koman, sekretar SKOJ, za njim stoji Jože Marjek-Joco, pomočnik šefa OC; naslednji je Milovan Bilc, ref. za zveze, nato stoji Maks Tomažič, šef OC Istrskega odreda, Gulič Milan, operativni oficir, Janko, odredni administrator; zadnji pa je kulturnik Jože. Slika je bila po vsej verjetnosti posneta v Brkinih poleti 1944. — Za podatke se tov. Valenčiču lepo zahvaljujemo!

Dolga, postrojena vrsta samih mladih partizanov nam vsiljuje domnevo, da je to ena izmed udarnih brigad. Katera? Tomšičeva, Šercerjeva, Gubčeva ali Cankarjeva? Morebiti utegne biti tudi katera od štajerskih ali primorskih brigad? Po okolju se ne da določiti, ker podobnih kraških planot s kmečkimi domovi, njivami, hribi in gozdovi je v naši deželi več. Po kapah pa bi laže določili čas nastanka te fotografije. Titovke so namreč naši partizani začeli nositi kot del uniforme po kapitulaciji Italije. Partizani na naši fotografiji pa nosijo še mešano: triglavke in titovke. Po tem lahko približno določimo, da je fotografija nastala v jeseni 1943. — Kdor bi o tej, pa tudi o fotografijah, objavljenih v prvi in drugi številki TV-15, vedel kaj podrobnega povedati, ga prosimo, da to sporoči na uredništvo »TV-15«, Gosposvetska c. 2/I., Ljubljana.

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM

Prenos invalidskega varstva

Decentralizacijo in z njo povezan prenos invalidskega varstva na občine je Svet za socialno varstvo LRS pripravil lani na treh seminarjih, na katerih so usposabljali vse tiste uslužbence, ki so na občinah prevzeli te posle. Po vseh občinah so ustanovili tudi posebne občinske komisije za vprašanja borcev in invalidov. In sedaj, ko skrb za invalide in borce sodi že nad pol leta v področje občinskih ljudskih odborov, smo se pozanimali, kako ta služba uspeva. Zvedeli smo:

Prenos invalidskega varstva na občine je bil izvršen tako spretno in naglo, da tega invalidi niti občutili niso. Odločanje o invalidskih pravicah se je močno približalo invalidom, zato je tudi uveljavljanje teh pravic olajšano. Na občinah opravljajo vse delo brez zastoja in do sedaj ni bilo slišati pritožb. Seveda so še manjše pomanjkljivosti v internem poslovanju, toda le-te nameravajo odpraviti s prireditvijo posebnega seminarja za uslužbence invalidskega varstva tistih občin, kjer so se pojavile take pomanjkljivosti. V decembru je Svet za socialno varstvo priredil v Dolenjskih Toplicah seminar za okrajne drugostopne organe invalidskega varstva.

Toda v področje občinskih komisij za vprašanja borcev in invalidov in ustreznih občinskih organov sodi tudi reševanje socialno zdravstvenih problemov bivših borcev. To zajema skrb za njihovo šolanje, prekvalifikacijo in zaposlovanje, dalje upokojevanje po čl. 73 in 80 ZPZ, podeljevanje občinskih priznavalnin, reševanje stanovanjskih problemov borcev in invalidov itd. In če iz kopice teh zadev vzamemo samo občinske priznavalnine in postavimo vprašanje, kako jih podeljujejo v posameznih občinah, tedaj ugotovimo, da to ni problem v gospodarsko močnih občinah, povzroča pa težave v gospodarsko šibkejših občinah. Sicer je Svet za socialno varstvo LRS priporočil vsem občinam, naj z vsem razumevanjem rešujejo ta problem in dajo v ta namen čim večje zneske, toda razlike so vidne, ker pri obstoječi precejšnji neenakosti v gospodarski strukturi občin ni mogoče postaviti enotnega kriterija. Zaradi tega delajo na Svetu za socialno varstvo analizo vseh izdanih odločb o priznavalninah in razmišljajo, kako zagotoviti pomoč gospodarsko šibkejšim občinam. Toda ne gre samo za priznavalnine, gre tudi za reševanje stanovanjskega problema borcev in invalidov in še za nekatere druge probleme, katerih reševanje je povezano z večjimi izdatki.

Ugotoviti je treba, da se, kljub težavam, ki se pri tem pojavljajo, celotna problematika invalidov in borcev rešuje uspešneje in hitreje, odkar je ta služba prešla na občinske ljudske odbore. Pri tem pa se je, po ugotovitvah Sveta za socialno varstvo, pokazala potreba po združitvi vseh socialnih varstvenih služb v eno, ker so druga z drugo tesno povezane in je zelo težko, včasih tudi škodljivo, reševati posamezna vprašanja ločeno od drugih. Toda tudi v primeru združitve z ostalim socialnim varstvom, bi se reševanju vprašanj borcev in invalidov še nadalje posvečala prvenstvena skrb in pozornost.

NOV PRAVILNIK O ZDRAVLJENJU VOJAŠKIH VOJNIH INVALIDOV

Sekretariat ZIS za ljudsko zdravstvo in socialno politiko je sprejel novi pravilnik o zdravljenju vojaških vojnih invalidov v naravnih zdraviliščih. Namen tega je zagotoviti invalidom vsestransko zdravstveno zaščito in omogočiti kompleksno zdravljenje. Po pravilniku se zdravljenje v naravnih zdraviliščih smatra za dopolnilno zdravljenje za izboljšanje zdravstvenega stanja in delovne sposobnosti invalida. Zaradi tega je predvideno, da invalida pošiljajo na tako zdravljenje samo v primeru, če se je med letom zdravil zaradi bolezni, ki naj bi jo zdravil v zdravilišču.

V pravilniku je tudi seznam indikacij in protiindikacij za pošiljanje invalidov v naravna zdravilišča. Z uporabo tega seznama bo laže ocenjevati zdravstveno stanje invalidov.

Zdravljenje traja 21 dni, določeno je pa tudi, kolikokrat zaporedoma se lahko invalid zdravi zaradi iste bolezni. Ukinjen je tudi rok za vlaganje prijav za klimatsko in kopališko zdravljenje in se prijave lahko vlagajo vse leto.

Jožetu Bradaču v spomin

V 63. letu svoje starosti je po prehojeni težki življenjski poti umrl Jože Bradač.

Po rodu iz Podhoste pri Dolenjskih Toplicah je študiral gimnazijo v Novem mestu, ki jo je moral prekiniti zaradi vpoklica k vojakom ob koncu I. svetovne vojne. V Romuniji, kamor je bil poslan kot vojak, je spoznal bedo rumunskega ljudstva. To in pa spoznanje krivic, prizadevanjih delovnemu človeku v bivši Avstriji, je močno vplivalo na njegovo nadaljnjo usmeritev.

Matura in visoka trgovska šola na Dunaju, huda nesreča na železnici, pri kateri je izgubil obe nogi, neumorno delo v Društvu kmečkih fantov in deklet, to so mejniki njegovega življenja med obema vojnama. Ob fašistični okupaciji naše domovine je bil med prvimi, ki so začeli aktivno delati v Osvobodilni fronti. Že jeseni 1941. je bil sprejet v Komunistično partijo, a 1942 že izdan in aretiran. Okusil je novomeške zapore, italijanski taborišči Gonars in Renici, nato pa še nemška koncentracijska taborišča Nürnberg, Flosenburg in nazadnje Oswiecim.

Po osvoboditvi je bil zaposlen pri »Ljudski pravici«, pozneje pri »Tovarišu« in pri Slovenskem poročevalcu. V letu 1946 in začetku 1947 je urejeval »Invalidski vestnik«, ki mu je tudi pozneje bil še nekaj let veren dopisnik.

Pokojni Jože Bradač, neuklonljivi borec za pravico, je s polno mero optimizma prenašal težo zaporov in taborišč, po osvoboditvi pa je bil neumoren delavec za lepšo prihodnost našega ljudstva v socializmu.

Kulturne novosti

Veljko Bulajić, avtor »Kozare«, najboljšega jugoslovanskega filma preteklega leta in enega najboljših filmov s tematiko iz narodnoosvobodilne vojne, se v zagrebškem »Jadran-filmu« pripravlja na uresničitev filma »Bitke na Neretvi«. Ta bitka se je odigrala v četrti ofenzivi. V njej je sodelovalo 6 nemških, 7 italijanskih divizij, vse ustaške enote in kakih 18.000 četnikov. V tej bitki je šlo partizanom za biti ali ne biti. Partizane je rešila popolnega uničenja genialna zamisel tovariša Tita s podrtimi mostovi. Tedaj je bilo treba prenesti čez Neretvo 4000 težkih ranjencev in bolnikov. Le zavest, požrtvovalnost, velika skrb in ljubezen do ranjenih tovarišev, je dajaja partizanom moč, da so zbrali vse sile ter se po strašnih bojih na Neretvi prebili čez reko ter popolnoma razbili četnike na Prenju in Veležu.

Računajo, da bomo film že lahko videli v začetku prihodnjega leta.

Pri založbi »Borec« sta v zadnjem času izšli dve zanimivi knjigi: Rogersa Lindsaya »Gverilski zdravnik« v prevodu Franceta Šušteršiča, in Williama Jonesa »Dvanajst mesecev s Titovimi partizani« v prevodu Katje Špur. — Spomini Rogersa Lindsaya sodijo med dokaj objektivno pričevanje o jugoslovanskem boju za svobodo. Pisec je po rodu iz Nove Zelandije, britanski major in zdravnik, ki se je leta 1943 prostovoljno odpravil z afriškega bojišča med partizanske ranjence v Jugoslavijo. Nekaj časa je vodil bolnišnico na Visu, nato pa je preko Dalmacije odšel v notranjost dežele. Zdravniško poslanstvo ga je za nekaj časa pripeljalo tudi v Slovenijo, kjer mu je bila poverjena bolnišnica na Ajdovcu. Knjiga je še posebej zanimiva, ker jo je pisal človek, ki je dokaj s tujimi očmi opazoval in doživljal našo narodnoosvobodilno vojno, vendar je slednja vrstica v njej nadahnjena z občudovanjem in priznanjem moralnih vrlin borcev za svobodo. — Prav tako zanimivo za slehernega našega bralca je pripovedovanje Williama Jonesa o življenju in doživetjih med hrvaškimi in slovenskimi partizani. Opisuje jih z veliko ljubeznijo. Majorja Jonesa se kot dobričine spominjajo številni naši partizani. Velik prijatelj Jugoslavije je ostal tudi po vojni in jo je že dvakrat obiskal. Sploh je bil Jones eden najbolj vnetih zagovornikov osvobodilnega gibanja v Jugoslaviji. O njej je imel v Kanadi več kot 80 predavanj iz iskrenega prepričanja, da resnica o Jugoslaviji v tujini ne sme biti pozabljena, zakaj jugoslovanski partizani so mnogo doprinesli k skupni zmagi. Knjiga je prvikrat izšla leta 1946 v Kanadi, honorar zanjo pa je Jones odstopil v korist vojnim žrtvam v Jugoslaviji.

Ob koncu leta 1962 se je Zagorjanom in Zasavčanom predstavil s samostojno razstavo slikarskih del Zagorjan Franc Kopitar-Silvo. Posebno pozornost na razstavi je vzbujal izrez »Bitke Pohorskega bataljona«, ki jo je narisal sicer za pročelje foyerja v šoli narodnega heroja Rajka v Hrastniku.

Partizan Silvo — Franc Kopitar je s 15 leti v letu 1944 vstopil v NOV. Nekaj časa se je kot partizan zadrževal v Zasavju, pozneje pa do osvoboditve in po njej na Koroškem. Slikarstvo ga je že od nekdaj navduševalo. Zato ni nič čudno, če je na primer sredi zime leta 1944—1945, ko je prišla partizanska edinica, v kateri je bil, v Javorje blizu Črne na Koroškem, in so bili vsi partizani premraženi, vzel v roke tuš in papir in risal. Samo vztrajnost in volja do slikarstva sta mu pripomogli, da je med partizani narisal mnogo motivov, ki jih je uspel obvarovati med vojno in jih hrani kot posebno redkost zdaj doma.

Prav bi bilo, da bi razstavo del partizana slikarja Franca Kopitarja-Silva prenesli še v druge zasavske občine, da bi se tudi tamkajšnji prebivalci podrobneje seznanili z delom tega — še mnogo obetajočega slikarja.

PELEJNA STANICA-TV

14

7. »Volkovi!« je prešinilo Mirka. Strah ga je oblil z mrzlim potom in zdelo se mu je, da so se mu dvignili lasje. Utrujen in spehan v visokem snegu, zdaj pa še volkovi! O njih je že slišal marsikaj in kogar so napadli, jo je navadno za vselej izkupil. Ne, s tem se ni hotel sprijazniti. Z zadnjimi silami je pospešil korake in dospel do znamenja z napol odprtimi železnimi vrati. To je bilo edino še ostalo od požgane vasi, ki je mrtva ždela pod snežno odejo. Čutil je, kako se mu volkovi približujejo in ga obkoljujejo. Ni pomišljal. Bolj padel kot vstopil je v duplino znamenja in za seboj zaprl železna vrata. Za hip si je oddahnil, potem pa se je zavedel, kaj pomeni, če človeka napade trop lačnih volkov. »Ti hudiči, ti!« je zaklel. »To pot me še ne boste požrli!«

8. Volkovi so medtem že obkrožili znamenje. Najbolj krvoločni so naskočili železna vrata in srdito renčali. Mirko je tiščal vrata in se le stežka izmikal volčjim zobem. Če le za hip popusti, bo po njem; za njim bo ostala le krvava sled. Z volkovi mora pošteno opraviti, toda kako? S puško? Ne, za toliko volkov ima premalo nabojev. Z bombo? Da, z bombo! Bomba bo več zalegla. Že je segel za pas, odpel bombo, jo odvil z zobmi in... Bomba je padla med največji trop... sam pa se je sunkovito stisnil za granitni podboj. Odjeknila je silovita eksplozija... Zahreščalo je v strehi, na Mirka se je vsula toča ometa. V snegu je ležala krvava gmota krvi in mesa. Na vratih ni bilo več volkov. Lakotno so se zagrizli v volčje meso, goltali in žrli, renčali in se spopadali med seboj...

9. Mirko si je oddahnil. Čutil, da je najhujša nevarnost mimo. Volkovi se bodo nažrli lastnega mesa in minila jih bo napadalnost. Malica jim je zares šla dobro v tek. Niso se pomudili kdo ve kaj časa, ko so pospravili svojih pet razmesarjenih bratcev. Nažrli so se do grla, potem pa so jo urnih nog pobrali preko griča. »Volk je volk,« si je dejal Mirko, »pa najsi je v pravi ali človeški podobi. Žre in uničuje, da le streže svojemu ugodju.« Kljub temu, da se mu je mudilo, je še malce okleval. Vedel je, da so volkovi prekanjeni, da napravijo zasedo v najbolj neprikladnem kraju. Zato je, preden je stopil iz znamenja, ki mu je rešilo življenje, vzel izza pasu še drugo bombo, da bi jo uporabil v primeru sile. Oprezno je stopil na plan in nedaleč odtod je naletel na shojeno gaz. Stopil je laže in hitreje...

OHRANJENA UMETNINA

Obiskovalcem restavracije »Slavija« na Gosposvetski cesti v Ljubljani najprej pade v oči velika freska v gostilniških prostorih v prvem nadstropju. Predstavlja prizor iz slovenske koroške folklore — skupino fantov in deklet v narodnih nošah, s slovensko zastavo in pladnjem s kruhom, soljo ter vinom. V ozadju pa je simbol slovenske državnosti — Gospa Sveta z vojvodskim prestolom. Fresko je leta 1933 naslikal Cuderman iz Kamnika. Istega leta so odprli novo restavracijo »Slamič«. Nekdanja lastnica Josipina Slamič pripoveduje, da je zamisel o tem motivu njena. Ko so urejali novo restavracijo, je mnogo mislila o tem, kaj naj bi freska predstavljala. Nazadnje se je spomnila, da bi bilo najbolje, če bi freska predstavljala Gospo Sveto, saj tudi restravracija stoji na Gosposvetski cesti. Poleg tega je v srcih slovenskih ljudi živela žalost za izgubljeno Koroško. Slovenske zastave in narodne noše so predstavljale slovenstvo Koroške in Gospe Svete...

Toda prišla je vojna in Ljubljano so zasedli Italijani. Po izkušnjah na Primorskem se je vedelo, da zasedbene oblasti ne bodo trpele slovenskih zastav in motiva, ki upodablja narodno samobitnost Slovencev.

Josipina Slamič pripoveduje, kako je že takoj prve dni po zasedbi prišla v restavracijo skupina nemških oficirjev jest in pit. Mimogrede so si ogledovali fresko in zastave so jih posebno bodle v oči. Slišala jih je govoriti, kako je freska dokaz slovenskega šovinizma. Zdaj je postalo očitno, da freska ne bo mogla več biti v javnem lokalu. Uničiti bi jo bilo škoda in zato je v lastnici vzniknila druga zamisel.

Neke noči v prvih dneh okupacije je prišel v restavracijo tapetnik. Lastnica je kupila primerno količino rjave kotenine. Tisto noč so ostali v službi tudi natakarji, kuharji in drugi. Pomagali so zakriti umetnino.

Čez fresko so najprej zalepili papir, nanj pa kotenino, ki so jo prebarvali s podobno barvo kot je bila sosedna stena. Zjutraj ni bilo sledu o freski, ki je pod papirjem in kotenino čakala vstajenja Slovencev. Nihče več ni spraševal, kam je freska izginila. Slamičevi so bili za okupatorsko policijo veliko bolj zanimivi zaradi sodelovanja z OF kot pa zaradi izginule freske. Posebno še, ko je sin Franci odšel k partizanom.

Maj 1945... Jugoslovanske čete so vkorakale v Ljubljano. Nastopil je čas, ko freske ni bilo treba več skrivati. Prve dni po osvoboditvi so strgali s stene kotenino in papir. Koroški fantje in dekleta so s slike znova pogledali na goste, čeprav obledeli in ponekod poškodovani. Restavrator Hudoklin in njegova hči sta popravila umetnino, ki še zdaj spominja na Koroško, na Slovence in na preganjanje slovenskega imena..

M. P.

VOJNA
s strupenimi plini

Prva svetovna vojna se je pregibala s svojimi bojišči v glavnem le v začetku. Po bitki na Marni se je bojišče zaradi močnega francoskega odpora, pa tudi zaradi silovite ruske ofenzive v Prusiji in Galiciji, ustavilo na istem mestu. Sovražnika sta se na obeh straneh ukopala v globoke in skoraj nezavzetne jarke in rove. Pohlep po tujem ozemlju je splahnil, prevladale po so ukane, da bi prvi ali drugi sovražnik izkrvavel v svojih rovih. Razmere na tem bojišču je opisal francoski pisatelj Henryk Barbusse v romanu »Ogenj«. Pisatelja je bil vrtinec prve svetovne vojne zajel v zreli moški dobi. Petnajst mesecev divjega spopada dveh narodov je preživel na odseku pri Souchezu, kjer je pretrpel nadčloveško trpljenje v »grobovih cele armade«, napadal in prežal na povsod pričujočega sovražnika, spal ušiv v blatu in gnoju, se zakopaval v močvirje, posejano s skeleti padlih in strohnelih vojakov, pod tulečo točo iz topov in strojnic, ki je mesarila življenje premnogih ljudi; videl je bolničarje snemati drobovje z dreves, trpel glad in žejo, vročino in mraz... In čedalje bolj se je v njem dvigal odpor proti strašni moritvi in blaznemu nesmislu človeškega klanja... Tako se je tudi v bojnem jarku rodil slavni roman »Ogenj«, kot velika obtožba vojne.

Minilo je precej časa, da so vojskovodje na obeh straneh spoznali to enostavno strategijo. Zato so se velike bitke prve svetovne vojne odigravale z nenadnimi množičnimi napadi in krvavimi naskoki na skrbno utrjene in z bodečo žico zavarovane rove. Spremljala so jih strahotna bombardiranja iz tisoč in več topov, bojišča so se spreminjala v klavnice, kakršnih dotlej zgodovina še ni poznala. Pri vsem tem pa se je klasično orožje izkazalo kot neučinkovito. Zato je bilo treba misliti na novo, strašnejše orožje, ki naj bi omogočilo proboje preko sicer nezavzetnih okopov. Ta misel je zlasti mikala Nemce, ker so zaman uporabili vse sile za zavzetje Verduna. Tako se je polagoma rodila misel na vojno s strupenimi plini. Prvič so to »novotarijo« uvedli Nemci 22. aprila 1915 na bojišču pri belgijskem mestu Ypresu, kjer so Nemci prvikrat uporabili strupeni plin in vzbudili pri nasproniku strahovit preplah. Pozneje pa so napadali z neprimerno bolj strupenim plinom iperitom. To je zelo hud strupeni plin, ki povzroča krvavitve na dihalnih organih in očeh. Mimogrede bodi povedano, da so ta strupeni plin uporabili Italijani v vojni proti Etiopiji; v manjši meri pa tudi v Dalmaciji, proti partizanom na Kozjaku.

Nemci se niso zadovoljili samo s tem novim orožjem. Začeli so množično graditi tudi podmornice in začeli z brezobzirnim potapljanjem sovražnikovih ladij. Pri tem pa nasprotna stran ni držala križem rok. V ofenzivi ob Sommi nastopi Antanta s tanki, a tudi letalstvo ima čedalje večji pomen. In kakor so bili plini krvavo presenečenje za Francoze, so Nemci onemeli pred tanki. Sovražnika pa sta napravila, po vojaško rečeno, isto taktično napako, ker z novim orožjem nista nastopila na celotnem bojišču in tako prisilila sovražnika k brezpogojni predaji. Razen tega pa so si napadeni s strupenim plinom kmalu oskrbeli plinske maske in sovražnika presenetili še s hujšim strupenim plinom.

Na sliki levo: angleški vojaki se s plinskimi maskami pripravljajo za naskok na sovražnikove bojne jarke poleti 1915.

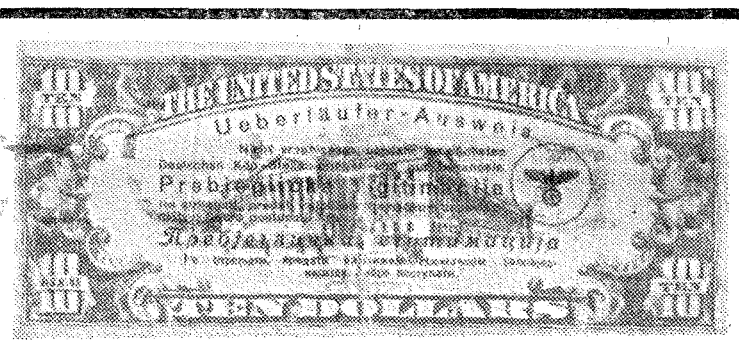

IZKAZNICA ZA DEZERTERJE

Nemške okupacijske oblasti so se med zadnjo vojno posluževale raznih »limanic«, zvijač in pasti. Z obljubami in zastraševanjem so želele pridobiti čimveč dezerterjev in s tem oslabiti številčno in moralno moč partizanstva. Propagando so širili na vse mogoče načine, pogosto pa z letali in letaki, ki so jih trosili na osvobojeno ozemlje. Naša slika kaže redek primerek takšnega nemškega letala v Sloveniji. Letak predstavlja ameriški bankovec za deset dolarjev. Na njem je napisano v nemščini in v polomljeni srbohrvaščini, v latinici in cirilici: »Ne streljati, predati (se) najbližjem njemačkom zapovedništvu. Dobro postupati!« — K sreči se je na take in podobne limanice »ujel« le redkokdo, ki ni imel dovolj zavesti in poguma; k sreči, pravimo, ker se je sleherni tak slabič znašel pred nemškimi puškami in je svoje dezerterstvo navadno plačal z glavo.

LIST IZ ZGODOVINE

VIHAR na Krimu

Ena najbolj krvavih vojn v minulem stoletju je bila vojna na polotoku Krimu leta 1854. V njej sta odigrala poglavitni vlogi ruski car Nikolaj I. in francoski cesar Napoleon III.

To je bila prva velika vojna po padcu Napoleona I. (1815). Povod zanjo je dal ruski car, ki je hotel spraviti na kolena »evropskega bolnika« — turško cesarstvo in tako razširiti svojo oblast proti jugu. V ta namen je sprožil spor zaradi pravoslavnih prebivalcev turškega cesarstva, češ da turška oblast surovo ravna z njimi, on pa jih mora kot poglavar pravoslavne cerkve ščititi.

Napoleon III., ki ga je pisatelj Victor Hugo imenoval Napoleon Mali, se je vmešal v rusko-turški spor, ker so ga podžigala častihlepna stremljenja in ker je hotel po vsej sili uveljaviti svoj vpliv med evropskimi kralji in cesarji, da bi ga smatrali za sebi enakega. Kot nečaka Napoleona I. in vnuka njegove prve žene Josephine so ga tuji dvori gledali postrani. Car Nikolaj I. ga kljub takratni dvorni navadi ni hotel imenovati »moj dragi bratranec«, zaradi česar se mu je hudo zameril.

Anglija se je pridružila Franciji iz osvajalnih razlogov. Rajši je namreč videla, da se »evropski bolnik« popravi, kot da bi razširila Rusija svoj vpliv na jug in ji zaprla pot v Indijo. K zvezi Francije, Anglije in Turčije je pristopil še italijanski Piemont (kraljestvo Sardinija), da bi si s tem zagotovil francosko pomoč proti Avstriji.

Najhujši boji so bili pred Sevastopolom, ki so ga naposled zavzeli zavezniki. Vojna se je končala s sklenitvijo miru, ki je v glavnem upostavil staro stanje meja in interesnih področij. Anglija je dosegla svoj cilj — preprečila je polet ruskega orla proti jugu, Napoleon III. se je uveljavil za ceno tisočev in tisočev življenj, ki so izkrvavela na bojnih poljanah.

Krimske vojne se je udeležil tudi ruski pisatelj in filozof Lev Tolstoj. Z grozo je gledal vojno razdejanje in se spraševal, zakaj je potrebno klanje, zakaj se morajo pobijati ljudje, ki se sicer ne sovražijo. Videl je, kako so se ruski, francoski in angleški vojaki med trenutnim premirjem — ko so pokopavali mrtve — prijateljsko pozdravljali. »Potem pa se znova spustijo k tlom bele zastave, znova zagrmijo topovi, znova napolnijo ozračje kriki gorja in prekletstva.«

Med osebnostmi, ki so se udeležile krimske vojne na strani zaveznikov, pa se zgodovina spominja zlasti angleške bolničarke Florence Nightingale, ki se je posvetila ranjencem in prva v zgodovini organizirala zdravstveno pomoč na bojišču. Ta skromna žena je postala svetal zgled nesebičnega žrtvovanja za ranjene vojake, ki so dotlej množično umirali, prepuščeni nepopisni bedi. Pesnik Longfellow je o njej zapisal:

Vidim ženo s svetilko,
ki gre skozi temo,
skozi to zloveščo temo
od ležišča do ležišča...

Florence Nightingale je bila pionirka zdravstvene pomoči v vojni in pobornica mednarodne organizacije, ki je bila ustanovljena leta 1864 in je dobila ime Rdeči križ.

»NAČRT THEODOR«

3

Ugotovila sta naslednje:

»Partizansko gibanje, ki ga je Tito vodil na Hrvatskem, se je polagoma razširilo na vse jugoslovanske pokrajine. Zajelo je tudi hrvatsko, od italijanov okupirano primorsko področje, in Črno goro, ki so jo prav tako zasedli Italijani. Pozimi 1942 in spomladi 1943 so skupno z Italijani izvedli večje akcije proti partizanom, ki so jim dejansko povzročile hude udarce, vendar so si pozneje spet opomogli... Če so portizane pregnali z enega pogročja, so se takoj zatem pojavili na drugem...«

O maršalu Titu, s katerim se bo moral takoj zatem spoprijeti, pa je Rendulic od Löhra slišal »številna priznanja na račun njegovih organizanizatorskih in voditeljskih sposobnosti«.

»S Titovo organizacijo vsekakor ne moremo primerjati niti srbskih četnikov niti grških partizanov,« je končal Löhr. »Tito je svoje sile, da bi jih vodil, zbral v samostojne brigade, jedro pa v divizije. Brigade in divizije je združil v korpuse... Ugotovili smo, da obstaja 34 divizij in 8 korpusov kot najmočnejših enot.«

Čeprav je bilo Rendulicu v Hitlerjevem glavnem stanu naročeno, da je po Badogliovi kapitulaciji njegova glavna naloga razorožitev italijanske vojske, je bil sedaj drugačnega mnenja:

»Rešiti najhujši problem na Balkanu — uničiti partizane.«

PRI PAVELIČU

Ko se je Rendulic poslovil od Löhra in odpotoval v Zagreb, so mu tam najprej priredili svečan vojaški sprejem, nato pa še slavnostno kosilo. Naposled so ga povabili v znano baročno stavbo v Gornjem mestu, v kateri so njega dni gospodovali hrvatski bani, med ustaško vladavino pa poglavnik Neodvisne države Hrvatske.

V naslanjačih sta sedela ustaški poglavnik in njegov gost general Rendulic. Po običajnih vljudnostnih besedah sta pričela obravnavati glavni predmet razgovora: uporniško partizansko gibanje. Skupni problem naj bi rešila tudi s skupnimi silami.

Medtem ko je Pavelić govoril o položaju, pojasnjeval in predlagal, je Rendulic razmišljal o Hitlerjevih besedah: »Izkoristite vojaško moč Hrvatske!« Kakšno pomoč naj pričakuje od ustaškega režima? Zaključki niso bili niti najmanj ugodni.

Rendulic je že po prvih Pavelićevih besedah ugotovil, kako zelo skrbi poglavnika rešitev partizanskega gibanja. Bilo mu je jasno, da se njegov režim ne bi mogel obdržati brez pomoči nemških enot. Njegov vojni zaveznik ni napravil na Rendulica kakega posebnega vtisa. Nasprotno, zakaj Rendulic je kasneje izjavil:

»Iz njegovih dotedanjih ukrepov ni bilo razvidno, da bi se njegov režim mogel učvrstiti med ljudstvom. Ni mi dal nobene konstruktivne zamisli, kako naj bi popravili položaj. Mogoče jih ta režim niti ni imel.«

Dokončna ugotovitev o pomoči, ki jo je dejansko mogel pričakovati od Pavelića, je bila zelo neugodna:

»Postalo mi je jasno, da s te strani ne morem pričakovati nobene moči. To pa ne zato, ker on ne bi hotel, temveč zaradi pomanjkanja sposobnosti.«

O vojaških silah NDH — predvsem pa o domobranskih — je imel naslednje mnenje:

»Njihova udarna moč je majhna, ker je razpoloženje ljudstva prešlo tudi nanje... in bilo je dosti dezerterstva.«

Rendulic pa je le tudi take vojaške sile sprejel pod svoje poveljstvo, s tem da je v svojo armado vključil tri domobranske divizije, ki jim je postavil nemški poveljniški kader.

KAPITULACIJA ITALIJE

Rendulic se je 24. avgusta vrnil v Beograd, kjer ga je že čakal štab 2. oklopne armade. Sedež njegovega štaba je bil najprej v Kragujevcu, kmalu pa se je preselil v Vrnjačko banjo, kjer je bilo več prostora.

SS-KAPETAN BECKL, KI JE IMEL NALOGO, DA ORGANIZIRA ATENTAT NA MARŠALA TITA.

•METALNA•

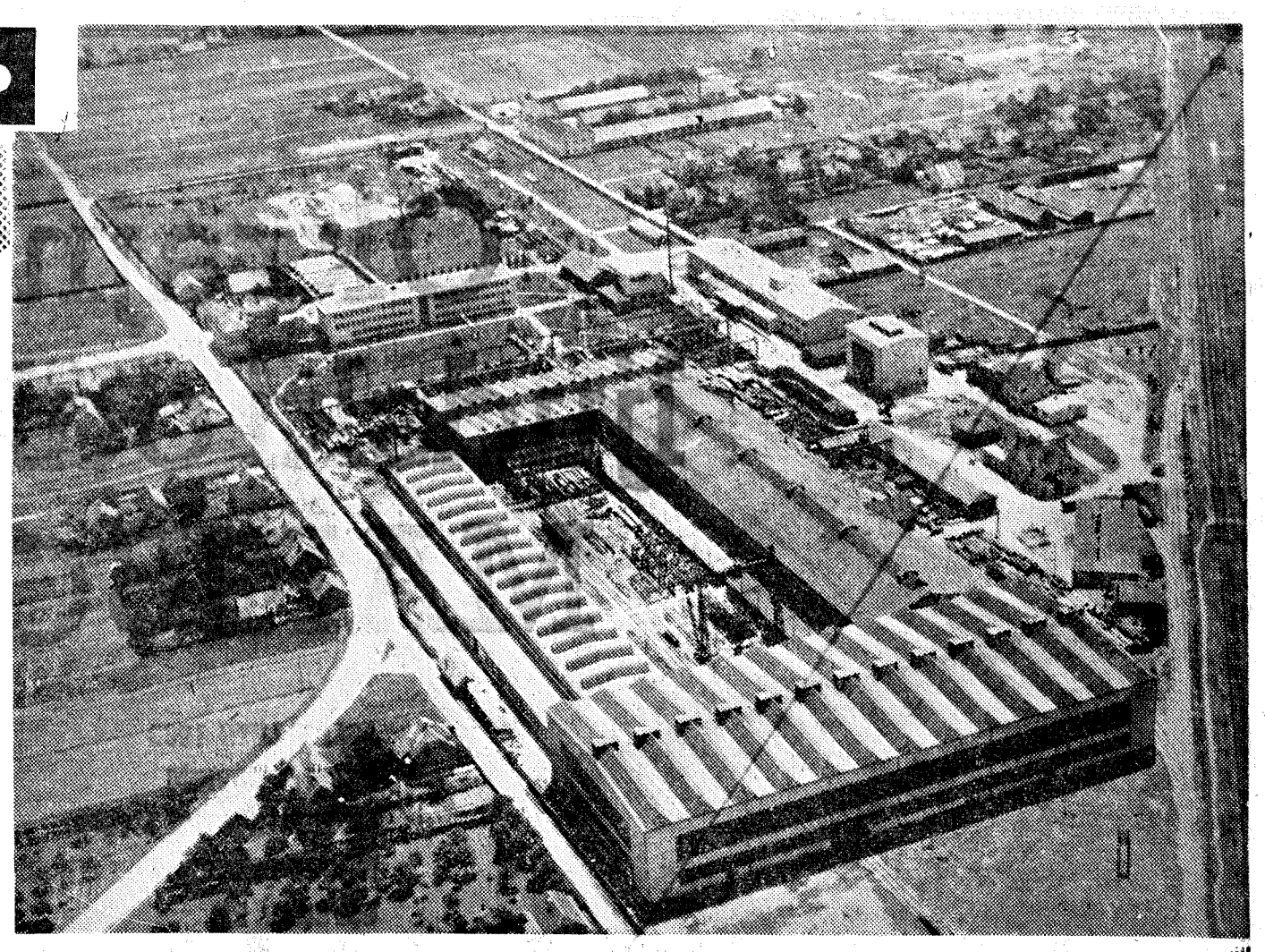

Tovarna težke investicijske opreme

Kolektiv »Metalne« Maribor želi vsem svojim poslovnim partnerjem, kolektivom in vsem delovnim ljudem Jugoslavije veliko uspehov in zadovoljstva v letu 1963

»METALNA« MARIBOR

»Metalna« Maribor sodi v vrsto večjih podjetij ne samo mariborskega okraja, marveč predstavlja tudi v državnem merilu enega od najpomembnejših proizvajalcev raznovrstne industrijske, t. j. težke investicijske opreme. Kakor številna druga podjetja v Jugoslaviji, tako je tudi »Metalna« v prvem desetletju po vojni ogromno doprinesla k obnavljanju starih in graditvi novih objektov jugoslovanske industrije. Kolektiv »Metalne« je v sodelovanju s številnimi domačimi delno pa tudi tujimi podjetji sodeloval pri izgradnji domala vseh domačih hidrocentral in termoelektrarn, za katere je izdelal na tisoče ton zapornic, cevovodov, žerjavov in vrsto druge opreme. Delavci in strokovnjaki »Metalne« pa so znani tudi kot graditelji železniških in cestnih mostov, ki so jih v preteklih letih gradili tako doma kakor tudi v tujini. Tudi v izdelavi dvigal in drugih transportnih naprav ima podjetje že desetletne izkušnje in jih je v tem času izdelalo za potrebe železarn, elektrarn, ladjedelnic, gradbeništva in drugih industrijskih dejavnosti nad 800 komadov.

Pred nekaj leti pa se je podjetje uspešno uveljavilo tudi v inozemstvu, kamor je doslej izvozilo na tisoče ton jeklenih konstrukcij za mostove, hidromehansko opremo za energetske in melioracijske objekte in žerjave.

Lani in letos so v podjetju dosegli pomembne uspehe zlasti pri začetku proizvodnje novih izdelkov. Hkrati s povečanjem asortimenta izdelkov pa so se morale seveda povečati tudi proizvodne zmogljivosti podjetja. Tako so letos dogradili nekatere obrate in zgradili novo halo ter s tem pridobili okrog 5000 kvadratnih metrov novih pokritih proizvodnih prostorov. Proizvodne zmogljivosti podjetja se bodo znatno povečale tudi z ustanovitvijo obrata v Krmelju, kjer je podjetje zgradilo nov obrat za izdelavo lažjih jeklenih konstrukcij. Precejšnja sredstva je vložilo podjetje tudi v nabavo modernih strojev in druge opreme za vse večje potrebe svoje proizvodnje. Novost v podjetju je industrijski investicijski biro, ki prevzema projektiranje, izdelavo in montažo kompleksnih industrijskih, predvsem pa metalurških proizvodnih obratov.

Med novimi proizvodi sta zlasti pomembna dva tipa pristaniških žerjavov, ki zaradi nekaterih prednosti in odličnih lastnosti predstavljata precejšnjo tehnično novost v strojegradnji. Kolektiv »Metalne« je prevzel proizvodnjo obeh žerjavov predvsem zaradi velikih potreb naših pristanišč, pa tudi zato, ker so te vrste žerjavi iskani tudi na inozemskem tržišču. S serijsko proizvodnjo pristaniških žerjavov bodo našemu gospodarstvu prihranjena znatna devizna sredstva, saj so morala vsa jugoslovanska pristanišča te žerjave doslej uvažati.

Po licenci oz. v sodelovanju z inozemskimi podjetji pa je začela »Metalna« izdelovati tudi razne rudniške transporterje. Tako transportno napravo so izdelali za rudnik Velenje. Med novosti v proizvodnji transportnih naprav spadajo tudi prekladalni mostovi in oprema žitnega silosa v luki na Reki. Celotna naprava je popolnoma avtomatizirana in ima kapaciteto 400 ton na uro. Strokovnjaki jo uvrščajo med največje naprave te vrste v Evropi.

Nedavno tega je podjetje zgradilo že drugo veliko turistično žičnico, t. j. žičnico Tetovo—Lisac v Makedoniji. Ta se v bistvu ne razlikuje od prvenca — Pohorske vzpenjače, odlikuje pa jo nekaj pomembnih tehničnih novosti. V montaži je žičnica na Sljeme, pričeli pa so tudi že izdelavo žičnice na Veliko Planino in Vogel. 29. novembra pa je začela obratovati žičnica-sedežnica na Kopaoniku. Za rekreacijski center Španov vrh pri Jesenicah je žičnica-sedežnica tudi že v izdelavi.

Jekleni konstrukciji obeh ljubljanskih železniških nadvozov, ki sta izdelani v »Metalni«, sodita zaradi sodobne tehnične izvedbe med zanimive novosti na področju gradnje nadvozov. Med vrhunske dosežke na področju proizvodnje cevovodov sodi cevovod, ki ga je podjetje izdelalo za HE Split. »Metalna« pa je znana tudi po kakovostni izdelavi zapornic in druge hidromehanske opreme, saj je sodelovala pri gradnji skoraj vseh jugoslovanskih elektrarn. Zaradi dolgoletnih in bogatih izkušenj na tem področju podjetje precejšen del hidromehanske opreme tudi izvaža.

Proizvodnja ladijskih pokrovov in opreme sicer ni več novost, saj jih izdelujejo v podjetju že nekaj let. Z njimi so opremljene skoraj vse velike tovorne ladje, ki jih gradijo jugoslovanske ladjedelnice za domače in inozemske naročnike. Sodobnejši način gradnje ladij pa zahtevajo določene novosti tudi glede ladijske opreme. Zato uvaja podjetje vedno iznova proizvodnjo novih in novih tipov jeklenih ladijskih pokrovov in opreme. Prav kmalu pa bodo v podjetju izdelovali tudi ladijske žerjave.

Pred kratkim se je »Metalna« uveljavila na domačem tržišču tudi kot proizvajalec hladilnih naprav, ki jih je precej dobavila nekaterim podjetjem živilske industrije v Srbiji in Sloveniji.

Podjetje »Metalna« sodeluje s številnimi domačimi in tujimi proizvajalci. Vse pomembnejša postaja predvsem kooperacija z domačimi podjetji, kar zagotavlja boljše uspehe ne samo na domačem tržišču, marveč tudi v inozemstvu. Tako bo »Metalna« skupaj z »Litostrojem« dobavila železarni v Skopju v bližnji prihodnosti okrog 1500 ton žerjavov v vrednosti 1.700,000.000 dinarjev.

To so nekateri pomembnejši uspehi kolektiva, ki je hkrati z gospodarskim razvojem podjetja posvetil precejšnjo pozornost nenehni decentralizaciji delavskega samoupravljanja.

Prvi uspehi v izvozu

Prvič po vojni se je »Metalna« uveljavila v tujini leta 1954, ko je izdelala 30 mostov električnih mostnih žerjavov za tovarno vagonov v Peramburu in za železniške delavnice v Gorakhpuru v Indiji. Kmalu potem je bila med pakistansko vlado in podjetji »Metalna«, »Litostroj« in »Rade Končar« sklenjena pogodba za dobavo in montažo celotne opreme za hidrocentralo »Chichoki Mallian«. Za ta hidroenergetski objekt je podjetje izdelalo in montiralo 400 ton hidromehanske opreme, t. j. zapornic, rešetk, strojev za čiščenje rešetk in žerjavov. Nekaj let pozneje je podjetje dobavilo 500 ton hidromehanske opreme že za drugo pakistansko hidrocentralo Gujranwalla v pokrajini Lahore.

V okviru večjega kompenzacijskega posla je podjetje dobavilo južnoameriški državi Čile tri mostne žerjave, takoj potem pa je izdelalo in montiralo cestni most čez reko Jordan v Jordaniji. Obenem pa se je pričela izdelava 137 standardnih mostov za indijske železnice. Temu so sledile štiri konstrukcije mostnih odprtin za most Gandak v skupni teži 1572 ton. Za hidrocentralo Panchet Hill, prav tako v Indiji, je bil izdelan portalni žerjav, za kompresorsko prečiščevalno postajo Durgapur pa razna oprema. V začetku letošnjega leta so v podjetju dokončno izdelali 23 velikih zapornic, skupaj težkih nad 1760 ton. Te zapornice montirajo na velikem jezu reke Betwa v državi Utar Pradeš. To je doslej tudi največja dobava hidromehanske opreme za inozemstvo. Za železniški most Sittang v Burmi je podjetje izdelalo dve konstrukciji mostnih odprtin, težki 1600 ton.

Afrika — novo tržišče

Pred dobrima dvema letoma je »Metalna« začela izvažati tudi v Združeno arabsko republiko. Tako je izdelala in dobavila fiksni pristaniški žerjav za Suez in cevovod ter mostni žerjav za hidrocentralo Yarmouk v Siriji. Letos je podjetje izdelalo cevovod in hidromehansko opremo za hidrocentralo Tis Abai ter jeklene konstrukcije in žerjave za cementarno pri Adis Abebi, oboje v Etiopiji. Dobavljen je bil še portalni žerjav nosilnosti 75 ton za elektrarno Hirakud v Indiji, prav tako pa tudi hidromehanska oprema in tlačni cevovod za hidroelektrarno Kpime v Togu in čistilni stroj za hidrocentralo Yamuna v Indiji.

Zdaj izdelujejo v »Metalni« razen številnih drugih objektov tudi cevovod za hidroelektrarno Grandes Chutes v Gvineji, cevovod in hidromehansko opremo za hidrocentralo Adola v Etiopiji, transportno opremo in dva specialna mostna žerjava za livarni v Leipzigu, medtem ko je v pripravi izdelava transportne opreme za koksarno v Durgapuru (Indija).

Največji žerjav v Evropi

Te dni so odpremili iz podjetja zadnje dele velikega, 1200 ton težkega ladjedelniškega žerjava, ki ga je izdelalo podjetje za potrebe ladjedelnice Gdynia na Poljskem. To je največji žerjav, kar jih je bilo doslej izdelanih v Evropi. Žerjav lahko hkrati dvigne 500 ton bremena. Razen tega pa žerjav lahko dvigne še dvakrat po 60 ton. Na mostu žerjava pa bo še poseben manjši žerjav z nosilnostjo 30/5 ton, ki pa ga bodo uporabljali samo pri remontu in popravilih matičnega žerjava. Približna vrednost tega žerjava je 1.400,000.000

Nova naročila iz inozemstva

V »Metalni« so poskrbeli tudi za izvoz v bližnji bodočnosti. Po izpolnitvi pogodbe, ki je sklenjena s pakistansko vlado, bo podjetje izdelalo večje število zapornic za namakalni sistem na Ceylonu v vrednosti okrog 400.000 dolarjev. Kubi bo podjetje dobavilo osem velikih ladjedelniških žerjavov v vrednosti 1,161.000 dolarjev. Podobne žerjave — med njimi plovni žerjav nosilnosti 240 ton, podoben žerjavu »Veli Jože« — bo podjetje izdelalo tudi za Indonezijo.

Kolektiv »Metalne« bo do konca leta ustvaril za približno osem milijard bruto produkta. Nekaj več kot četrtino letošnje proizvodnje bo podjetje izvozilo, kar pomeni, da bo kolektiv glede izvoznih obveznosti izpolnil svoj plan in ga celo presegel. To pa je uspeh, ki sodi med najpomembnejše letos v tem podjetju.

Okrajni ljudski odbor MARIBOR

ŽELI V LETU 1963
VSEM DELOVNIM
LJUDEM IN KOLEKTIVOM
MNOGO DELOVNIH
USPEHOV ZA
VSESPLOŠEN NAPREDEK
GOSPODARSTVA
V OKRAJU

Javor

lesna industrija

Pivka

PROIZVAJA:

vezane plošče, panel plošče, vse vrste plemenitih furnirjev, žagan les iglavcev in listavcev, razno embalažo, stole in drobno pohištvo

KUPUJE:

vse vrste hlodovine za furnir in luščenje

JAVOR
s svojimi obrati:
PIVKA, PRESTRANEK, BAČ-KORITNICE, POSTOJNA, BELSKO

MESTNA KANALIZACIJA LJUBLJANA

GRADNJA IN VZDRŽEVANJE
VSEH OBJEKTOV
ZA ODVAJANJE METEORNIH
IN FEKALNIH VODA

ELEKTRO KOPER

ŽELI V LETU 1963
VSEM ODJEMALCEM
ELEKTRIČNE ENERGIJE
MNOGO USPEHOV

S KLJUKE IN KLINA

RIMSKI KROŠNJARJI SO NA ZIMO VSE BOLJ VSILJIVI. Prodajo vam vse, od zobne ščetke do »najboljšega angleškega blaga« za obleko. Letos so se še posebej pripravili, ker imajo s seboj tudi — manekenke. Krošnjar potrka na vrata in ponudi plago. Ko vidi, da se kupec obotavlja, zažvižga in v stanovanje stopi privlačno dekle ki se začne slačiti in se ovijati z blagom, ki ga krošnjar prodaja. Zelo malo verjetnosti je, da po polurni modni reviji in slačenju ne pride do kupčje. Če je ne sklene žena, jo pa mož...

x x x

21. DECEMBRA LANI JE RADIO TIRANA SPOROČIL TOLE GANLJIVO VEST: »Ob 83. obletnici rojstva J. V. Stalina so danes na njegov spomenik v tekstilnem kombinatu položili cvetje v spomin in spoštovanje. Pionirji so držali častno stražo. Včeraj je bil v Klubu pisateljev in umetnikov literarni večer, na katerem so naši pesniki recitirali svoje verze, posvečene nesmrtnemu delu J. V. Stalina. Memorialno popoldne je bilo v palači pionirjev. Danes so muzej Lenina-Stalina obiskale stotine delavcev iz delovnih in proizvodnih središč. Ob tej priložnosti je bila v muzeju odprta foto razstava del J. V. Stalina.«

Ne morejo ga pozabiti...

x x x

AFERA S TEDNIKOM »SPIEGEL« je sicer pripeljala Zahodno Nemčijo do nove vlade, kjer ni več obrambni minister Franz Josef Strauss, najhujši pobornik za atomsko oborožitev zahodnonemške armade. Strauss je torej odstopil, stari ata Adenauer pa ga kar ne more pozabiti. Na poslovilnem banketu je prepričeval kamerada Straussa, da bo še »naprej igral veliko in pomembno vlogo« v političnem življenju Zah. Nemčije, da se »ne poslavlja« od njega, marveč narobe itd. Nekaj dni pozneje je stari Adenauer še pisal Straussu, da je z izrednim uspehom ustvaril zahodnonemško vojsko, čeprav je imel veliko nasprotnikov. Se tole je dodal: »Z izrednimi napori ste uspešno zastopali interese Nemčije v tujini — zavestno in zelo spretno. Žal mi je, ker ste bili predmet napada, ki so ga vodili nasprotniki naše obrambne politike...«

x x x

V ORGANIZACIJI ZDRUŽENIH NARODOV NE GRE VSE TAKO LEPO IN MIRNO, kot si morda človek predstavlja. Delegati kaj radi tulijo na svoje sogovornike, prenekateri pa si privoščijo kanec vljudne zlobe. Tako je bilo tudi z britanskim delegatom sirom Patrickom Deanom. Privoščil si je nekaj primerjav brez primere: »Anglija je zavzela Ciper leta 1918, tedaj je Rusija zavzela Azerbejdžan. Ciper je svoboden od leta 1947, kdaj pa bo svoboden Azerbejdžan? Proti koncu XIX. stoletja je Anglija zavojevala zahodno Afriko, Rusija pa centralno Azijo. Nigerija je neodvisna od leta 1960, kdaj pa bosta Kazahstanu in Turkestanu. Ciper je bil okupiran leta 1914, prav takrat kot je Severna Mongolija postala ruski protektorat. Priključujemo datum neodvisnosti Mongolije.«

x x x

LETA 1962 SO TOPOVI LR KITAJSKE izstrelili na otoka Kvemoj in Macu natančno 8476 granat. Ni nam znano, koliko ameriških granat je priletelo iz topov Čankajškove armade.

x x x

NA ZAHODU NAREDE MARSIKAJ ZA DENAR. Znani so bili že primeri — ki se zdaj ponavljajo — da so ameriški listi objavljali govore Hruščova, če je sovjetska vlada dobro plačala objavo. Konec decembra pa sta šla po tej poti še angleški »Daily Express« in francoski »L'Express«: za 20.000 funtov oziroma 90.000 novih frankov sta objavila govor Hruščova v Vrhovnem sovjetu ZSSR 12. decembra.

x x x

V ENEM NAJHUJŠIH NACISTIČNIH TABORIŠČ, v Mauthausnu imajo zdaj čuvaja in vodnika, ki pripoveduje obiskovalcem tako nemogoče stvari, da bi se mu kvečjemu nasmehnili in ga poslali v norišnico (ali pa tiste, ki so ga nastavili). Novinarju avstrijskega odporniškega dnevnika »Neue Mahnruff« je čuvaj povedal tudi tole »resnico«: »Vse skupaj je le pretiravanje. Tu do leta 1943 ni bil nihče ubit. Narobe, obstajal je celo načrt za povečanje kuhinj in sob. Za bolnike so skrbeli odlični zdravniki, ki so proučevali nove vrste bolezni. Šele proti koncu je prišlo do prenaseljenosti...«

Mi teh besed ne bomo komentirali!

x x x

»V SKUPNEM JARMU« JE NASLOV KARIKATURE, ki jo je objavil največji humoristični list v Sovjetski zvezi »Krokodil«. Ta karikatura je tudi doslej najhujši napad na Albanijo: prikazuje Enverja Hodžo, ki vleče voz, na katerem sedi bog vojne Mars. Hodži pa pomagata še ameriški »imperialist« z znakom dolarja na vojaški kapi in vojak s čelado nacističnega Wermachta.

x x x

KANADČAN WILLIAM L. HULL JE prisostvoval izvršitvi smrtne obsodbe enega najhujših nacističnih zločincev Adolfa Eichmanna. Pred kratkim pa je povedal, da je Eichmann umrl, ne da bi se kesal. »Na njegovem obrazu sem videl tako miren izraz, da sem mislil, da je že spoznal moč krščanstva. In vendar ni bilo tako: Eichmann je bil prepričan, da je opravil svojo dolžnost do Hitlerja.«

Samo še skesanega Eichmanna bi nam bilo treba.

x x x

FAŠIZEM IN NEOFAŠIZEM NA ZAHODU NISTA KAR TAKO. Vemo za močne fašistične organizacije v Zahodni Nemčiji, Angliji, Belgiji, ZDA pa tudi severa v Italiji. Konec decembra so si fašistični mladci v Rimu privoščili izzivanje: peli so fašistične himne pred tiskarno, kjer tiskajo italijanske komunistične liste »Unita«, »Paese« in »Paese sera«. Novinarji in stavci so planili iz tiskarne in prišlo je do hudega pretepa. Vendar so mladi fašisti pobegnili pred prihodom policije...

ZAKAJ SO GA LE

VLADO HABJAN

Do tistega dne, ko se je bilo že zadnje zgodilo, so vedeli v glavnem samo za okostnjake na poseki kote 1206. Našli so jih malinarji. In vsi, ki so se na Ojstriško planino spoznali, so trdili, da so nemški. Večini so bili kakor uteha na dva partizana, ki sta v drugi vojni zimi izdihnila ob napadu na taborišče nedaleč stran.

No, poleg tega so posebno fantje vedeli, da je Pidar od hudiča pretepač, kakor so poudarjali, kadar so govorili o njem.

In to je vedel o njem tudi Vester z Vrhov, še preden je začel pogledovati za dekleti. Njegova smola ali sreča je bila, da se je zagledal v Malčko, ki je s svojimi stanovala v hiši pod graščino, in kjer je bil tudi Pidar kot graščinski delavec toliko kot doma.

Malčka pač Vestru ni dala miru in ko se mu je zdelo, da je že dovolj zrel, da gre lahko na večer pod okno, je to storil. Morda ne bi, da ga ne bi mimogrede za korajžo spil še šilce preveč in zato je na vse prsi zaukal v noč, in nič manj glasno zagnal svoj:

»Auf biks!«

To je bilo pa za Pidra toliko, kot bi bika podražil z rdečo ruto.

»Kaj se ima takle zelen pob potikati okrog hiš,« si je bil rekel. »Glej, da si mi tiho in da izgineš od tod!« je ukazal.

Vester ga je imel tudi toliko pod kapo, da mu srce ni ušlo v hlače, ampak mu je tako govorenje pognalo vso kri v glavo. Govorila ste vedno bolj glasno, in ker to ni nič zaleglo, sta se med pridušanjem pograbila.

Seveda Pidar, bolj majhen kot velik, in tudi bolj uren kakor na prvi pogled močan, je kot izkušen pretepač tako naredil iz Vestra, da se je vse balo, če bo pob ostal pri življenju. Pob je ostal pri življenju, a odtlej sta se gledala huje kot pes in mačka.

*

Ko so za severno mejo začeli rogoviliti svoje vrste pretepači, si je Pidar rekel, to pa so moje sorte ptiči, in jih začel na moč hvaliti. Tudi pričakal jih je z velikim veseljem, vendar ko je videl, da mora še vedno delati v graščinskih gozdovih, in da zaslužek ni nič kaj boljši, kakor je bil dokler jih ni bilo, se je po malem začel ohlajati in bi se morda čisto ohladil, če ga ne bi dobili tisti v roke, ki so mu pred prihodom Nemcev malali vraga in pol, kakšne dobrote, da čakajo vse skup, potem, ko zagospoduje Hitler.

In tako se je zgodilo, da so ga lepega dne poiskali tujčevi zaupniki, trški lovci in drugi taki ljudje, ki so mu že kdaj vrgli za kakšnega pol litra in rekli:

»Ti si kot doma v tistih graščinskih gozdovih okrog Ojstrice. Nekaki boljševiški banditi strašijo že drugo leto po njih. Poglej no za njimi in nam hitreje ko moreš sporoči, če kaj vidiš. Ne bomo umazani, lahko si brez skrbi!«

Ker so govorili skoraj kakor z enakim, se jim res ni mogel odreči, čeprav mu vsa stvar ni ravno preveč dišala.

Prvič jih je bil zasačil pravzaprav naključno. Gori od najvišjih kmetij, od Vencerla in Sedmaka na Presedlih, so precej brezskrbno nosili slamo nekam v gozdove nad Glažuto pod koto 1206.

»Gotovo imajo gori taborišče!« si je rekel, in še onemu, ki mu je pomagal vlačiti les; vendar oni, ki je bil že res malo v letih, je bil zares slep ali pa ga je imel za neumnega. Vermani pa so tako vedno hodili okrog in tudi ta večer jih je prineslo. Zdaj je lahko ustregel tistim, ki so ga spet spraševali.

Bilo jih je precej ali sami se za akcijo niso odločili. Z mesta je dal komandant povelje za povratek. Iz žandarmerijske postojanke v trgu pa so potem zapeli telefoni, ne samo po dolini, ampak tudi onstran v revirjih je zagomazelo vse, kar je nosilo nemške uniforme. Rekli so si: december je in huda zima, snega je do kolen. To jih bomo, bandite hudičeve!

In res, naslednji dan, še preden so se razgrnile jutranje megle, so se kolone od več strani bližale taborišču v Glažuti.

Hodili so previdno in po načrtu. Partizani jih niso opazili, dokler ni bil sredi dopoldneva obroč sklenjen. In ko so se Nemci prepričali, da jih imajo toliko kot v pasti, so šavsnili kakor volčjak.

Ali partizani so tudi precej vedeli, koliko je ura, in so se zagrizli kakor jazbec, ki ga lahko psi resda že imajo v zobeh, a ga še niso obvladali, kajti tudi njegovi zobje znajo neusmiljeno popasti.

Dve uri so se tako brez prizanašanja dajali, zato tudi obkoljevalci niso bili več tako trdni. Samo še sunek je bilo treba napraviti partizanom in večina se je prebijala proti Staremu gradu. To pa je bilo proti dolini in take drznosti jim obkoljevalci niso prisodili. Saj so klestile strojnice od vseh strani, vendar glavne zasede so bile na drugih mestih in se po visokem snegu tudi niso mogle tako na naglo prevreči za njimi.

Na porasli storžasti konici Kuclja so se preganjanci ustavili, se za silo uredili in preudarjali, kaj jim je storiti. Pokalo je na vseh koncih in krajih, tam kjer je bilo treba pobiti kakšnega posameznega razhajkanca ali pa tudi ne — saj za municijo jim ni šla trda in vsak strel, so gotovo menili, utegne zbegati bandita, ki se kdo ve kje tihotapi.

Na srečo so bili takrat najkrajši zimski dnevi in mrak se ni prehudo obiral. Tako na hitro je lezel v globače okrog Ojstriške planine, da so previdno opustili zasledovanje, in si rekli:

»Postavimo močne zasede. V pasti so še vedno. In če jih čez noč ne prestrežemo, jim bomo jutri znova posvetili.«

To pa se ni zgodilo, ker so bili med partizani taki kaveljni, ki so bolj vohali, kakor uganili zasedo, in ti so jih res pripeljali srečno mimo vseh, pa čeprav so fantje trdili, da vodič ni vodič, ampak hudič, ker si bodo v strminah, po kakršnih jih je vlačil, zgrizli kolena.

In tako so se morali Nemci in njihovi vermani zadovoljiti samo z dvema padlima partizanoma, dvema konjema, eno mulo in obešenim pa še ne snedenim volom, kakor

(Nadaljevanje na 12. strani)

MEDNARODNO SODELOVANJE BIVŠIH BORCEV

Pismo belgijskega združenja političnih zapornikov taborišča Mauthausen ZZB NOV

Zveza združenj borcev NOV Jugoslavije je prejela pismo Združenja bivših političnih zapornikov taborišča Mauthausen iz Belgije, ki se glasi:

»Združenje bivših političnih zapornikov in njihovih družin iz koncentracijskega taborišča Mauthausen je na svoji letni skupščini sprejelo dnevni red v zvezi s sramotno agresijo, katere žrtev je bilo vaše predstavništvo v Zahodni Nemčiji.

Dostavljamo vam tekst:

Združenje Mauthausen, ki je imelo generalno skupščino 13. decembra 1962, je s presenečenjem zvedelo za agresijo, katere žrtev so bili jugoslovanski udeleženci odporniškega gibanja ob atentatu, ki so ga izvedli ustaši na jugoslovansko predstavništvo v Bonnu, in izraža svoje bratsko sožalje družini uslužbenca, ki je umrl zaradi dobljenih ran, in energično protestira proti taki dejavnosti.

Za odbor
Langenscheid — Deleroix
Sterrebeck
Belgique

KONFERENCA BIVŠIH BORCEV AMERIKE

Šestintrideset predstavnikov združenj članic Svetovne federacije bivših borcev iz Brazilije, Kanade, ZDA in Mehike se je sestalo konec decembra lani v New Yorku na konferenci bivših borcev. Na konferenci je bil tudi predstavnik generalnega sekretarja OZN Janson.

V svojih sklepih, ki jih bo proučil izvršni biro Svetovne federacije istočasno s sklepi drugih regionalnih konferenc (afriške, azijske in evropske), smatra konferenca, da je nujno treba nadaljevati z organizacijskim razvojem v okviru Svetovne federacije. Upa tudi, da bo prišlo do konkretnih ekonomskih in socialnih programov na ameriškem kontinentu. Predlagali so popolno sodelovanje združenj članic v ta namen in tudi zato, da se poveča pomoč federacije v drugih področjih sveta.

V imenu generalnega sekretarja OZN je zastopnik Janson obvestil konferenco o pomenu, ki ga združeni narodi pripisujejo planu »Desetletje ekonomskega razvoja«. Izrazil je tudi priznanje plodnemu sodelovanju Svetovne federacije bivših borcev in Združenih narodov v preteklosti in poudaril, da je prepričan, da bo dosedanji način dela služil za osnovo tudi v prihodnje.

STANOVANJSKI PROBLEM BIVŠIH BORCEV IN VOJNIH ŽRTEV

Pod tem naslovom »Journal des Combattants«, najuglednejši francoski list za vprašanja borcev, povzema iz poročila jugoslovanske delegacije na drugi mednarodni konferenci o zakonodaji za borce (novembra 1961 v Haagu) v organizaciji FMAC. Pisec članka Bernard Odri, bivši direktor za pokojnine v francoskem ministrstvu bivših borcev, je bil eden najvažnejših sodelavcev za obdelavo dokumentacije na omenjeni konferenci.

Po opisu akcije za reševanje stanovanjskega problema v Jugoslaviji podčrtuje pisec tole:

»Ta akcija mora vzbujati pozornost ne glede na ideološke predpostavke. Niso važna imena organov ali organizacij bivših borcev. To je stvar vsakega naroda zase. Toda pomembno je, da branilci domovine (a predvsem tisti, ki so zanjo žrtvovali zdravje) uživajo, ko gre za stanovanje — prvenstveno skrb vsake družine — ustrezne garancije. V ostalem so to hoteli l. 1918 tudi tisti, ki so bili za ustanovitev Nacionalnega urada, ki je bil ustanovljen za rehabilitacijo, oziroma s širokimi pooblastili. Smatrali so, da edino nacija lahko financira oziroma ostvari obveznosti za tretje osebe, ki te obveznosti lahko prevzamejo. Zaradi tega smo, ne glede na stvarnost, po kateri se razlikujemo od Jugoslovanov, izrazili obžalovanje, ker naš zadnji plan investicij prehaja tiho mimo problemov bivših borcev.«

IZ BRATSKIH REPUBLIK

BORCI V NOVI ORGANIZACIJI SINDIKATOV

Po devetem plenumu centralnega sveta Zveze sindikatov Jugoslavije dobivajo naši sindikati novo obliko dela, ki je tesno povezano z našim družbenim in gospodarskim življenjem. To delo ustvarja tudi določene obveznosti in široke možnosti sodelovanja z našimi združenji borcev, VVI in ZROP v občini. Sodelovanje teh združenj pri reševanju raznih problemov v občini ali okraju dobiva še bolj vsestranske možnosti sodelovanja s sindikalnimi podružnicami in organizacijami. Pri tem gre predvsem za vlogo borca v okviru sprejetega programa povečanja produktivnosti dela in rentabilnosti gospodarskih organizacij. Naša združenja bodo imela možnost, da skupno s sindikati rešujejo nastale probleme, ki se pojavljajo pri vsakodnevnem stiku in razvoju družbenega in političnega življenja na določenem področju. Ker so mnogi člani naših združenj člani sindikalnih organizacij, oziroma aktivno angažirani v proizvodnji, bo tudi z aktivnostjo posameznih borcev čutiti polno podporo novih ukrepov, ki jih sindikat danes uvaja pri povečani dejavnosti za realizacijo lokalnih planov občin in v njihovem družbenem življenju sploh.

BOSNA IN HERCEGOVINA

V Sarajevu so pred kratkim imeli posvetovanje z zastopniki predsedstev Zveze združenj borcev NOV Bosne in Hercegovine. Razpravljali so o organizacijskih vprašanjih, družbeno politični aktivnosti združenj, o problemih članstva in o prihodnjih nalogah.

Po ugotovitvah vidnih uspehov v prvih dveh točkah so se pogovorili o usposabljanju borcev in vojaških vojnih invalidov in njihovem vključevanju v gospodarstvu, o reševanju stanovanjskega vprašanja in o aktivnosti združenj pri uveljavljanju priznanih pravic ter nakazali prihodnje naloge.

V Bosni in Hercegovini imajo še 4000 nerešenih stanovanjskih zadev borcev in invalidov. Okoli 10.000 udeležencev NOV je končalo razne šole, a 4000 jih je še na šolanju.

ČRNA GORA

V Črni gori ima vodilne funkcije v organih ljudske oblasti 1096 udeležencev NOV, a v vodstvih političnih in družbenih organizacij je 9555 članov Zveze združenj borcev NOV.

V dopisno šolanje je v Črni gori zajetih 850 invalidov in borcev.

HRVATSKA

Predsedstvo ZZB NOV Hrvatske je podprlo predlog, da se ustanovi samostojna ustanova za izdelovanje ortopedskih pripomočkov. Predlagali so, da se izdelovanje ortopedskih pripomočkov omeji od dosedanjih 54 podjetij na štiri središča: Zagreb, Reka, Split in Osijek ter da se izločijo druge dejavnosti, ki z ortopedijo nimajo nobene zveze. V interesu vojnih in delovnih invalidov je, da se ortopedska proizvodnja specializira. Predlagali so tudi, da se proizvodnja, ki temelji na osnovi gospodarskega podjetja, spremeni in se ji da pravni položaj samostojne ustanove z družbenim upravljanjem. Potrebno je tudi, da se v sestavu take ustanove osnuje ekipna služba, ki bi bila usmerjena predvsem na teren, pa tudi urad za napredek in izboljšanje ortopedskih pripomočkov.

SREDSTVA ZA ŠOLANJE OTROK UMRLIH INVALIDOV

Okrajni ljudski odbor v Kragujevcu je sklenil pomagati otrokom umrlih vojnih in mirovnih vojaških invalidov pri šolanju. Od 1. januarja letos jim izplačujejo po 8000 dinarjev, če obiskujejo osemletko, po 9000 dinarjev, če so srednješolci in 10.000 dinarjev pomoči, če študirajo na višji ali visoki šoli. To pomoč izplačujejo tistim otrokom, ki izpolnjujejo predpisane pogoje.

NAGRADNA KRIŽANKA

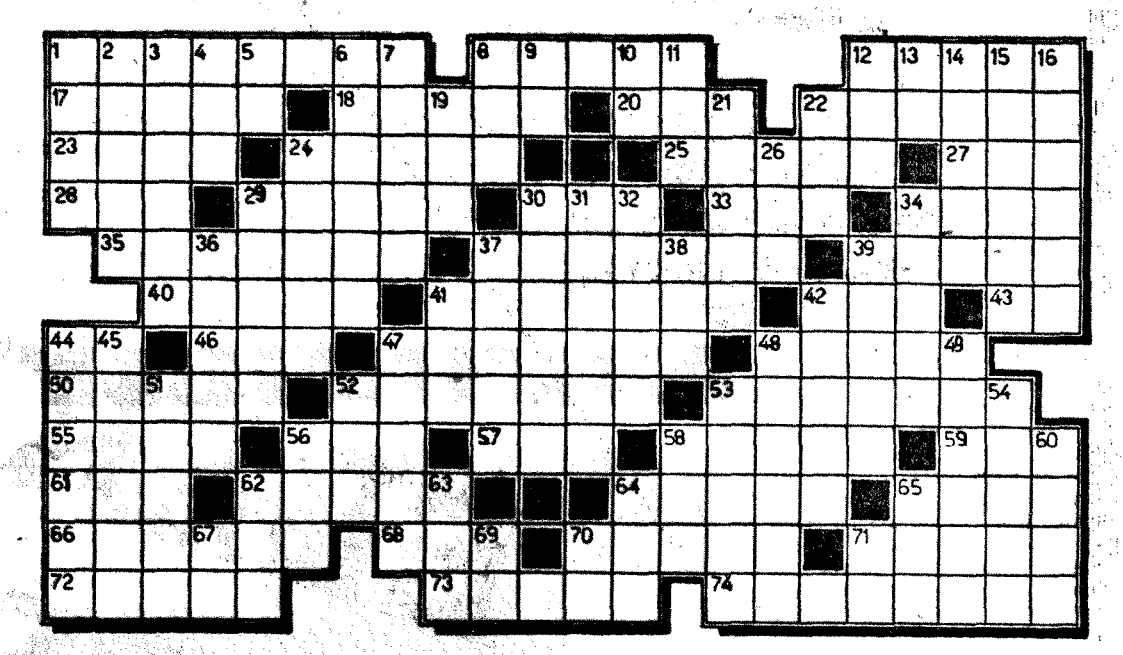

Vodoravno: 1. podpredsednik Zvezne ljudske skupščine, ki je bil med vojno eden glavnih vodilj naše NOB, 8. naša založba, ki izdaja knjige s tematiko iz NOB, 12. partizansko ime tovariša Tita, 17. moško ime, 18. tovarna motornih vozil v Kopru, 20. kralj Zivali, 22. slovenski književnik, po katerem se je imenovala ena od slovenskih brigad med NOB, 23. ostanek podrtega drevesa, 24. metoda, 25. najvišji naslov za zaslužne borce med NOB, 27. pesem hvalnica, 28. zamašek, 29. aluzija, 30. namizno pregrinjalo, 33. zver iz rodu mačk, 34. grm z zdravilnimi jagodami, 35. eden najbolj znanih voditeljev socialističnega gibanja v Srbiji pred prvo svetovno vojno (Dimitrije), 37. narava, 39. pouk, 40. eno od petih velikih jezer v Severni Ameriki, 41. srkati, 42. delno olesenela rastlina, 43. avtomobilska oznaka sarajevskega okraja, 44. kratica za Slovenski pravopis, 46. koroški ples, 47. spominska kovinska ploščica z reliefem in napisom, 48. kazen, 50. kmetijski delavec, 52. mariborska narodna junakinja (Slava), 53. vojaška enota, ki je med NOB bila sestavljena iz nekaj bataljonov, 55. očka, 56. nekdanja portugalska kolonija v Indiji, 57. reka v ČSSR, ki teče skozi Opavo, 58. rezilo, 59. ločilni veznik, 61. boter, 62. podjetje za transport pisem, paketov itd., 64. reka, ki teče skozi Pariz, 65. viden znak dobre volje, 66. največji grški junak pred Trojo, 68. del voza, 70. avtor vojnega romana »08-15«, 71. ime kmečkega punčarja Gregorića, 72. mesto v zahodni Srbiji, 73. mesto v zahodni Bosni, kjer so Nemci med 7. ofenzivo brez uspeha organizirali zračni desant, ker sta bila tam Vrhovni štab NOV in maršal Tito, 74. prebivalec mesta na Gorenjskem.

Navpično: 1. lak, 2. strokovnjak v vedi o lepem, 3. stiskač, 4. oziralni zaimek, 5. oranje, 6. vrsta tkanine, 7. srbski pisatelj (igra »Jazbec pred sodiščem«), 8. vrednostni papir, 9. središče vrtenja, 10 ime črke, 11. srednjeveško združenje obrtnikov iste stroke, 12. pritrdilni prislov, 13. različna soglasnika, 14. istočasno sozvočje več tonov, 15. polmer, 16. Perzijka, 19. tip sovjetskih reaktivnih lovcev, 21. popularen italijanski operni skladatelj, 22. okrajšava za kosinus, 24. del vijaka, 26. tuje žensko ime, 29. blaznež, 30. kanal, 31. renesančni italijanski slikar, po rodu Španec (zato so mu pravili Spagnoletto), 32. livada, 34. eksplozivno telo, 36. snop tekoče vode, 37. jus, 38. žensko ime, 39. važna prometna žila, ki so jih partizani znali mojstrsko rušiti, kadar je bilo treba, 41. poželenje, 42. ilovica, 44. šahovska figura, 45. podpiranje nepravilnega ravnanja, 47. visoka planota, 48. krasta, 49. sodoben skladatelj in dirigent lahke glasbe, ki je deloval med NOB (Bojan), 51. slovenski narodni heroj, ki je bil komandant XVIII. divizije, 52. košara, 53. pojav med nevihto, 54. drevored, 56. domača pernata žival, 58. vzročni veznik, 60. kraj pri Domžalah, 62. obrtnik živilske stroke, 64. mlečni izdelek, 65. kurirji, 67. nota iz solmizacije, 69. kemični znak za erbij, 70. avtomobilska oznaka karlovškega okraja, 71.

(Nadaljevanje z 11. strani)

so natančno razglasili vsem, ki so jih hoteli poslušati.

O svojih izgubah niso govorili. Vendar, ker so ljudje sami videli ranjence in so v tretjem vojnem letu malinarji našli v poseki nad Glažuto tri okostnjake, je stvar dobila čisto drugo podobo, še posebno, ker se je zdaj tudi razvedelo med ljudmi, da je bil med vermani nekdo iz trga, ki je bil »bolj majhen in debel« (in to je bilo vse, kar so vedeli). No, nekaj se je govorilo, da na skrivaj dela za gošarje — in to, da je ta videl in slišal Pidra, ki je takrat obvestil vermanskega komandanta o partizanih.

In potlej je Vester, ki je bil z Vrhov doma in kurir, pogosto poizvedoval, kako je s Pidrom, ker pa je vedel, da ima otroke, mu ni hotel biti krivičen. Stvari so se jasnile, in zaradi tega je moral peljati v dolino tiste, ki so hoteli priti stvari čisto do dna.

Pobarali so ga to in ono in nazadnje širokosrčno rekli:

»Sposoben človek si, Pidar, in lahko bi to in to storil za nas... Na, tu imaš tri škatle cigaret. Ne zaslužiš bogve kaj, ti bomo pa mi dali! Samo glej, da nas ne izdaš!«

»Jaz, da vas bi izdal?... kje pa!« se je delal njihovega.

»Že veš, mi ti pa tudi verjamemo!« so rekli in odšli, ker past je bila nastavljena.

*

Sprva sploh ni mislil na nič drugega, kot da bi ustregel željam partizanov. Ali ko se je spomnil grehov ob obljubah onih iz trga, je zanihal in okleval, dokler ni zagorel v njem neustavljiv pohlep:

»Zdaj mi ne uide poštena nagrada, da ne bom vedno tolkel te siromaščine!«

Prepričan, da bo šlo vse ko po maslu, si je pomel roke, zvečer pa izginil z doma. V postojanko pri občini ni šel po cesti skozi prvo vas, ampak po bližnjici čez vinograde za vasjo in hoste. Še bolj skrivaj bi gotovo opravil pot, če bi vedel, da je v postojanki med mobiliziranimi vermani nekdo, ki je »bolj majhen in debel«, in da ga je ta videl, ko je bil prišel in se potem potrudil, da je vse zvedel, kar je bil povedal. Naslednji dan je verman, ki je bil »bolj majhen in debel«, kot ponavadi odšel na pošto, in ko je prevzel, kar je bilo zanj, je poštarici, ki je znala združiti poklica uradnice in partizanske obveščevalke, zapnil:

»Javi: Pidar je bil spet v postojanki; to pa to je bil povedal!«

Ker so ga pri odhodu iz postojanke videli že drugi in ga tako čudno pogledali, se je odtlej počutil kot pri zločinu zasačen. Vedno bolj ga je grizla skrb in nič več ni bil tako ponosit in samosvoj, kakršnega je bila soseska vajena dotlej.

Žena je spremembo seveda prva opazila, ali ničesar ni mogla zvleči iz njega. Tudi pijača, po kateri je od nekdaj rad segal, če je le bila kakšna priložnost, mu ni več razvezala jezika. Mračen je kar naprej nekaj težkega preobračal v sebi in se še bolj izogibal ljudem kakor oni njemu.

Tako je prišlo vse leto naokrog po tistem napadu na partizansko taborišče v Glažuti, ko so se sredi noči oglasili koraki okoli koče. »Kaj je le?« je kot pogosto v zadnjem času zbujenega moža vprašala žena.

Presenetila je ni naglica odgovora, temveč to, kar je bila slišala:

»Po mene so prišli!«

Trkanje in pozivi, da naj odpre, so bili vedno bolj nestrpni in zato mu ni kazalo kaj drugega, kot da jih uboga.

Bos, v samih gatah in raztrgani srajci je obstal sredi kuhinje pred mrkimi obrazi. Žena je z napetim trebuhom nosečnice preplašena prihitela za njim. Ko je zagledala orožje v rokah prišlecev, je bruhnila v glasen jok.

»Ne tuli!« ji je nekdo hladnokrvno vrgel. »Tebi se ne bo nič zgodilo.«

»Ali ti svinja, se nam že predolgo izmikaš!« se je Vester zapičil v Pidra. »Zdaj točno vemo, kdo je kriv za Glažuto, pa tudi kdo hodi obveščat v postojanko...«

Vester z Vrhov ga je imel še vedno v želodcu zaradi tistega izpred vojne. Vendar po starem pretepaškega si ga je bil želel, da bi ga imel pred seboj. Tak in ves skrušen, kakršen je v resnici stal pred njim, se mu je skoraj zasmilil.

Ker pa je bila vojna, so kljub temu jeknili streli.

Ob obupu, ki so ga pustili v hiši — navsezadnje je bil le oče, čeprav slab — ni od dogodka ostalo ničesar drugega kot mrtvec in rumena tulca.

To je bilo vse, kar so našli naslednji dan pri preiskavi.

Pogreb so mu pripravili tak, da se je žena čudila, ker je bilo toliko vermanov in policistov in so celo njo z avtomobilom zapeljali do pokopališča, da sirota ni vedela, ali je počaščena ali kaznovana. Prej ko slej pa je z glasom resnične nevednosti vpraševala:

»Zakaj so ga le?«

»Kako naj mi vemo,« so ji odgovarjali sosedje, »če pa še Nemci ne vedo...«

Anekdote

GLEJ, KAKO BOŠ STENOGRAFIRAL!

Mnoge partizanske enote so imele tudi svoje vojne dopisnike. Nekateri med njimi so znali celo stenografirati.

Že po osvoboditvi je komisar neke čete govoril svojim borcem o nalogah, ki čakajo naše narode pri obnovi in izgradnji domovine. Posebej je še poudaril, da je treba ohraniti v boju priborjeno bratstvo in enotnost naših narodov.

V bližini komisarja je sedel dopisnik in začel nekaj pisariti.

»Kaj nameravaš, tovariš, stenografirati, kar govorim?«

»Da, tovariš, komisar.«

In komisar, še vedno ves v ognju bratstva in enotnosti, ga je opozoril:

»Glej, da boš stenografiral pol v cirilici, pol v latinici!«

VSE PO PROGRAMU

Branko Čopić je pripovedoval:

Tiste noči smo napadli Banja Luko. Nekatere enote so že odšle v napad, nekatere so se odpravljale. V štabu smo poslušali radio, in nenadoma zaslišimo glas napovedovalca radijske postaje v Banja Luki. Govoril je o programu za Silvestrovo po banjaluških kavarnah. »V tej in tej kavarni, v tej in tej ulici... kdor bo dočakal Novo leto, bo doživel veliko presenečenje.«

To je slišal tudi komandir čete, ki je morala prodreti na tisto banjaluško ulico, ki jo je omenjal napovedovalec. Pa je dejal:

»Tisti, ki bodo čakali Novo leto v tisti kavarni, bodo zares doživeli veliko presenečenje, saj se bodo brž v Novem letu srečali z nami...«

PETER KAPA IN »POPOLO D'ITALIA«

V času italijanske okupacije je na Cetinju izhajal list »Glas Crnogorcev«, Italijani pa so vsiljevali svoj časopis »Popolo d'Italia«. Ko so sprevideli, da ljudje ne marajo njihovega časopisa in ga nihče ni hotel niti prodajati, so odredili, da ga mora prodajati kolporter Peter Kapa-Prco, ki je sicer sodeloval z NOV in je kasneje padel v Trstu.

Peter se je na moč izgovarjal, češ da nima vseh zob in da zato ne more pravilno izgovarjati »Popolo d'Italia«. Toda vsak izgovor je bil kakor bob ob steno — moral se je lotiti dela. Že naslednje jutro je Peter na ves glas prodajal časopise: »Glas Crnogorcev, Glas Crnogorcev, Propala Italija, Propala Italija!«

ČE ITALIJAN NE RAZUME...

Bilo je tedaj, ko so že tudi tisti, ki niso bili najbolj naklonjeni partizanom, spoznavali, da je »vinceremo«, ki se je šopiril na vseh dopisnicah, le prazen bav-bav. Partizani so se skoraj že stalno mudili v vasi ali pa kje v bližini. Tudi v okolici je kdaj pa kdaj zaropotalo in marsikateri Italijan ali belogardist je urnih peta odnesel krvavo butico. Kar se tiče teka, so bili pravi mojstri. Njihov strah se je kazal tudi v tem, ker se v večernih urah niso več upali iz svojega gnezda v Laščah.

V Dvorski vasi sta bili takrat dve gostilni. To, o čemer bom pripovedoval, se je pripetilo v Majerčkovi, kakor ji pravijo domačini. Če so bili partizani nastanjeni v vasi, so gotovo kuhali v Majerčkovi kuhinji. Če so bili kje v okolici, so se v njej ustavljale njihove patrulje. Včasih so se iznenada pojavili Italijani. Partizani so bili pač tega navajeni. Vedeli so tudi za pot skozi »špajzno« okno na prosto in v gozdove. Največ dela s tem medvladjem pa je imel gostilničar. Če so bili v gostilni partizani, je na steni visel Stalin, z Italijani je Stalina zamenjal Duce in če so se pojavili četniki, je na steni zanihal kralj Peterček. Partizani so za to početje vedeli, medtem ko se o tem ni sanjalo Italijanom ne četnikom, čeprav so prišli včasih v zadimljeno gostilno, da jih je kar ščemelo v oči.

Nekega dne so bili v gostilni sami domačini. Mirno so žulili vsak svoj »frakelj« in še bolj mirno in previdno »politizirali« ali »debakirali«, kot je temu imel navado reči kmet Fižolek. Fraklji so se pošteno praznili, glave pa so postajale čedalje bolj rdeče. Počasi se je razvezal jezik tudi »neopredeljenim« in pokazali so pravo barvo. Bili so sami kmetje, trdni Slovenci in od cvička nadahnjeni. A iznenada — Italijani. Veseli obrazi kmetov so mahoma postali mrki.

»Kateri zlodej jih je prinesel,« so stisnili pesti in zarobantili.

Italijani pa se niso dali motiti. S hrupnim živžavom so naročili vina, pili, kadili in peli... Duh briljantine se je neprijetno mešal z duhom vina. V gostilni je postajalo čedalje bolj živahno. Vino se je Italijanov kmalu prijelo in začeli so kmetom napivati. Izza peči jih je mrko opazoval Peterlinov Jože. Bil je že starejši možakar, opredeljen niti za ene niti za druge, dal pa je prvim in drugim. Malce mlahav se je dvignil izza mize in s počasnim korakom pristopil k mizi, kjer so pili Italijani. Vsa gostilna je ostrmela, kaj bo zdaj, Jože pa je jecljaje dejal:

»Hu-hu-hudič vas bo vzel!«

Kmetje so okameneli, smeh in besede so zamrle na ustnicah, vodja Italijanov pa je prijel za kozarec vina, mu ga ponudil in veselo dejal:

»Si, si signor!«

Jože ga je debelo pogledal in še enkrat rekel:

»Hu-hu-hudič vas bo vzel, sem rekel!«

Italijan mu je še kar naprej nudil kozarec in zagotavljal s »si, si, signor.« To pa je bilo Jožetu že preveč. Kot je bil navadno molčeč in zadržan, tako je zdaj razločno poudaril:

»Hudič vas bo vzel, če zastopiš po naše?!«

Italijani so se spogledali, prijeli za kozarce in ob zagotavljanju vodje s »si, si« na »evviva« izpili na dušek. Jože pa je zabrundal:

»Kaj vam morem, če me ne razumete,« in še sam izpraznil ponujeni kozarec.

Zdaj so se tudi kmetom razlezli mrki obrazi v hudomušen smeh. Jože se je zopet napotil na svoje mesto, Italijani pa so veselo zapeli: »Mamma, son tanto felice...«

Zapisal Albin Marolt

KAJ GRIZLJAŠ, TOVARIŠ

Nadaljevanje in konec

— Zavladala je tišina. Kmet se je izkašljal, vstal in šel proti vratom. Obrnil se je k nam, nas premeril z očmi in komaj slišno zamrmral, da je revež. »V vasi so gospodarji, ki imajo več, a ne marajo partizanov.« Zdrznil se je, da ni morda preveč povedal in brž pridjal, da v vasi ni nepoštenih ljudi, saj so vsi dobri.

Na pragu se je srečal z vodnikom in komandirjem. Slišali smo: »Zdravo, prijatelj, kako kaj živiš?« Kmetič je zaskrbljeno odgovoril: »Kakor drugi hočejo, je že tako.«

»Kaj je, tovariš, kaj se je zgodilo?« je vprašal komandir.

»Nič, pravim, bogve kaj bo?«

Za naslednji dan je bil napovedan četni sestanek, na katerem naj bi obravnavali Savovo zadevo. Za večerjo smo dobili nekaj desetin gramov kruha. Nekateri okoli ognjišča so že dremali, se nasmihali in spet zadremali. Nastopil je trenutek straže. Nekako tako, ko našteješ do osem tisoč, pride izmena. Nekaj pred jutranjim svitom pa spet prešteješ osem tisoč.

Dežurni nas je zbudil poprej kot navadno. Vstali smo in odšli ven. Kadar nas prebude prezgodaj, nekaj pač ni prav. Treba bo na položaje.

Razmišljamo. Če ni to, bi morda lahko skopo zajtrkovali, tako pa bo pohod in iz vsega tega ne bo nič.

Skozi sadovnjak je prihajal drugi vod s komandirjem in našim gospodarjem.

»Ta bo gotovo za vodnika.« smo ugibali. Belili smo si glavo, v katero smer pojdemo. Ali so tam četniki, Nemci ali nedičevci.

»Zdravo, tovariši!« sta nas pozdravila komandir in komisar. »Zdravo!« smo odgovorili. V glavi pa nam je rojilo, da nekaj ni v redu. Ob strani je stal gospodar.

»Tovariši, posedite pred hišo, v naglici bomo imeli še sestanek.« — Zakaj tako zgodaj? razmišljamo in posedemo na bližnje hlode.

»No, prijatelj, bliže stopi!« je nagovoril komandir gospodarja. Na hišni prag je sedel komandir. Z dlanmi je zakril obraz. Žraven njega je stal gospodar. Za drugim vodom je prišla skupina vaščanov. Stali so ob strani. Tudi oni bodo na četnem sestanku? Radovedno so nas opazovali.

»Tovariši,« je pričel komisar in se zravnal. »Nocoj se je zgodilo nekaj sramotnega in nečastnega, kar blati našo četo in partizane nasploh. Krivcu naj sodi vsa četa. Lopov pa naj se javi sam. Kmet ga je videl, kako je iz sušilnice nesel kos prekajenega mesa.«

»Jaz sem bil,« se je oglasil Savo.

Vse je bilo tiho. Navzoči kmetje so se tiho nekaj pogovarjali. Nekateri so imeli torbe za četo. Drugi, naslonjeni na palice, so šepetali in se nasmihali. Slišali smo, kako je eden izmed njih rekel sosedu: »Ti praviš, da partizani ne kradejo, kaj? Vsi so enaki.«.

»Hudo je za nas, kmete,« je pristavil drugi.

Prisluhnili smo, da bi slišali njihov razgovor, ker smo uganili, da vedo za dogodek. Kmet, naš gospodar, jim je povedal, kaj mu je bilo ukradeno.

»Glej, glej, kako se škodoželjno smehljajo. Prisluhni onemu!«

»Kaj, duš, partizani kradejo? Hej, tovariš komisar, a?« se je oglasil eden onih, naslonjen na palico in zaskrbljeno gledal.

»Eh, neverjetno, da vam povem; prepričan sem bil, da partizani ne kradejo,« se je oglasil drugi.

Dvoje, troje se jih je zarežalo, a eden njih je zopet zlobno pripomnil: »Mačka ne bo slanine!«

»Kaj ti je, bedak?« se je oglasila vaščanka, ki je držala lonec s fižolom.

Savo pa je z ostankom ukradenega mesa pristopil h komandirju in ga ponujal kmetu.

»Tovariši!« se je vnovič oglasil komisar. »V naši četi, pri partizanih, pri partizanski četi, imamo lopova. Soditi mu moramo. Kaj predlagate?«

»Da, da,« se je oglasil Jovo,... »zaradi ugleda vseh, ki so umrli od lakote in se niso umazali, kaznujmo lopova z javno ustrelitvijo.«

»Strinjam se s predlogom tovariša Jova in pripominjam, da je kazen pravična. Naši prijatelji, posebno pa sovražniki, naj vidijo, da mi v naši sredini ne maramo ljudi, kot je Savo Petrić.

»Tako je, strinjam se!«

»Ima kdo še kakšen drug predlog?«

Čez nekaj trenutkov se je oglasil komisar. »Ker nima nihče nobenega predloga več, sporočam, da je tretja četa obsodila bivšega partizana Sava Petrića na smrt z ustrelitvijo pred javnostjo.«

»Saj se le šalijo,« je zatrjeval tisti s palico svojemu sosedu.

»Seveda, seveda, odpeljejo ga k potoku, kot da ga bodo ustrelili, streljali pa bodo v zrak, ha.«

Razoroženi Sava je sedel na slivovem hlodu. Zraven njega je stal stražar. Zbor vaščanov je bil določen za deseto uro dopoldne. In res se je tedaj vsa vas zbrala na zbornem mestu.

V našo četo je prihajala delegacija za delegacijo in prosila, da se kazen ne izvrši. Gospodar pa se je zaklinjal, da mu meso ni bilo ukradeno.

Pred prvim vodom, ki je odhajal na zborno mesto, je stopal Savo sklonjene glave.

Komisar je še enkrat objavil razsodbo in vodnik prvega voda je ukazal: »Pripravljeni, ogenj!«

Streli so odjeknili. Žene so zakričale in se razbežale.

»Glej, glej, prav zares so ga ustrelili,« je dejal tisti s palico sosedu.

ZNANJE IN SPOMIN • ZNANJE IN SPOMIN • ZNANJE IN SPOMIN

Naša slika kaže hišo v Hrastenici št. 9 v Dolomitih. Preprosta kmečka hiša je, vendar so se v njej dogajale od novembra 1942 do marca 1943 pomembne stvari. Katero od vodstev osvobodilnega boja na Slovenskem je bilo nastanjeno v tej hiši v tem času?

Pred kratkim je pri založbi »Borec« v Ljubljani izšla pomembna knjiga, ki jo je napisal major in šef britanske vojne misije pri Glavnem štabu NOV in POS. Precej je pripomogel za izdatnejšo zavezniško pomoč Jugoslaviji, katere vnet prijatelj je ostal tudi po vojni. Kdo je?

Po porazu pred Moskvo in Leningradom so Nemci usmerili svoje sile proti Stalingradu (danes Volgograd). Tu pa so doživeli strahoten polom. V dveh mesecih jih je Rdeča armada vrgla za 600 km nazaj. Nemci so se morali umakniti tudi s Kubana in Kavkaza. In s katerega vrha?

Kljub temu, da je Rommel po izkrcanju svojega afriškega korpusa v Libiji nekaj časa strašil v libijski puščavi, se je cena tega korpusa dodobra odločila v bitki pri El Alameinu. Poslej so se sile Osi nenehno umikale. Zavezniški štab vodi ofenzivo za njihove zadnje postojanke v Afriki. Kje?

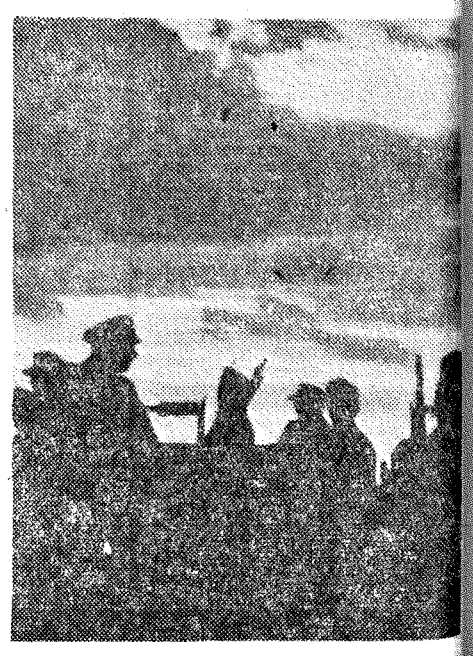

Rešitev: Znanje in spomin:

CK KPS — Willam Jones — Elbrus — V Tuniziji

»TV-15« izhaja dvakrat mesečno. Izdaja ga predsedstvo Zveze združenj borcev NOV Slovenije — Zavod »Borec«, Ljubljana, Titova 17. — Tisk in klišeji: ČZP »Ljudska pravica«, Ljubljana. — List ureja uredniški odbor Glavni urednik France Šušteršič, odgovorni urednik Črtomir Šinkovec. — Letna naročnina znaša 350 dinarjev posamezna številka stane 20 dinarjev. Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV-15«, Ljubljana, Gosposvetska cesta 2/I., p. predal 598/XI. ali na čekovni račun pri Narodni banki 600-11/608-29. — Telefonska številka uredništva in uprave 21-901. — Rokopisov ne vračamo.